

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KURBANLAŞTIRILAN ÖTEKİ BEDEN
SÖYLEMİNDEN
SOKAĞI ÖTEKİLEYEN HABER DİLİNE
ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ**

**YELİZ KOÇ
25001111377**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SUAT GEZGİN**

İSTANBUL – 2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : YELİZ KOÇ Numarası : 2501111377
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : GAZETECİLİK/ YÜKSEK LİSANS Danışmanı : PROF. DR. SUAT GEZGİN
Tez Savunma Tarihi : 20.06.2016 Saati : 10.00
Tez Başlığı : KURBANLAŞTIRILAN ÖTEKİ BEDEN SÖYLEMİNDEN, SOKAĞI ÖTEKİLEYEN HABER DİLİNE, ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, soruların cevaplarına alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **ÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. SUAT GEZGİN		Kabul
2- PROF. DR. CEM SÜTÇÜ		Kabul
3- DOÇ. DR. GÜVEN BÜYÜKBAYKAL		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ASLI YAPAR GÖNENÇ		
2- PROF. DR. ERHAN AKYAZI		

ÖZ
KURBANLAŞTIRILAN ÖTEKİ BEDEN SÖYLEMİNDEN
SOKAĞI ÖTEKİLEYEN HABER DİLİNE
ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ

YELİZ KOÇ

Bu çalışmanın ana hedefi, haberde dolaylı ve örtük bir şekilde inşa edilen sokak karşıtı söylemin varlığının “ötekileştirme” üzerinden yorumlanmasıdır. Sokağın ötekileştirildiğine ilişkin yaklaşım üzerinden şekillenen analiz, içeriye karşı konumlandırılan sokağın; dışarıya olarak kötü ve tehlikeli gösterildiğine işaret etmektir. Bu da sokak karşıtı söylemin varlığının bu bağlamda yorumlamaya olanak sağlamaktadır. Bu olanaklar doğrultusunda araştırma kapsamında, sokağı ötekileştirme sürecinin medya söylemlerinde nasıl bir dil kullanılarak etkinleştirildiği incelenmeye çalışılmıştır. Sokağın diğer kavramlarla bir arada kullanılarak haber dilinde ötekilenen mekan olarak nasıl kurgulandığı araştırılmış ve analiz edilmiştir. Kamusal alan “dışarıya” olarak ifadeye yerini bulan “sokak” öteki üzerinden ele alınmıştır. Bireylerin fakat öncelikli olarak toplumdan dışlanan ötekinin sokakta uğradığı olaylarla kurbanlaştırılması incelenerek, haber metinleri ile “sokağın” ötekileştirmesi, dışlanması ve bir korku mekanına nasıl dönüştürüldüğü, eleştirel söylem analizi metoduyla tartışılmıştır. Yapılan çalışmada farklı ulusal gazetelerde yer alan sokak kavramının geçtiği, haber dili incelenmiştir. “Sokak kadını”, “sokak çocuğu”, “sokak ortasında”, “sokağa çıkma yasağı”, “sokağa terk edilen”, “ara sokaklara kaçtı”, “sokağa attılar”, “sokakta kaldı”, “çıkamaz sokak” gibi söylemlerin yer aldığı haber metni, sorgulanarak haber dilinde nasıl sokağı ötekileştirdiği örnek haberler üzerinden analiz edilmiştir. Bu çalışmada “öteki”, “kurban”, “sokak” kavramları irdelenmiş; söze ve söyleme yansıyan “sokağın ötekileştirilmesi” tartışılmıştır. Bu tartışmada toplumsal ötekinin sokakta karşı karşıya kaldığı, cinsel istismar, taciz, ölüm, cinayet gibi olaylarla kurbanlaştırılarak anlatıldığı haber içeriklerinin dolaylı/örtük/kapalı alt metninde sokak karşıtı söylemin karşılığı aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sokak, Öteki, Kurban, Ötekileştirme,

ABSTRACT

FROM THE VICTIMIZED OTHER PERSPECTIVE TO THE NEWS LANGUAGE'S OTHERIZATION PROCESS ON A CRITICAL APPROACH YELİZ KOÇ

The purpose of this study is to interpret the direct and indirect approach of anti-street rhetoric speech on the news by the 'otherization' perspective. The analysis shaped by the perspective of the otherization of the street, has been excluded the street from the inside; pointed out that the street (outside) is evil and dangerous. On this point of view, what kind of language has been used during the process of otherization of the street was analyzed. The question of how the concept of the street which is used with other notions has been manipulated as an excluded place is tried to be responded.

On the public opinion, the term 'street' which is used as 'outside' was analysed based on the otherization concept. The victimization of individuals, but before them; the excluded others' place on the news has been analysed and the otherization of the street, its exclusion, and becoming a horror place via news was investigated based on a critical approach. This study analyzed the news language of the street concept on various national newspapers. News articles which repeatedly says; 'Street woman' (prostitute), 'street kid' (homeless kid), 'on the middle of the street' (where murder happened), 'curfew', 'abandoned on the street', 'left on the street', 'dropped off the street', 'dead-end street' were questioned and how the street is constantly otherized has been investigated in various examples.

The terms of 'other', 'victim' and 'street' were studied; the reflection of the otherization to the public opinion via general saying and actions was discussed. On this discussion, the problems of sexual harassment, abuse, murder and the death of the excluded other and its victimization on the news contents which have indirect subtext of anti-street has been researched completely.

Keywords: Street, other, victim, otherization.

ÖNSÖZ

Uzun bir zaman geçti ve bitti. Biten sadece bir dönem, bir çalışma dönemi daha. Bu çalışma bir süreci bitirmiş olsa da aklımda ve kalbimde sorgulayacağım başka konulara götürecektir beni. Bu çalışma arkasında uzun, zor ama keyifli bir süreci geride bırakarak; yeni araştırmaların, belki yeni bir dönemin ama elbette yeni okumaların yeni bir yolu.

Bu süreçte aklı, kalbi, ruhu, neşesi, vicdanı, desteği ve fedakârlığı ile yanımda olan başta aileme; en çok da anneme ve elbette sevgili babama. Emeğiniz en değerli parçam. Teşekkürler. Sevgili kardeşlerime; paylaşmayı sizden öğrendim, siz benim diğer yarımısınız, Filiz, Çiğdem, Mehtap'a teşekkürler. Bu süreçte neşesi ile yanımda olan Mira ve Ada, 2.5 yaşındaki sevgili yeğenlerim. Onlara dair bu neşe. Ailemin en minik bireyleri sizin neşeniz bu zorlu süreçte stresim karşısında bir duvar gibi durdu. Teşekkürler. Sevgili eniştem eleştirilerin desteğin bir parçası, hepimize çok teşekkür ederim. Canım aileme, tüm aile büyüklerine, özellikle manevi ve maddi desteği ile üniversiteye başlamamda önemli katkısı olan sevgili dayım Cafer Güzel'e sonsuz teşekkürler. İyi ki varsınız. Siz olmasaydınız eksik kalırdım. Bu zorlu güzel yolculuğumda ben kendimi hep sizlerle yeniledim.

Güven veren ve bana bu süreçte akli ve derin akademik tecrübeleri ile yol gösteren sevgili tez danışman Prof. Dr Suat Gezgin'e, sadece teze değil ve hayata dair tartışıp sizinle içtiğim her bir bardak çaya sonsuz teşekkürler ve yoğunluğuna rağmen odasında ağırlamaktan feragat etmeyen ikinci danışman hocam Sevgili Prof. Dr. Neşe Kars Tayanç'a emekleri için minnettarım. Her gördüğünüzde beni öperek gösterdiğiniz sıcaklık öğrenci hoca arasındaki örülen duvara karşı ne de güzel. Engin akademik desteğiniz ve samimiyetiniz için ne kadar teşekkür etsem az. Değerli Jüri hocalarıma da emekleri için çok teşekkürler.

Bu süreçte yanımda olan sevgili arkadaşlarım, tabi ki sizin de varlığınız bu desteğin diğer bir parçası. Teşekkürler hepimize.

İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesindeki bütün öğretim görevlilerine ve diğer görevlilere, Enstitüdeki bütün görevlilere bana geçen emekleri için çok teşekkür ederim.

Başta ailemdeki kadınlar olmak üzere tüm güçlü, akıllı, sağduyulu, vicdanlı ve neşeli kadınlara. Bu yolculuğumun hep bir parçası olmanız dileğiyle. Hep birlikte yeni içsel yolculuklara. Dilerim tezimin konusu da olan “sokak” bizi en güzel yollara çıkarır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALARLİSTESİ.....	ix
RESİM VE FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUTSAL VE ŞİDDET BAĞLAMINDA GÜNAH KEÇİSİ: KURBANRENE GİRARD'A GÖRE KURBAN MEKANİZMALARI

1.1. Kutsallık, Kurban ve Şiddet.....	3
1.1.1. Kurban Kavramı.....	3
1.1.2. Şiddet, Kutsal ve Kurban İlişkisi.....	3
1.1.2.1. Kutsal Kurucu Olarak Şiddet.....	5
1.1.2.2. Kutsal Koruyucu Olarak Şiddet.....	6
1.3. Egemenlik, Kurallar ve Kurban Verme Eylemi.....	9
1.4. Kurban Seçmek ve Rene Girard'ın İkame Kurban Kuramı.....	12
1.5. Bir İkame Kurban Örneği; Pharmakos Uygulaması.....	14
1.6. İkame Kurbandan “Günah keçisi” Kurbanına Geçiş.....	15
1.6.1. “Günah Keçisi” Kavramı.....	15
1.6.2. Günah Keçisi Ritüeli.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNAH KEÇİSİ OLMAYA UYGUN KURBAN: “ÖTEKİ” VEÖTEKİNE DUYULAN KORKUNUN YER KORKUSUNA DÖNÜŞMESİ

2.1. Öteki Kavramı.....	21
2.2. Öteki ve Ötekileştirme.....	22
2.3. Ötekiye Kuramsal Bakış ve Levinas'a göre; “Öteki.....	27
2.4. Öteki ile Önyargı İlişkisi.....	29
2.5. “Kurban” ve “Günah keçisi” Olarak Öteki: Kadın.....	31

2.6. Mekan, Kent ve Öteki	35
2.6.1. Mekan Kavramı.....	35
2.6.2. Mekana Kuramsal Sosyolojiden Bakmak.....	36
2.6.3. Anlam Yüklü Mekan ve Öteki.....	43
2.7. Kentin Ötekisi ve Ayrışma.....	46
2.8. Kamusal Alan Olarak Bir Mekan: Sokak.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HABERLERDESOKAK KARŞITI SÖYLEM

3.1. Araştırmanın Amacı	55
3.2. Araştırma Yöntemi.....	59
3.2.1. Eleştirel Söylem Analizi	59
3.2.2. Van Dijk ve Haber Söylemi	63
3.3. Makro Yapıya İlişkin Tematik Analiz.....	66
3.3.1. Başlıklar.....	66
3.3.2. Haber Girişleri.....	69
3.3.3. Görüntü.....	69
3.4. Makro Yapıya İlişkin Şematik Analiz.....	72
3.4.1. Ana Olay ve Sunum.....	72
3.4.2. Ardalan ve Bağlam Bilgisi.....	73
3.4.3. Haber Kaynakları.....	74
3.5. Mikro Yapıya İlişkin Analiz.....	75
3.5.1. Sentaktik Analiz.....	75
3.5.2. Bölgesel Uyum.....	77
3.5.3. Kelime Seçimleri.....	79
3.5.4. Haberin Retoriği.....	80
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	94

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.: Aynı eser

A.g.e.: Adı geçen Eser

A.g.m.: Adı geçen makale

Çev.: Çevirmen

Bkz.: Bakınız

Akt.: Aktaran

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

RESİM VE FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Resim 1.1: Günah Keçisi.....	17
Fotoğraf 1.1: 1 Mayıs Manzaraları.....	82
Fotoğraf 1.2: Eli Sopalılar Sokakta.....	82
Fotoğraf 1.3: Sokaklarda Tuzak Yasağı.....	83
Fotoğraf 1.4: Sokağa Terk Edildi.....	83
Fotoğraf 1.5: Sokak Ortasında Cinayet.....	84
Fotoğraf 1.6: Sokaklarda Tuzak Yasağı.....	84
Fotoğraf 1.7: Sokak Ortasında Döner Bıçaklı Gasp.....	85
Fotoğraf 1.8: Sokakta Kadına Tacize Tepki.....	85
Fotoğraf 1.9: Sokak Düğününü Bastılar.....	86
Fotoğraf 1.10: Sokak Ortasında Bıçaklı Saldırı.....	86
Fotoğraf 1.11: Çıkmaz Sokak.....	87
Fotoğraf 1.12: Öldürüp Sokağa Attılar.....	87
Fotoğraf 1.13: Sokak Kadını.....	88
Fotoğraf 1.14: Sokak Çocuğu.....	88
Fotoğraf 1.15: Sokakta Kaldı.....	89
Fotoğraf 1.16: Sokağa Çıkma Yasağı.....	89

GİRİŞ

Bu çalışmada; kurban, günah keçisi, öteki, şiddet, cinayet, ölüm, taciz, sokak, kamusal alan, yer, mekan, kent kavramları temel alınarak; sokağın ötekileştirilmesi, sokak karşıtı söylemin, öteki üzerinden inşa edilen korku mekanlarının dile nasıl yansıdığı, haber dilinde söylemsel olarak nasıl inşa edildiği araştırma kapsamında varılmak istenen noktadır.

Kurban, günah keçisi veya öteki sürekli dönüşüm halinde olan olgulardır. Kurbanlık mekanizmaları, günah keçisi ritüeli, öteki ve ötekileştirme kavramları toplumsaldır. Bu toplumsallık özelliği ile yeni yaşama biçimlerine ilişkin olarak evrimleşen bu kavramlar toplumun yaşadığı, sosyal, ekonomik, politik, mimari değişimlerden her zaman etkilenmiştir. Süreç içerisinde bu olgular; iletişim, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi dalların ve pek çok pratiğin ilgi alanı olmuştur.

İlk bölümde şiddet kavramı bu her iki olgu ile ilişkilendirilerek kilit kavramı oluşturmuştur. Öldürmek fiili kurbanlık kuramları üzerinden anlatılmıştır. Kutsallık ve kurban, Rene Girard'ın kurban kuramı üzerinden kurgulanmıştır. Kurucu mitlerin birçoğunda, tanrıların dünyasından kopan insan, yaşamını sürdürmek için, öldürmek zorundadır. İnsanlık kültürü bu gerginlik ve savaşlardan doğar. Tevrat da aynı şeyi söyler; ilk kurucu öldürme hikayesi Habil ile Kabil'in hikayesidir. İnsanlık tarihi kadar eski olan kurbanlık sunumu ve kurban kuramı ardından günah keçisi kavramı ile ilişkilendirilerek günah keçisi ritüeli analiz edilmiştir. Toplumdan kötülükleri kovmak için gerçekleştirilen Günah keçisi ritüeli insanlık tarihi kadar eskidir, dönemden döneme veya kültürden kültüre çeşitlilik gösterse de ortak noktası tektir: Günahın geçişi ve böylece suçluluk hissinden kurtulmak.

İkinci bölümde ise; Öteki ve ötekileştirme kavramı Levinas üzerinden anlatılmıştır. Tarihsel, toplumsal, düşünsel ve siyasal süreçten etkilenen her toplum kendi ötekilerini tekrar yaratır. Öteki hali toplumsal sürece göre değişiklik gösterse de genelde öteki olan “kadına” ise kurban ve günah keçisi olarak özel yer verilerek,

ayrıbir başlık altında değerlendirilmiştir. Öteki ve ötekileştirmeye kuramsal bakış açısı çizilerek, mekan, kent, dışlama bağlamında da ötekine yer verilerek, öteki üzerinden ötekileştirilen yer ve mekanlar örnekler üzerinden anlatılmıştır. Ayrıca “sokak” kavramı kamusal alan olarak ele alınmış, kamusal alanın tanımına örnekler verilmiştir.

Üçüncü bölümde; araştırmanın amacı belirlenerek ilk ve ikinci bölümle ilişki kurulmuş, ötekinin kurbanlaştırılarak sunulduğu haber dilinde sokak ile yanyana getirilen diğer ön ve arka kavramların oluşturduğu söz ve söylemlerin sokağı nasıl ötekileştirdiği örnek gazete haberleri ve web sitelerinde yer alan bazı haber örnekleri, eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak; haber dilinin sokağı nasıl ötekileştirdiği analiz edilmiştir. Güncel olması nedeniyle özellikle “sokağa çıkma yasağı” haberlerine öncelikli örnekler arasında yer verilmiştir.

Ayrıca “sokak kadını”, “sokak çocuğu”, “sokakta kaderine terk edilen”, “arka sokaklar”, “çıkamaz sokak”, “sokak ortasında”örneklere haber dilinde nasıl yer verildiği, kullanılan bu söylemlerin sokağı nasıl ötekileştirdiği ve dışarıyı olarak anlamlandırılan sokağa ilişkin korku duygusunun nasıl inşa edilirken, sokağın karşısında kullanılan içerisinin güvenlik söyleminde yüceltildiği anlam inşası yorumlanarak, sokağın öteki yer olarak ifade edildiği tezine ulaşmak hedeflenmiştir.

Bu çalışma kurban kavramı ile başlayarak, Rene Girard’ın “kurban kuramı”, “günah keçisi” kuramı, Levinas’ın “öteki” ve “ötekileştirme” çalışmaları üzerine inşa edilerek, öncelikle kurban kavramının süreci değerlendirilecek ve “öteki” kavramı irdelenecektir. Bu başlıklar üzerinden ilerleyecek çalışmaların ilk ve ikinci bölümü, üçüncü bölümde yer alan sokak; öteki, kurban ve olaylar ile ilişkilendirilerek sokağın nasıl ötekileştirildiğinin karşılığı aranacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

KUTSAL ŞİDDET BAĞLAMINDA GÜNAH KEÇİSİ: KURBAN

RENE GİRARD'A GÖRE KURBAN MEKANİZMALARI

“En büyük suçlu, toplumsal düzenin temel dayanağı haline gelir.”

Rene Girard

1.1. Kutsallık, KurbanveŞiddet

1.1.1. Kurban Kavramı

Takdim edilenlerin çeşitli olması, dinlere göre farklılık göstermesi, kurbanlık eylemlerinin kanlı veya kansız, somut ya da soyut olması dolayısıyla, kurban kavramı da farklı tanımlar üstlenmiştir. Kurban sunumunda, hediye olarak verilen varlık, kutsal ayinlerle sunulur. Diğer bir tanımla kurban vermek; feda etmek anlamını taşır. Bu kutsallaştırılan varlığın, yine kutsal törenlerle ve ritüellerle tanrıya tahsis edilmesidir. Dinin uygulandığı kuralların çerçevesinde, bir adağın yerine getirilmesi için bir hayvanın kesilmesidir. Daha eski inanışlarda felaketlerin, kıtlıkların, ortadan kalkması için belirli ayinler çerçevesinde, feda edilen insan ya da hayvanın kutsallaştırılarak kanlarının akıtılmasıdır. Ülkesi için feda edilen ya da kendini feda eden veya kaza ya da felaketlerde ölen, katliamlarda, olaylarda, öldürülen kişi de kurban olarak tanımlanır.

1.1.2. Şiddet, Kutsal ve Kurban İlişkisi

Düzen ve otoritenin dayandığı temel unsur ve olgulardan biri de şiddettir. Düzenin kurulduğu ve kurumsallaştırılarak devamının sağlandığı önemli unsur olan şiddet ile otorite sağlanır. Bu temel belirleyen olan şiddetin, meşrulaştırılması kutsallığın atfedildiği değer ve yapılanmalarla mümkündür.

“Akilus “Ortak bir nefret topluluğun en iyi ilacıdır” der; Heraklit ise “savaşın herşeyin babası” olduğunun altını çizer. Freud, insanın saldırıya eğilimin ilksel bir dürtü ve sadece insana ait bir özellik olduğunu vurgulayarak, şiddete yönelik saldırganlığın arkasında ölüm dürtüsünün bulunduğunu ileri sürer.”¹

Walter Benjamin şiddet kavramını iki farklı alt kategoriye ayırarak değerlendirir;şiddeti koruyucu ve kurucu şiddet olarak değerlendiren Benjamin kurucu şiddeti; hukukun temeli ve yaratıcısı olarak tanımlar, koruyucu şiddet ise yasalara uyulmasında etkin rol oynar. Burada Benjamin hukukun barışçı karakterine inanmayı sorgular ve barışçı karakterini hata olarak eleştirir;

“Benjamin, yasalın dışında başka şiddetin olup olmadığı sorusuna olumlu cevap vererek bir üçüncü şiddetten söz eder: Bu “saf” şiddet, ne aracıdır ne de kurucu, sadece bir kızgınlığın ifadesidir. Hukukun ve yasanın yıkımıdır. Bunu “ilahî” şiddet olarak adlandıran Benjamin’e göre bu şiddet, talep etmez, bir amacı yoktur, bir cezalandırma değildir, yeni düzen getirmez. Kendi varlığını kanıtlamak ve kutsallığını ortaya koymak için, her şeyi yıkabilir. Bu şiddet yasayı arketip olarak tanrıların açıklanması, varlıklarının kanıtıdır. Bu anlamda kullandıkları şiddet, yasayı yıktığı gibi hayatı bile yok edebilir.”²

Benjamin bu şiddete ilişkin Niobi mitini örnek verir: Niobi’nin tek kabahati doğurganlığı ile övünmektir. Bu ne bir suçtur ne de tanrılara karşı gelmektir. Ancak Artemis ve Apollon, Niobi’nin bu tavrına öfkelerini korkunç bir şekilde gösterir; Niobi’nin yedi kız, yedi erkek çocuğunu öldürürler. Dolayısıyla tanrılar yasaları yıktıkları gibi, Niobi’yi değil, onun doğurganlığının ürünlerini, hayatının devamını yok ederler.

Niobi örneğine benzer bir hikaye Eski Ahit’te yer alır: Tanrı, Şeytan ile girdiği bir bahsi kazanmak uğruna en sevgili ve itaatkar kulu Eyüb’ün çocuklarının ve karısının ölümlerine yol açar; her şeyini kaybeden Eyüb’e korkunç hastalıklar, acılar verir.

¹Saime Tuğrul, **Ebedi Kutsal, Ezeli Kurban**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010 s. 90

²Walter Benjamin, **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, Çev.: F. Dellaloğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2005 s. 118

Herşeye rağmen imandan ve Tanrı'ya inancından kopmayan Eyüb'ü sonunda mükâfatlandırır da (Sağlığına kavuşur) ne karısı ne de ölen çocukları geri gelir.

Bu alıntılardan ve örneklerden yola çıkılırsa, kutsalın varlığı ve varlığını sürdürebilmesi şiddetle ilişkilidir. Kutsalın olduğu yerde şiddet ve kan vardır. Buradaki eylem ise kanın dökülmesidir.

1.1.2.1.Kutsal Kurucu Olarak Şiddet

Dinlerin özünde de kanlı şiddetin tehdidine bakıldığında örneğin; Eski Yunan dinlerinde ibadetin yolu kurban kesmek, kan dökmek ve kurbanın etini yemekten geçer. Kutsal olarak anılan tapınak kanın döküldüğü yerdir. Kanın döküldüğü bu yerde tanrı vardır. Belirli korkular karşısında, bu korkulara karşı uygulanan kan dökme, kurban verme eylemi, iç barışı sağlamak için yapılır. İçeride sosyal düzenin devam ettirilmesi için, kötü olarak değerlendirilen şey kan dökülerek dışarı atılır.

“Dışarı ve içerisi arasında sınırlanır. Dışarısının normlar dışında tutulması ve buna geçiş, belirli kurallar ve metotlarla gerçekleştirilir. Bu karmaşık ve muğlaklık sürecinde “kutsal” tanımını bulur. Böylece kutsal, kutsal olmayan, kan, ölüm ve şiddetin etrafında insan topluluğu, kültürü oluşur. Geriye dönüşü olmayan “ölüm deneyimi” bu sürece katılanlar için kendi tarihlerini belirleyen bir deneyim olur. Bundan doğan suçluluk ve kaygı, bu kez pişmanlığa, bir tamir etme ve yeniden oluşturma arzusuna dönüşür. Bariyerlerin kaldırıldığı yerlerde kurallar yeniden konur ve kuralları çiğneyenler yeniden cezalandırılırlar. İnsan uygarlık tarihinde, bir yanda kurallar oluşurken, öte yandan, düzen kendini tehdit edici form ve mekanizmaları içinde barındırır.”³

Burkert'e göre;Antropologlar uzun yıllar, huzurlu toplayıcı toplulukların, insan uygarlığının özgün biçimleri olduğunu düşünmüşlerdir. Tarih öncesi araştırmaları, başka sonuçlar getirir. İnsan insan olmayı avlanarak ve öldürerek öğrenmiştir. ⁴

Kurucu şiddetin oluşmasına ilişkin, eski Ahit'te özellikle üç gelişim görülür;

³Tuğrul, a.g.e., s. 92

⁴Burket, Girard, a.g.e., s. 165

“Çelişikselçözülme: Toplulukları oluşturan bir hiyerarşinin ve farklılıkların silinmesi; dünyanın yaratılışı, Babil kulesindeki karışıklık, Sodom ve Gomorre, Mısır’daki 10 yara, Nuh’un gemisi ve tufan, kardeş kavgalarının ardından (Habil ile Kabil, Yakub ile Esava, Yusuf ve 11 kardeşi) gerçekleşir.Kolektif şiddete karşı bir kişinin direnişi ve kardeşlerden birisinin şiddet sonucu dışlanması: Tekvin ve Çıkış bölümlerinde ortak konu kurucu cinayettir. Adem ile Havva’nın cennetten kovulmasıyla başlar, kardeş kıskançlıkları ve kavgalarıyla devam eder, Habil ile Kabil hikayesinde kardeşini öldüren Kabil, tanrı tarafından cezalandırılmaz; tam tersi neslinin gelişmesini sağlar. İshak, Esav yerine, kurnazlık ederek ve yalan söyleyerek onun yerini alan öteki oğlu Yakub’u mübarek kılar. Nuh’un gemisi tufandan kurtulur ama geri kalan tüm insanlık kurban edilir. Yasakların ve ritüellerin ortaya çıkışı: İbrahim’in oğlunu kurban etmesini Tanrı’nın engellemesi ve yerine bir koç göndermesiyle başlar. Yakub’un sürgünden dönüşüyle bir takım kurallar ve yasaklar gelir. Her iki eylemde de ismin değişimi, bunların kurucu karakterini simgeler. Musa peygamberle birlikte, ilk etik yasalar ortaya çıkar.”⁵

1.1.2.2.Kutsal Koruyucu Olarak Şiddet

Bu kez şiddetle gelen düzen kurulduktan sonra, dinin etrafında örgütlenen sosyal hayat, bu düzenin korunması için kurallarını ve yasalarını oluşturur. Arkaik toplum için bugünü korumak geçmişin tekrarı ve toplumda barışın koşulu olduğundan, önleyici yasaklar, cezalar kadar, hatta daha da önemlidir. Şiddet içinde bu geçerlidir; bir suçun işlenmesini, şiddet yoluyla önlemeye çalışmak, suçun cezası kadar şiddetli sonuçlar içerir.

Rene Girardarkaik toplumda bu koruyucu tedbirlerin, özellikle “vendetta” sürecini de durdurmaya yaradığını savunur. Girard, Şiddet ve Kutsal, isimli çalışmasında bir örnekle bu süreci açıklar.

Chuchki kabilesinin bir üyesi başka kabilenin bir üyesini öldürdüğünde kendi kabile üyeleri, karşı kabilenin öç alma taleplerini kökünden kesmek için, kendi

⁵Tuğrul, a.g.e., s. 94 – 95

kabilelerinden suçu işleyen kişiyi değil ama masum öldürülür. Girard bu eylemden şu sonuçları çıkarır;

“İlk öldürmeye bir cevaptır ve bu anlamda bir borç ödenir. Eylem hem bir yasal cezalandırmayı hem de kurban vermeyi içerir. Şiddetin karşılığı böylece kırılmıştır; çünkü şiddeti uygulayana şiddet uygulamak, şiddetin bulaşıcı karakterini artırır. Ve kutsalın dışındaki her türlü şiddetten kaçınılır. Böylece formların da simetrisi kaybolur. Ve aynı şiddet eylemi, aynı şekilde üretilmez.”⁶

Vendetta sürecini durdurmak, şiddetin simetrisini ve kendini tekrar etmek niteliğini değiştirmektedir. Yoksa amacı şiddeti ortadan kaldırmak değildir. Kutsalın etrafında oluşturulan yasalar ve tabularla düzen korunur. Düzenin kuruluşunda şiddet var olduğundan, korunması da şiddet yoluyla gerçekleşir.

Sosyal barışı sağlayan yasaların uygulanabilmesi, özündeki şiddet sayesinde. Siyasal ya da dinsel, elinde bulunan bu şiddet uygulama yetkisi “meşru şiddet” adı altında toplumun bireyleri üzerindeki sürekli tehdittir. Ancak yasağın olduğu yerde, yasağı kırma arzusu olduğundan, sosyalleşmenin bedeli bu arzuyu kırmaktır.

Hobbes’e göre insanların bir arada yaşamasının nedenleri sevgi ya da sosyalleşme arzusu değildir.

Rene Girard, Tarde’ın “taklit” ve Freud’un “arzu” kavramlarının bir sentezini yapar; Girard iki arzu durumunu karşılıklı olarak değerlendirir. Özgür olan arzu diğer bir kişinin özgür olan arzusu ile karşı karşıya geldiğinde iki taraf içinde hayal kırıklığı olur. Amaca ulaşılmayan ve ortaya çıkan bu başarısızlık mimetic eğilimi güçlendirir. Girard’a göre bütün arzular taşıdıkları mimetic niteliği nedeniyle çelişkiye yol açar. Arzunun özgürlüğüne karşı, mimetic özelliği bir açmaz doğurur. Bu aşamada şiddet kaçınılmaz olur. Bu noktada ise arzu ve şiddetin yan yana yolculuğu başlar.

⁶Rene Girard, **Şiddet ve Kutsal**, Çev.: Necmiye Alpay, Kanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 42-48

“Arzu istediği yerde karar kılmakta serbest bırakıldığında taklitçiliği onu hemen her zaman bir çift açmaza sürüklüyor. Serbest bırakılan taklit, rakip arzusunun oluşturduğu engele körlemesine saldırıyor, kendi başarısızlığına kendisi yol açıyor ve bu başarısızlık taklit eğilimini daha da güçlendiriyor. Burada kendi kendini besleyen, kendi kendini azdırarak ve gitgide basitleşerek yol alan bir süreç var, örnek alan ne zaman gerçek ‘olmak’layüz yüze olduğunu sansa modelin işaret ettiği nesneyi arzularak ulaşmaya çalışıyor ona, hem mantıklı hem de saçma olan bir kestirmeden giderek çabucak elinden her zaman kaçırıldığı ‘olma’nın en emin işareti şiddettir, gibi bir kaniya ulaşıyor. Artık “şiddet” ile “arzu” birbirine bağlanmıştır”.⁷

“Mimesis olmadan kültürel öğrenme gerçekleşmez, mimesis, kültürel entegrasyonun en yüksek gerekli yetkisidir.”⁸

Mimetizmin korkutucu boyutu olan aynılık ve sonrasında gelen farklılaşma, sembolik olarak birçok ritüel içinde kendini gösterir. Örneğin geçiş ritüellerinde, birey önceki kimliği ile bir bütün oluşturur. Öncelikle bu kimliğin göstergeleri, simgeleri, arttırılır, yoğunlaştırılır, ondan sonra yıkılır. Vaftiz geleneğinde de benzer bir süreç yaşanır, henüz bireyselliğine kavuşmamış çocuk önce akışkan dolayısıyla bulaşıcı suya batırılır. Cemaatin parçası olması için önce bütünüyle farklılaştırılır, daha sonra bu farksızlıktan farklılaşmış bir birey olarak çıkar. Bir Yahudi ve Müslüman geleneği olan sünnet benzer bir uygulamanın sembolikten öte, bizzat bedene yazılmış biçimidir; erkek çocuğun cemaate aitliği, gene bir kesme eylemiyle, bedenden bir parça kopartılarak gerçekleştirilir. Vücuttan kesilerek ayrılan parça, erkek olan çocuğun, anne iç dünyasından koparak erkeğin dış dünyasına geçtiğinin göstergesidir. Ama aynı zamanda, çocuğu cemaatin bütün erkeklerinin bedenlerine yazılmış bu işaretle, aynılarının arasına sokar ve dışardaki “ötekilerden” ayırır.

⁷ Girard, **a.g.e.**, s. 210

⁸ Girard, **a.g.e.**, s. 23

1.3. Egemenlik, Kurallar ve Kurban Verme Eylemi

Agamben'e göre, kurban verme (Latince'desacrifice'in kökeni sacrumfacere'den gelir.) eylemin ortasında "yapma" eylemi bulunur. Bu "yapma" (Latince'defacere) aynı zamanda "SacrumFacere" olduğundan "yapma" eylemini gerçekleştirirken, ayrışmayı ve dışlamayı da getirerek "Sacer'e" yani kutsallığa dönüşür.

Kutsallaştırmak, kurban verenin ve kurbanın değişimiyle, dönüşümüyle mümkündür. Bu eylem de kutsallık için bir alan yaratılır, bu alanda belirlenen yasakların yanında belirli ritüeller oluşur. Kutsal olana yaklaşmak belirli kişi ve kurallar dahilindedir.

*"Agamben, böylece "kurban verme" eylemin, topluluğa ve henüz oluşmamış yasama organına bir başlangıç hikayesi getirdiğini ve özünde toplumun dışına itilenin (kurbanın) topluluğun hayat temelini ve geçmişini oluşturduğunu vurgular."*⁹

İnsanın eylemiyle gerçekleştirilen kurban verme, mitolojide kurucu özü oluştururken diğer yandan içerdiği şiddet ise tartışma konularından biridir. Kutsal şiddet olarak değer biçilen bu eylem kendi başına bırakılmış bir şiddettir.

"Kurban verme eylemi bir öldürmeyi, doğal bir hayatın yıkılmasını içerdiğinden ne tesadüfi ne de anlamdan yoksun bir işlemdir. Ancak burada hayat kutsal olduğu için kurban verilmez, yani öldürülmez; tersine bu öldürme işlemi sayesinde hayat kutsallaşır. "kurban verme eylemi hayat ve ölümün insan için en kutsal şeyler olmalarından ötürü öldürmeyi içermez, tam tersi kurban verme, öldürmeyi içine aldığından, hayat ve ölüm, kutsallık kazanırlar."¹⁰

Böylece kurban "nesnelliğinden" işe yararlık dünyasından koparak, dokunulmayan, ama "mahrem" bir şekilde bildiğimiz, içkinliğimizde var olan tinsel dünyaya geçer. Bu süreç içinde ilk önce kurban edenin, nesnelere dünyasından kopması gerekir, aslında kurban edenin bilinç altı sürecinde amaç "öldürmek" değildir. Her ne kadar

⁹Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan, Egemen İktidar ve Yalın Hayat**, Çev.: İsmail Türkmen, Ayrintı Yayınları, 2001, s.162

¹⁰Akt., Tuğrul, **a.g.e.**, s. 109

hayat ile ölüm arasındaki anatomiyi ortadan kaldırmaya yarasa da ölüm tinselliğin parçası olduğundan hayattan farkı yoktur.

Avlanmak özellikle bir erkek işi olduğundan bunun etrafında oluşan ritüellerin sosyal gelişimlerini de erkekler belirler. Avlanarak ilk öldürme deneyimini yaşayan insanlık, böylece kendi hemcinslerini öldürmeyi öğrenir.

Rene Girard ise kurbanlık mekanizmasının kökenlerini irdeleyerek bütün dinlerin özünde neden kurban verme eyleminin olduğunu sorgular. Kurban dinin en arkaik formlarından birisidir.

Peki insan neden kurban verme eylemine gerek duyar?

Girard'ın konuya ilişkin değerlendirmelerine göre kurban sunumu, arkaik toplumlardaki yargı sistemin işlevini yerine getirir. Girard'a göre kurban sunumu şiddeti denetlemenin önemli yöntemlerinden biridir, ilkel insan şiddeti kendinden uzaklaştırmak ve yatıştırmak için belirli yöntemler uygular bu yöntemlerden biri de kurban sunumudur.

“Kurban sunumu ve yargısal ceza arasında temel bir özdeşlik bulunur. İlkel toplumlarda koruyucu önlemlerin öncülüğü olduğu gibi bu sadece dinsel yaşama özgü değildir. Kurban eylemin koruduğu topluluğun kendi şiddeti karşısında kendi bütünlüğüdür. “kurban edimini etkin kılan ve kurum canlılığını koruduğu ölçüde gözle görülen ve ağır basan bir ortak payda da var; iç şiddet. Kurban edimi öncelikle, anlaşmazlıkları rekabeti, kıskançlıkları, yakınlar arası kavgaları ortadan kaldırmak ve topluluk uyumunu yeniden kurmak, güçlendirmek iddiasındadır.”¹¹

Girard, kurban sunumunda öne çıkan amaç, şiddetin bulaşıcı niteliğinden korunmak olduğunu vurgular. Kontrolsüz şiddet, murdar olmaktır; bundan kaçmanın yolu ise uzaklaşmaktır, bu nedenle şiddet bulaşmamış birinin kurban olarak sunumu, şiddet topluluktan uzaklaştığı gibi, kurban sayesinde diğer topluluk üyeleri de şiddeti kendilerinin dışına atarlar.

¹¹Girard, a.g.e., s.11

Murdar şiddet ile arındırıcı şiddet arasında ayırım yapan Girard, kurban bunalımı olarak niteliği, kriz durumunun bu ikisinin arasındaki farkın yitirilmesi anında çıktığını açıklar. Dinsel inancın temelini ikame kurban mekanizmasının oluşturduğu görüşünü paylaşan Girard'ın, düşünce temelini; dinsel inancın görevi, bu mekanizmaları ve etkilerini kontrol altında tutarak şiddeti toplumun dışında tutmak oluşturur.

“Bu fark ortadan kalkınca, şiddet tüm topluluğa bulaşır. Peşi sıra tüm farkları da siler bu nedenle kurban bunalımı bir çeşit farklılıklar bunalımıdır. Bu farklılıkları yok eden şiddet, bir kısır döngünün de başlangıcıdır; yok ediş şiddeti geliştirir, şiddet geliştikçe tüm topluluğa yayılarak, düzeni ve sosyal huzuru da tehlikeye atar. Bu kısır döngüden çıkış ise kontrolsüz şiddeti üstlenecek kurban sunumu ile gerçekleşir.”¹²

Oy birliği ve ortak katılımın önemli olduğu, kurban sunumunun en önemli özelliklerinden biri olarak; Girard, kolektif niteliğe sahip olması özelliğini ön plana çıkarır.

Kurban sunum mekanizmasının Tevrat ile başladığını (İbrahim Peygamber'in oğlunu kurban etme olayı) belirten Girard; Hıristiyanlık ile de bu mekanizmanın sonunun teyit edildiğini ileri sürer.

Bir toplumda topluluk üyelerinin belirli uyum ve düzen içinde hayatlarını sürdürebilmeleri ve birbirlerine bir denge içinde yaklaşabilmeleri için dış düşmanlara ve kurbanlara ihtiyaçları olduğunu belirten Peter Sloterdijk yaklaşımı da Girard'ın analizine yakındır. “Kötülüğü” Cemaat dışına atmak kurban sunum mekanizması ile gerçekleşir. Burada kurban “dışlanan” ögesi yerine geçer. Böylece güvenlik bu sunum ile tekrar sağlanmış olur. Kurban ve topluluk arasına koyulan sembolik mesafe koruma alanı oluşturarak güvenliği simgeler. İnsanlık tarihinin ileri aşamalarına dek, insanların kurban edilmesi yaygın bir uygulamadır. Roma'da MS 2. Yüzyılda, gladyatör dövüşleri, kültürlü bir Romalı için, insani bir dövüş kabul

¹²Akt., Tuğrul, a.g.e., Bknz, Rena Girard, Şiddet ve Kutsal, Çev.: Necmiye Alpay, Kanat Yayınları, İstanbul, s. 111-112

edilirdi. İlyada hikayelerinde,Truva savaşı dönemlerinde, düşman esirlerinden birkaçını ölen bir kahramanın mezarı üstünde öldürüp, kanını mezara akıtmak, ölen kahramanın ruhunu yaşatmak için uygulanan bir adetti.

Öldürme eylemi aynı zamanda hayatın kutsallaştırılması demektir. Antik Yunan’da; kıtlıklara karşı insan kurban edilmesi geleneğinden, Semitik ve Karata kültürüne; Aztekler’den Asya’da Moğollara dek insan kurbanlarının örnekleri görülür. Aztekler, güneşin her gün doğabilmesi için kurbanların kanıyla yıkanması gerekliliğine inandıkları için her gün yüzlerce kurban verilirdi ve savaşların çoğu köleler bulmak içindi. Semit halklarda ve Kartacalılarda “Molk” Saturn (Semit kültürlerde Ba’alHammon) tanrısı için özellikle ilk doğan bebekler kurban olarak sunulurdu. Bu uygulama insan yavrularını olduğu kadar hayvan yavrularını da kapsıyordu. İnsan ile hayvan arasında henüz sembolik ikame yoktur, yani insan kurban edilmediği için hayvan kurban etmek, insanlık tarihin daha ileri aşamalarında gelişmiş bir uygulamadır.

1.4. Kurban Seçmek ve Rene Girard’ın İkame Kurban Kuramı

Freud’un antropolojik çalışmaları ışığında sıkı bir tartışma içinde,kurban ritüellerini yeniden tartışmaya açanGirard; özellikle ‘kurban’ ve ‘günah keçisi’ kavramlarını sorgulamaya çalışmıştır.

Kurban sunumunu topluluk üyelerinin bir yıkım içinden yeniden doğmasını sağlayan bir ritüel olarak değerlendiren Girard’a göre;

“Kurbanlaştırma ayinleri, topluluk üyeleri bir “günah keçisi” karşısında yeniden birleşerek, başka bir deyişle birbirleri ile yine mimetik bir özdeşleşme içine girerek, yeniden doğar.”¹³

¹³Rene Girard, **Romantik Yalan ve Romansal Hakikat**, Çev.: Arzu Etensel İldem, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s.14

Rene Girard'ın sözünü ettiği “ikame kurban” bir kriz döneminden çıkmak için başvurulan bir eylemdir. Şiddet döngüsünü durdurmak için topluluğun bir kurban seçip, onu belirli ayinler çerçevesinde öldürmesi, şeklinde gerçekleştirilir. Ancak arkeik insan için insan dünyasının dışında geldiğinden, insan şiddeti de, bu şiddetin yönetimi de kutsallığın alanındadır.

Şiddetin üstünde odaklandığı bu kişi, toplumsal bozulmanın suçlusu olarak belirlenmesiyle, kötülüğü ve murdarlığın simgesi olur

İkinci aşamada ise topluluk, kollektif olarak seçilen bu kurban öldürme işlemini belirli ayinler çerçevesinde gerçekleştirir.

Ortak şiddet sonucu öldürülen kurban sayesinde, toplumsal barış sağlanır ve sosyal uzlaşma tekrar mümkün olur. Kurbanın murdar konumu kurban edilmesi ile yer değiştirir. Bu değişimle kutsalın yerine geçen kurban sosyal uzlaşmayı yeniden sağlar. Bu ritüelle kurban kutsallaşır. İkame kurbanın arındırıcı işlevi olduğunu düşünen Girard kurban eyleminin katharsis rolüne dikkat çeker; kontrolsüz şiddete karşı bir çözüm yolu olarak getirilen kurban sunumu, ortaya koyduğu tek şiddet eylemi, topluluk üyelerini şiddetin bu bulaşıcı etkisinden kurtarır. Girard bu kurtulmayı katharsis rolü olarak değerlendirir.

“İkame kurban sunumunun önleyici ve şiddeti üzerine alarak temizleyen işlevselliği, kurbanın hem benzer hem de ayrı olabilme niteliğine bağlıdır. Eğer kurban edilen kişi az benzer ise, şiddeti yeterince üstüne çekemez; çok benzer ise şiddet diğer topluluk üyelerine de yayılabilir. Bu nedenle; içerisi ve dışarı arasında olması gerekir; içeridedir ama aslında yabancısıdır ya da dışarıdadır ama aslında topluluğun içine alınmıştır. Örneğin bazı arkeik toplumlarda(orta Amerika'daki Tupinambalar) savaş mahkumları kabile içine alınırlar, çalışırlar, evlenirler, çocuk sahibi olurlar ve bir gün daha önceden belirlenmiş bir şekilde bir yasağı çiğnemelerine izin verilir. Bu eylemden sonra işkence edilip öldürülerek, kabile üyeleri tarafından yenilirler.”¹⁴

Günümüz toplumlarından, yaşam koşullarına göre değişiklik gösterse de bu uygulama, geleneksel kurban bayramı ritüelleri ile benzerlik taşıyor. Kurban edilmesi için satın alınan canlı varlık, belirli bir süre evlerin yakın çevresinde beslenir, bakılır,

¹⁴Girard, a.g.e.,s. 122

aile kişileri tarafından ilgi ve sevgi ile bir süre evcil hayvan olarak vakit geçirilir. Bu yakın ilginin ardından kurban günü geldiğinde törenle kesilir.

1.5. Bir İkame Kurban Örneği; Pharmakos Uygulaması

İkame kurbanın en iyi örneği, Eski Yunan'da (5. Yüzyıl'a dek) var olan "Pharmakos" uygulamasıdır. Kent içinde kurban adayları olarak beslenen Pharmakos'lar kıtlık, felaket veya savaş gibi kötü olaylar karşısından kurban edilecekler arasında gelir. Toplum içinden marjinal olarak değerlendirilen kişiler kurban adayları olarak Pharmakos olarak tanımlanır. Toplumun hem içinde yaşayıp hem de dışında tutulurlar. Hem içerde hem de dışardadırlar. Latin dillerinde Pharmacie olarak tanımlanan ve eczane anlamına gelen bu kavram, Pharmakos kavramının temelini oluşturur.

"Pharmakos sözcüğün kendisi de bu ikilemi çağırıştır. "Pharmakon" hem zehir hem de panzehir demektir. Pharmakos da içerisi-dışarı arasındaki sosyal sınırdaki olduğu gibi kurban sunumu eylemi ile murdardan kutsala dönüşerek, iki dünya arasında yer alır. Benzer uygulama hayvanlar içinde geçerlidir. Bazı arkaik kültürlerde kurban edilecek hayvan yavru iken annesinden koparılarak kabile içinde büyütülür, çocuk gibi meme verilir, çocuklarla oynar, bir süre sonra da kurban edilir."¹⁵

Arkaik toplumlarda kurban ayinleri ile tekrarlanan bu süreç ilk kurban sunumunun tekrarları olduğundan çifte bir ikameye dayanırlar; kurban edilen kişi tüm topluluk üyelerinin yerini tuttuğu gibi ilk kurban topluluk üyelerinden birisi olmasına karşın; ayinsel kurban dışarıdan birisidir.

¹⁵Tuğrul, a.g.e., s. 122

1.6. İkame Kurbandan “Günah keçisi” Kurbanda Geçiş

“İkame kurbandan günah keçisi kurbanına geçiş, gene bir insanca sınır meselesidir. İkame kurbanın özellikle şiddeti uzaklaştırıcı özelliği olması gerekmez, ya da seçimi özel bir nefret ya da kıskançlığa dayalı değildir.”¹⁶

Günah keçisi olarak seçilen kurbanın öldürülmesi, belirli değişiklikleri de beraberinde getirir. Öldürülen artık kutsaldır ve nitelik değiştirmiştir. Bu kutsallık değerini yüklenmesiyle, topluluğun yorumunda artık temizliğine ulaşmıştır.

Dinselliğin belirli uygulayıcısı konumunda olan çeşitli ayinler ve kurallar kapsamında iki yönlü değişim gerçekleşir. Ortak olan toplumsal saldırganlık saldırganlığın kurbanda geçişi sağlanır, ardından ritüllerle kurban yok edilir. Bu yok edilişin ardından bu kez kurbanda sosyal barış anlamı yüklenir, bu yüklenen anlamla kurban kutsallaştırılır.

“Oysa kurban günah keçisi olarak nitelendirildiği durumlarda ikinci transfer gerçekleşmez. Topluluğun başına gelen felaketlerin sorumlusu olarak teşhis edilen kişi(ler) veya nesne öldürülmeye açık kurbanlardır. Herhangi bir kutsallığa ulaşmaları söz konusu olmadığından, ikinci transferden yoksundurlar.”¹⁷

1.6.1. “Günah Keçisi” kavramı

Günah keçisi terimi ilk defa, İncil’in çevirmeni William Tyandale tarafından 1530 tarihli basımında kullanılmıştır. Tyandale’in günah keçisi, İbranice Azazel kelimesinden çevrilmiştir.

¹⁶Tuğrul, a.g.e., s.123

¹⁷Tuğrul, a.g.e., s.123

“Günah Keçisi kavramına bu anlamda, ilk kez Eski Ahit’in Leviler kitabında rastlanır. “ve İsrailoğulları cemaatinden suç takdimesi olarak iki ergeç ve yakılan takdime olarak bir koç alınacaktır. Ve Harun kendisi için olan suç takdimesi boğasını arz edecek ve kendisi evi için kefarete edecektir. İki ergenci olacak onları Rabbin önünde, toplanma çadırının kapısında durduracaktır. Ve Harun bir kura Rab için ve öbür kura Azezel(Çölde yaşayan eski bir iblis figürü) için olmak üzere iki ergeç üzerine kura çekecek ve Harun Rab için üzerine kura düşen ergenci takdim edecek ve ona suç takdimesiolarakarzedecektir.” (Leviler, Bab 16,5-9)

İki keçinin anlatıldığı bu alıntıda birinci keçi İsrail’in affedilmesi için Yehova’ya kurban edilen günahların sembolü olan keçidir. Burada kurban edilmesinde ki amaç insanların ödemesi gereken kefarete karşılık gelir. Kurban edilen keçiden kalan kalıntılar topluluktan uzak olan bir alanda yakılarak yok edilir. Yer altı tanrısı Azazel’e ithaf edilen, kötülükleri ve kötülüklerin sebep olduğu günahların yüklenerek Sahara’ya gönderilen ikinci keçidir. Yine uzak bir bölgeye yaşanan yerin, köyün sınırları dışına terk edilen bu keçi hüzünlü bir figür olarak tıpkı HolmanHunt’un tablosuna resimle konu olan keçi gibi boynuzlarına bağlanmış kırmızı bir püskül ile hayatın sürdürüldüğü alandan uzağa kimselerin olmadığı bir arazide yalnızlığa terk edilmiştir. Burada yine amaç toplumdaki, bireylerdeki suçluluk hissinin geçmesi ve günahların toplumdan uzaklaşacağı inancı hakimdir.

Resim 1.1: Günah Keçisi

Kaynak: http://www.dunyadinleri.com/tr-TR/dunya-dinleri/yahudi-kavram-ve-sembolleri/oku_yahudi-kavminin-gunahlarini-yuklenen-gunah-kecisi

1.6.2. Günah Keçisi Ritüeli

“*The Golden Bough* kitabında Sör James Frazer bunun dünyada yaşanan pek çok örneğini göstermiştir. Doğu Hindistan Adaları’nda yaşayanlar, kötü ruhların hastaya karşı tutulan yaprağa geçirilip atılabileceğine inanıyorlardı. Çin’de uçurtmalar hastalıkları kovmak için kullanılmaktayken, Aleutian Adaları’nda bu görevi otlar üstlenmişlerdi. Endonezya’da köylüler kötü ruhları taşımak için küçük kayıklar inşa ederdi. Hindistan’da yaşayanlar kötülüklerini sıradan bir şişenin içine koyup gömerlerdi, tıpkı Pandora’nın kutusu gibi. Himalayalar’da köpekler kötülüğü kovmak için ölene dek taşlanırdı. İrokua yerlileri en eski arkadaşlarını boğarak öldürmeden önce boyar ve süslerlerdi. İskoçya’da köpekleri sadece avlardı. Hindistan ve Mısır’da inekler seçilmiş hayvanlardı.”¹⁸

Bu örnekler kötülüğün, günahın, başka bir canlıya, insana, hayvana, bitkiye veya başka objeye yansıtıldığının göstergeleridir. Günah keçisi olarak kurban edilen hayvanların değeri yüksektir. Öte yandan insanların günah keçisi olarak kullanılması ise pek çok kültürde görülen ve zamanla uygulanan bir eylemdir. Toplumun marjinal

¹⁸Campbell, a.g.e., s.36

figürleri olan ve günah keçisi olarak kullanılan insanlar toplumdan dışlanan öteki olarak görülen kişilerdir, örneğin suçlular, özürsüzler gibi. Eski toplumlarda bu kişilerin kötülükleri üstlendiğine inanılarak, kötülüğü üstlenen kişi taşlanır, yrleşik kişiler, alandan kovulur, nehre ve kayalıklardan aşağı atılırdı. Örneğin Babylon'un dini töreni olarak tanımlanan Akitu törenlerinde yeni yıl kralın tahttan indirilmesi ile karşılaşılır, kral çeşitli işkencelere tabi tutularak tekrar tahta geçirilirdi. Kralın tahta çıkması ile toplumdan seçilen bir günah keçisi sokaklarda gezdirilerek şehir dışına kovulur ve öldürülürdü. İnsanların kötülüklerinin, onun bedenine geçtiğine inanılan bir köle seçilir. Bir yıl boyunca zincire vurularak, ölüme terk edilen diğer bir günah keçisi ritüeli de Arnavutluk'ta görülmüştür. Bu köleler ay tapınaklarında tutulan kişilerdi. Tarihsel süreç içerisinde de Tibet'te benzer uygulamalar görülmüştür. Yahudiler ise homoseksüellik gibi büyük günah olarak gördükleri durumlar hariç, küçük günahların, günah keçileri kullanılarak toplumdan dışlandığına inanırlardı.

Yukarıda ayrı bir başlık şeklinde açıklamaya çalışılan;Pharmakos uygulaması da Yunanistan'da günah keçisi törenlerinin genel adı olarak geçmektedir.

“Toplumda bir felaketin ardından yapılan yanlışları temizlemek için oldukça kilit bir rol oynardı. Atina'da bir takım sınıfsızlar şehrin vergileriyle beslenir, barındırılırdı. Eğer bir felaket yaşanırsa biri kadın diğeri de erkekler adına olmak üzere iki tanesi kurban verilirdi. Günah keçileri önce giydirilir, ardından bir din adamı tarafından toplumun günahlarının onların üzerinde toplanması için dua eder ve bu günah keçileri şehirde dolaştırılırlardı. Sonra şehir duvarlarının dışına çıkarılır ve ölene kadar taşlanırlardı.”¹⁹

Burada tarihsel sürece bakıldığında taşlanarak öldürülenlerin sadece hayvanlar değil günah keçisi olarak seçilen ve toplumun dışlanan ötekilerinden seçilen insanların da taşlanarak öldürüldüğünü görmekteyiz. Burada kadın ve erkek ayrımı yapılması her iki cins için ayrı birer günah keçisi seçilmesi hem cinsiyet ayrımını hem de topluma iki cins olarak bakıldığını göstermektedir. Antik Yunan tarihinde homoseksüellik büyük günahlar arasında sayılmakta, günah keçisinin bile bu günahı arındırmayacağına inanılırdı.

¹⁹Campbell, a.g.e.,s. 38

Orta Asya Yunanlılarının günah keçileri ise sakatlar ve cüceler olurdu. Bu kurbanlar törenlerle ölüme gider, bir müzik eşliğinde genital bölgesi flütledövüldü, ardından yakılarak kurban edilirdi.

“Onu soydular ve ellerine tören için hazırlanan keklerden verdiler, kekleri ellerine bağlamak zorunda kaldılar çünkü titriyordu. Onu kapıdan çıkardılar, orada Seremoninin gerektirdiği şekilde en zayıf yerlerinden, acıdan çığlık atana kadar dövdüler, sonra herkes kendi suçlarını temizlemek için ona saldırdı. Onu dallarla ve sopalarla yere düşene kadar dövdüler, onu yanan ateşe atmak için geldiklerinde ölü olup olmadığını bilmiyorum” (Mary Renault, ThePraiseSinger, 1978)²⁰

Salgın kıtlıklar, salgın hastalılar ve felaketlerin tanrıların toplumları cezalandırmak için yaşattığına inanan insanlar bu törenleri daha çok kötülüklerin silinmesi ve günahlardan arınmak için bu dönemlerde uygularlardı.

Günah keçileri her zaman şeytanlaştırılmıştır. Kendi dışında sorumlu birini aramak tarihsel süreç içerisinde pek çok örneklerle kendi göstermektedir. Liderler daima düşmanlarını şeytanlaştırarak onları kötü ve habis yapıp olağanüstü olay ve belalardan sorumlu tutmuşlardır. Krallar tarafında istihdam edilen bir başka günah keçisi türü de şamar oğlanlarıdır. Emirleri ile yüksek mevkilere getirilen şamar oğlanları kralın bir yanlışı durumunda cezalandırılan ve her zaman en yakınında olan kişiler arasında gelirlerdi.

18. yüzyılda David Hume; “Tanrı kötülüğü engellemek istiyor da gücümü yetmiyor? Öyleyse kudretsizdir. Kudreti var da önlemek istemiyorsa öyleyse kötü niyetlidir. Hem kudretli hem de kötülüğü ortadan kaldırmak niyetindeyse o zaman kötülükler nereden geliyor?”²¹

²⁰Campbell, a.g.e.,s. 38-39

²¹Campbell, a.g.e.,s. 56

Kaynakta Şeytan kavramına dikkat çekmek için belirtilmiş bu metinde Freud ve Jung görüşleri karşı fikir olarak sunulmuştur.

“Freud ve Jung gibi düşünürlerin kötülüğün içimizde olduğuna dair getirdikleri açıklamalar çoğunluk tarafından kabul görmüştür.Yine de hala özellikle Hıristiyanlığın daha muhafazakar dallarında, eskiler aynı fikre kötülüğün dışardan gelen ve şeytan denilen bir varlığın işi olduğuna inanırlardı.”²²

“Karen Armstrong,A. *History Of God* adlı kitabında; tek tanrıcılığın ahlaki problemlerinden birinin kötülüğü izole etmek olduğunu yazmıştır. Tanrımızın kötülüğü barındırabileceğini kabul edemeyiz, çünkü kendi içimizde bu durumu kaldırmaya gücümüz olmaması gibi bir tehlike vardır. Kötülük dışlanabilir ve ucubeleştirilip insanlıktan çıkartılabilir. Kötülüğü tanımamak için sıklıkla Hitler, Stalin, Pol Pot gibi canavarlara işaret ederiz. Ama gerçekte kötülüğün zekice tasarlanmış kılıklarda gelme eğilimi vardır ve aslında onlara biz de katkıda bulunuruz.”²³

Tyndale'nin İncil'e ait gösterdiği günah keçilerinin başı, en büyük kurban, insanlığın tüm günahları için çarpmıha gerilen İsa'dır. Yuhanna'nın kardığına göre Başrahip Caiaphas “koca bir ulusun yok olmasındansa bir kişinin insanlık için ölmesi daha iyi.” Bu Hristiyanlığın temel konularında birisi olmuştur.

²²Campbell, a.g.e.,s. 59

²³Karen Armstrong, **Tanrının Tarihi**, Çev.: H. Koyukan, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1999

İKİNCİBÖLÜM: GÜNAH KEÇİSİ OLMAYA UYGUN KURBAN : ÖTEKİ VE ÖTEKİNE DUYULAN KORKUNUN YER KORKUSUNA DÖNÜŞMESİ

2.1. Öteki Kavramı

“Öteki olmak insanın başına gelebilecek bir kaza ya da talih değildir. Temel bir niteliktir.”

Ortega Gasset

“Öteki kavramı Türk Dil kurumu, sözlüğünde sözcük anlamı olarak; bilinenden, sözü edilenden ayrı öbürü, diğeri anlamları taşımaktadır. Müslüman geleneğinde, Arapça; “ecnebi” ve “ağyar” öteki olarak sunulur.”²⁴

“Felsefe sözlüğünde ise; başta toplum bilim insan bilim ruh çözümleme alanları, olmak üzere değişik kültür çalışmalarında belirli bir grup kimliği karşısında farklılık gösteren kişilerdir.”²⁵

Ortega Gasset'e göre öteki ile karşılaşmak temelde iyi ya da kötü olarak başlamaz. Öteki ile karşılaşmak, ötekini kötü olarak değerlendirmek, sonradan oluşan bir düşüncedir. İnsan doğumla ötekine açık hale gelir. Ötekine hoşuna gitse de gitmese de doğumdan itibaren diğerkamdır. Ötekine karşı bir tavır sergilemek ya da tam tersi ötekine özveride bulunmak için önce o kişiye açık olmak gereklidir.

“İnsan a nativitate (doğumundan başlayarak) kendinden başkasına, yabancı varlığa, açık durumdadır; ya da başka bir deyişle, her birimiz daha kendi kendisinin bilincine

²⁴Türkçe Sözlük, 4.b. Türk Dil Kurumu, 2005

²⁵Felsefe Sözlüğü 10.b. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları , 2003

varmadan önce, temel bir deneyim ediniriz.”²⁶

Kavram olarak hayatımızın her alanında iç içe olduğumuz öteki yeniden yeniden üretilir. Kendimizi ait hissettiğimiz, her türlü grubun dışında tuttuğumuz, kişi ya da kişiler ötekileri oluşturur. Tarihsel, kültürel, düşünsel, siyasi, süreçler ötekimizi belirler. Her farklı dönemde öteki yeniden belirlenir. Hayatın pek çok alanında karşı karşıya olduğumuz öteki kavramı en özel alanlardan, en genel alanlara kadar varlığını gösterir. Benden ya da bizden olmayan olarak tanım gören öteki kavramı farklı olana ithaf edilir. Bu kavramı oluşturan unsurlardan biri de ekonomik düzeydir. Ötekilik sorunsalı; sosyal unsurdan, politik unsura pek çok alanda kendini gösterir.

“Basitlikten, karmaşıklığa doğru olan bu gelişim çizgisinde, insan toplulukları da basit bir yapıdan, karmaşık bir yapıya doğru evrilmiştir. Kuskusuz öteki kavramı; yukarıda da bahsedildiği gibi defalarca ele alınmış, üzerine teoriler, kuramlar geliştirilmiş bir kavramdır. Kimilerine göre; diyalektik bir sonuç iken, kimilerine göre; yapay bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ama yaygın görüşe göre; her iki durumda da ‘Ben’in karşısında olan bir şey gibi ele alınmıştır.”²⁷

“Kimliğin inşası karşıtların, ötekilerin belirlenmesini gerektirir; bunların fiili halleri “biz” den farklılıklarına ilişkin kesintisiz yorumlamalara konu olur. Her çağ her toplum kendi ötekilerini yeniden yaratır.”²⁸

2.2. Ötekilik ve Ötekileştirme

“Doğayla baş başayken kendimi öyleyse rahat ve keyifli duymamızın nedeni doğanın bizim hakkımızda bir görüşü olmayışıdır.”

Ortega Gasset

²⁶Gasset, a.g.e., s.107

²⁷Ömer Temizkan, “Öteki Tartışmaları”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2011, s. 75

²⁸Edward W. Said, **Şarkiyatçılık**, Çev.: Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul 2003, s.346-347.

Ötekilik sürecine ilişkin, farklı yorumları getiren düşünürlerden biri de Bryan D. Palmer'dir. Palmer'e göre ötekilik modern zamanların en çok kullandığı bir kavram olarak pek çok tartışmaya konu olmuştur. Tasvirine bakıldığında ise genel anlamda tek taraflı olarak araştırmalarda yer edinmiştir. Kavrama iki taraflı bakılmak ihmal edilen bir bakış tarzıdır.

*"Sınıf, ırk ve cinsiyet sömürüsüyle en çok da bizzat otorite kurbanları tarafından açılan, zulmün korkunç yaraları edebiyat eleştirisi rafında kalsın diye temizlenip ağartıldı; sanki tabi kılınanların ödemeye mecbur edildiği derin ve karanlık bedenlerin hesabı, günümüzün metinselliğinde verilmiş gibi."*²⁹

*"Auschwitz ve Birkenau toplama kampları 1979 yılında UNESCO tarafından dünya mirasının bir parçası ilan edilip tarihsel anıt olarak koruma altına alındı. Bu vahşet mimarisinin onun soykırım kentleşirmesinin anlatıldığı tanıtım kitapçığında eşcinsellerin ve çingenelerin kapatıldığı barakalardan hala hiç söz edilmiyor."*³⁰

Öteki sorunsalının önemli örneklerinden olan, bir halkın neredeyse toptan yok edilmesi, tarihsel süreç açısından batının ötekileştireme algısını, daha özetle, batının içselleştirdiği, ötekisinin en güçlü örneklerinden, simgelerinden olan Yahudi meselesi, hesaplı katliam olarak hafızalarda güçlü bir şekilde yer almaya devam ediyor.

Toplumsal düzen içerisinde, bir tehdit olarak görülen, değer biçilen, ötekiler; akıl ve medeniyet eksikliği ile tanımlanır. Modern dünya öteki ve kendi arasında bir duvar örmüştür. Bütünleşme sadece ötekinin ötekiliğinden vazgeçmesi ile mümkün görülmektedir.

"Antropologların belirttikleri gibi "kültürler" kendilerini ancak kendileri olmayan bir şeyle karşılaştıracak tanımlamaları kaydıyla oluşur. Örneğin 'vahşilik nosyonu' Sınırlar ötekinin inşa edilmesi ve böylece uzaklaştırılmasıyla ötekinin insanlığın aynı

²⁹Bryan D., **Karanlığın Kültürleri**, Çev.: Şebnem Kaptan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s.32

³⁰Iain Chambers, **Göç, Kültür, Kimlik**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s.60-63.

*zaman uzamından kovulması ile çekildi. Barbarlar başka bir yerde yaşar.”*³¹

Amerikalı Psikologların “Behavior” olarak değerlendirdiği, beden olan öteki Gasset’e göre; düşünümsel bir problemdir. Burada doğa örneğini veren düşünür, doğadayken insanın rahat olmasının sebebi doğanın o insan hakkında hiçbir görüşünün olmaması düşüncesidir. Kuşku ve tedirginlik kavramlarını ötekilik ile ilişkilendirerek değerlendiren Gasset; Öteki karşısında tümüyle çıplak kalamayız, ötekinin bakışı karşısında utanma denen tuhaf olgu gelişir, şeklinde yorumlar.

*“Cenneti dünyanın yumuşacık ufkunda bir tehlike belirtmektedir; "Öteki insan" ve hiç kuşku yok ortalık karışacak. Hepimize bir tedirginlik payı düşecek. Gerçekten de ufkumun sardığı çevrede öteki beliriyor. "Öteki" dediğim öteki insan.”*³²

“Ötekinin yaşamı, isterse o bizim en yakınımız ve mahremimiz olsun, benim için salt gösteridir, tıpkı bir ağaç, bir kaya, ya da geçip giden bir bulut gibi. Gözüm görür onu, ama o ben değilimdir, yani yaşamam onu. Ötekinin dışı ağarıyorsa, yüzünden kaslarının gerilmesinden anlarım, yani benim için canı yanan birinin görünümüdür. Ama onun dış ağrısını ben çekmem; bu nedenle bende olan şey kendi dişim ağardığında olana hiç benzemez. İnsan zihninin dünyanın nesnelere karşısında gösterdiği tepki sonucu oluşturduğu hayali yorumlar insanın ilk perspektifi ve kendi kişiliğiyle ilintili olarak yaptığı konumlandırmalardır.”³³

Psikoloji araştırmalarında yoksulların katılımcı olduğu durumlarda araştırmada yoksulların bulunduğunu diğer gurupların bulunduğu duruma kıyasla daha açık ifade eder. Bu da orta sınıfların konumunu normalleştirir. Ve yoksulların ve işçi sınıfının "öteki" olma halini pekiştirir.³⁴

“Romantik tiksintiler, toplumdaki nefret, çöle duyulan özlem, tıpkı sürü ruhunda

³¹Petek Wagner **Modernliğin Sosyolojisi**, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2005, s. 81-85.

³²Gasset, **a.g.e.**, s. 94-101

³³Gasset, **a.g.e.**, s. 94-101

³⁴D.fox, 1. Prilleltensky, s. Austin, **Eleştirel Psikoloji**, Çev.:İpek Demirel, Berna Gürel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 294

olduğu gibi, çoğu kez ötekine duyulan hastalıklı bir ilgiyi gizliyor sadece”³⁵

Öteki olma haline örnek olarak gösterilen vahşilik, bir uzaklığı da simgeler. İşçiler deliler, kadınlar, sakatlar, vb kişi veya kişiler şehir içindedirler. İçimizdedirler.

Burjuva projesinin aşağı sınıf olarak tanımladığı grupta yer verdiği kadın ya da delilerin, toplumsal olarak bir tehdit unsuru olarak görülmelerinin sebebi ötekilik durumlarından kaynaklanmaktadır. Ötekilik kavramına bu şekilde yorum getiren Petek Wagner; ötekilik kavramının tarihsel dönüşüm içerisinde değişse de temelinde vahşilik üzerine başarılı bir şekilde yerleştirilmiştir düşüncesini savunur.

“Kadınların topludaki yerinin ailenin mahremiyetin ve bunların yanı sıra öz kimlik oluşturma tarzlarının tarihsel dönüşümleri de muhtemelen buna benzer şekillerde yorumlanabilir. O vakit toplumsal oluşumun tarihsel dönüşümleri düzenin vahşilik üzerine gerçekten başarılı bir şekilde dayatılması olarak okunabilir. Moralinin başlangıcında bastırılan ve bastırılması gereken şey sonunda azat edilebilecek şekilde giderek daha fazla denetlenmiş ve egemenlik altına alınmıştır.”³⁶

Biz ve onlar ayrımı sosyolojide iç grup ve dış grup ayrımı olarak verilir. İç grup duygusu olamadan dış grup duygusu olmaz. Burada tersi durum da söz konusudur.

“Bu kavramsal, davranışsal zıtlığın iki üyesi birbirini tamamlar ve koşullandırır. Onlar bütün anlamları zıtlardan alırlar. Onların olan bizim olmazken onlar biz değildir. Bizde onlar ancak birlikte karşılıklı çatışma içinde anlaşabilirler. Bu zıtlık her şeyden önce kendi dünyamın planını çıkarmakta kullandığım bir araçtır.”³⁷

Öteki kavramını Gasset mekan açısından da değerlendirir. Beden ve alan ilişkisini uygunluk olarak gören düşünür, bazı bedenlerin sanki bazı mekanlarda olması gerekirmiş düşüncesi hakimdir. Şeklinde bir görüş savunur;

³⁵Girard, a.g.e., s. 15

³⁶Wagner, a.g.e., s. 88-89

³⁷Zygmunt Bauman, **Sosyolojik Düşünmek**, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2015, s. 50

“Şöyle ya da böyle doğrudan ya da dolaylı olarak bedenlerin alanları olduklarından az çok kesin ve özel bir biçimde yerleştirilmişlerdir. Yani en azından çoğu belli mekanlara yakıştırılmıştır.”³⁸

İleri bölümlerde daha ayrıntılı olarak çalışılan mekan ve öteki kavramını şehir ve yabancı ile ilişkisi açısından; şehrin kalabalık ortamında her ne kadar fiziksel yakınlık söz konusu olsa da bu yakınlığa tam tersi bir durum olarak, bu mesafesel yakınlık ile manevi uzaklıkla birlikte ilerler. Ağır ahlaki yükümlülüklerin dayatılmasına karşı olarak, fiziksel yakınlığın etkisi, sıfıra manevi anlamda sıfıra indirgenir. Şehirde yaşan pek çok insan, bu kendiliğinden öğrenme biçiminde ilerleyen nasıl umursamaz davranacağını, nasıl umursamaz düşüneceğini zamanla uygular.

Emsal duygusunun, yani diğer bir deyişle Levinas'ın üzerinde özenle durduğu, kendini o kişinin yerine koyma duygusu, burada kilit rol oynar. Zihinsel ve ahlaki yakınlık "emsal duygusunu" yaşam sanatımızda, ne kadar yer aldığı ile ilgili olarak doğru orantılıdır. Yani "öteki" olarak değerlendirilen veya değerlendirdiğimiz kişilerin bizim gibi özneler olarak tanıma, anlamlandırma, onların da kendi amaçları, kendi yaşamı ve bu kendi yaşamları için amaçlarını korumaya, öncelemeye hakları olduğunu bizimkine benzer duygular yaşadığını benzer zevk alma ve acı duyma özellikleri taşıdıklarını kabul etme yetimizle ilgilidir. Kendini öteki olarak gördüğün kişinin yerine koyabilmeyi, onunla aynı duyguyu hissedebilmeyi gösteren emsal duygusu "öteki" kişinin yaşadığı duygu mutluluk ise veya üzüntü ise bu aynı duyguyu hissedebilmeyi gerektirir. Bu tarz emsal duygusu zihinsel ve etik yakınlığın en netişaretidir. Mesafe arttıkça bu duygu zayıflar ve tükenir. Biz ve onlar ayrımı olarak tanımlanan bu bakış, yalnızca iki ayrı insan gurubu değil, tümüyle farklı iki davranış arasındaki, duygusal tutum ve antipati, güven ve tedirginlik, güvenlik ve endişe, birliktelik ve sürtüşme arasındaki ayrımı temsil eder.

³⁸Gasset, a.g.e., s. 52, 83-86

Bauman'ın ötekine ilişkin görüşleri Levinas'ın öteki kavramı konusunda altını çizdiği kendini onun yerine koyma önerisi ile benzerlik taşır.

2.3. Ötekiye Kuramsal Bakış ve Levinas'a göre; "Öteki"

"Üçüncü kişi bana Öteki'nin gözleri ile bakıyor"

Levinas

*"Hegel'in "Phenomenology Of Spirit" adlı kitabında özne kendini ötekenden dolayimli olarak tanımlar, kendini kendisine ötekenden dolayım ile temsil eder. Ve ötekini kendinin kategorik karşıtı, radikal inkarı ve reddi olarak anlamlandırması sayesinde kendini evrensel ve soyut özne olarak kurar. Ve öznenin ötekisi haline gelir."*³⁹

Öteki meselesi farklı zaman dilimlerinde farklı açılardan hep gündemde olmuştur. Levinas kavrama; etiğin, politikanın alanıyla buluşabilmesinin olanakları içinden, yeniden bakmamızı sağlayacak bir bakışla, ötekini yeniden düşünebilmemiz için bir çağrı yapar.

*"Levinas hayatın kırılma anının idrakine dayanan, "Öteki"nin kırılma hayatından yola çıkan bir etik kavrayış sunar, hem hayatın kırılma anını hem de şiddet yaşantısını ileten bir figür olarak yüzü kullanır."*⁴⁰

Cemaat içinde kalanlar zorla aynılaştırılır. Cemaat dışında kalanlar ise dışardalıkları ile toptan aynıdırlar. Dolayısıyla öznenin özgürlüğü bu aynılık çemberinin içindeki gönüllülüğü oranındadır. Ona göre özne öteki ile karşılaşmasıyla kurulur. Yüz ve bakış, yani görülme deneyimi, ben'in başkası tarafından görülmesi yani beni değiştirir ve yeniden kurar. Benim görmem değil görülmem söz konusudur. Başkasının "ben "in kurulmasında anlam ifade etmesi benim kendimi sorgulamama

³⁹Güliz Uluç, **Medya ve Oryantalizm**, Pandora Yayınları, İstanbul, 2009, s.29

⁴⁰J. Butler, **Kırılma Hayat**, Çev.: Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s. 56

yol açar. Her şeye benim anlam verdiğim bir dünyadan benim başkasından öğrendiğim bir dünyaya açılma serüvenidir bu. Bu serüvene açık olma hali çift taraflı bir zenginlik olanağıdır aynı zamanda. Bu algıyla hareket eden ben, yeni bir bakış ve sorumluluk algısıyla kendini yeniden kurarken toplumsalın da sorumluluk, adalet, vicdan ve özgürlük kavramlarının kazandığı farklı anlamlarla dönüşmesini sağlayacaktır. Bu dönüşüm aynılaşmanın ve kimseyi dışarda bırakmadan bir arada yaşamanın ve barış dilinin kurulmasının en insanı yollarından biridir. Bunun tam tersinin hakim olduğu bir algı ve bencillik, sorumsuzluk toplumları kitlesel histerilere ve kıyımlara sürükler. Topluma, bireylere ahlak, vicdan ve sorumluluğa ilişkin çağrı yapan Levinas özne kavramında karşılaşmanın temel dayanağı öznenin diğer bir kişiye, ötekine karşın sonsuz bir sorumluluk duyması durumdan öteki sorunsalının aşılacağını savunur. Bu durumda öteki farklılığından vazgeçmek zorunda hissetmek bir yana o farklılığını korur, özne ise ötekenden bağımsız bir şekilde kurulmadığından bencilliğinden kurtulur.

“Özne ne bir kolektif içinde kendi farklılığını yok etmek zorundadır, ne de kendi bireyciliğini ötekinedayatmaktadır. Levinas kurduğu etik yapıda, bir grup içinde ya da bireyci yalıtılmış dünyadaki özgürlük yerine, ötekiye karşı adalet ve sorumluluk fikrini ortaya koymuştur. Başkası ile olduğu gibi bir ilişki değil, Başkası'nı Aynı'ya indirgemektir. Bu özgürlüğün de tanımıdır: Başkası ile olan her tür ilişkiye rağmen kendini Ben'in egemenliği için Başkan'na karşıt olarak belirlemek. Tematize etme ve kavramlaştırma, birbirlerinden ayrıştırılmazlar ve bunlar Başkası ile barış içinde olmak değil, onu ezmek ve sahiplenmektir.”⁴¹

Levinasın, ötekilik durumunu eşitlik ve özgürlük kavramları üzerinden de sorgular. Düşünür, tek başına özgürlüğü adaletsizlik sonucuna bağlar. Ona göre tek başına özgürlük keyfiyet ve bencilliktir. Başka bir değerlendirme ile özgürlük önceleniyorsa, öteki bastırılıyor demektir. Etik ilişkide ötekinin başkası olarak içselleştirilmesi özgürlüğü sorgulamayı gerektirir.

⁴¹Ebru Apaydın, “Levinas Felsefesinde Öznellik ve Ötekilik Problemi”Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Ankara, 2006, s.85

“Ben öznesi, öteki karşısında hem tabi hem bağımsızdır. Çünkü ancak bu şekilde etik ilişkinin tarafı olarak cevap verebilir. Başka türlü söylenirse yoksul yetim yabancı ya da evsiz öteki karşısında etik sorumluluğa tabi olmak aynı zamanda hayırsevere, merhamet inayet gösterecek bir aktifliği de içermek durumundadır. Ötekini buyur etmek”⁴²

*“Ötekine şiddet uygulayan üçüncü taraf "yüze" sahip olmamakla, etik sorumluluğunun yöneltileceği bir öteki olmakta çıkmaktadır. Öyleyse meşru şiddet cezalandırma yoluyla üçüncü tarafa yöneltilen ötekiye olan etik ilişkinin meşrulaştırdığı bir şiddettir.”*⁴³

“Öteki, düzenin asıl / ilk istisnasıdır.”
Emmanuel Levinas / idealismandIdeology

2.4. Öteki ile Önyargı İlişkisi

“Öteki insanın temelde tehlikeli olduğunun bilinci tarih boyunca canlılığını korur.”

Ortega Gasset

Ötekinin yaratılması, toplumsal bir süreç olarak bir grup önyargısı geliştirme sorunudur, diğer bir deyişle; bir topluluk bireylerinin, bir başka grup ve bireyleri ile ilgili genellikle olumsuzluk yüklü önyargıları söz konusudur.

TheAuthoritarianPersonality'nin yazarlarına göre önyargı her şeyden önce temelde kendinden pek emin olmayan, ya da 'ego yabancılaşmış' bir kişiliğin belirtisiydi.

Dış gruba karşı genellikle karşı tarafın düşmanlığı ve kötü niyetine zorunlu bir yanıt olarak gösterilen kin duyma, nefret etme gibi düşmanlık tepkisi gösterilen duyguendişe, tedirginlik ve saldırganlık bir önyargı ortaya çıkarır.

⁴²Duygu Türk, *Öteki, Düşman, Olay, Levinas, Schmitt ve Badiou*, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s. 50-51

⁴³Türk, *a.g.e.*, s.71

*“Önyargı düşmanlarda olabilecek herhangi bir erdemin gerçek ya da hayali kusurlarını abartma eğilimi ile katlanarak doğrudan reddi anlamına gelir, düşman ilan edilenlerin eylemleri öyle bir yorumlanır ki her yaptıkları imgelerini daha fazla karartır.”*⁴⁴

Önyargılar dış gurubun niyetlerini iyi kalabilmesi ya da düşmanlar ne söylemişse onu demiş olabilecekleri ve barış önerilerinin samimi ve gizli dürtülerden arınmış olabileme ihtimalinin kabul edilmesini engeller.

Adorno ve Allport kuşağında psikologlar tutum ya da davranış olarak önyargıları ve ırkçılığı öncelikle insan doğasının sürekli özelliği sonra da kendi sorunlarını başkalarının sırtına yüklemeye çalışan sıkıntılı kişiliklerin ürünü olarak gördüler. Allport’a göre eğer yalnızca kişiliğin yapısı ve dinamiğinden yola çıkarak ele alırsak onunla ilgili bütünsel bir açıklama getiremeyiz. Örneğin Freud’a göre Yahudilere karşı önyargılı tutumlarda ve Yahudi düşmanlığının temelinde tek tanrılı din ve seçilmiş halk kavramı yatıyordu.

Yerleşiklikler ve dışarılıklar teorisinde önyargı üreten durumlara ilişkin geniş bir çalışma sunan Norbert Elias dışarılıkların içeriye hücum etmesi, yeni gelenler ile o yaşam alanının eski oturanlarının yaşam tarzına bir tepki söz konudur. Aynı şey diğer taraf içinde geçerlidir. Endişe ve düşmanca davranışlar karşılıklı olarak iki taraf içinde yani eski oturanlar ve yeni gelenler arasında beslenerek birlikte büyür, büyütülür. Burada ön yargı daha çok yeni gelenlere karşıdır. Eski oturanlar yerleşimlerinin uzunluğu nedeniyle, yer üzerinde kazanılmış haklarına sığınır.

“Yeni gelenlere yer açma zorunluluğundan ve dışarılıkların kendilerine yer bulma ihtiyacından doğan gerilim iki tarafıda farklılıkları abartmaya iter. Farklı koşullarda göze çarpmadan geçiştirilebilecek ve genelde küçük özellikler şimdi göze batar ve birlikte yaşamının önündeki engeller olarak sunulur. Bunlar tiksinti duyulan nesnelere haline gelerek kesin ayrılığın kaçınılmaz ve kaynaşmanın düşünülemez olduğuna kanıt olarak kullanılır.”⁴⁵

⁴⁴Bauman, a.g.e.,s. 50

⁴⁵Bauman, a.g.e., s. 60

İstanbul Ülker sokakta yaşanan travestileri yerinden etme, ön yargıların beslenerek onları öteki olarak görüp o alanda yaşama haklarının olmadığını savunan Ülker sokağın eski sakinlerinin başlattığı linç girişimi burada bu konuya örnek teşkil edebilir.

2.5. “Kurban” ve “Günah keçisi” Olarak Öteki: Kadın

“Kadının ufukta belirmesi ötekinin belirmesinin özel bir şeklidir.”

Ortega Y. Gasset

Toplumun her döneminde öteki olarak tanım gösterilen kadın çalışmanın özel alt başlığını oluştururken, üçüncü bölümde çalışılan haber analizlerinde kadın cinayetleri örneklemede daha geniş yer almıştır. Tarih boyunca erkekten aşağı olarak değer biçilen kadın pek çok çalışmaya da konu olmuştur. Gassetde kadına çalışmalarında ayrıca yer ayırmıştır, ona göre; kadın bedeninde keşfettiğimiz, kadın olarak isimlendirdiğimiz mahremiyet algısı erkeğinkinden aşağı bir düzeyde insanlık biçimi şeklide görülür. Kadın denildiğinde zihinde beliren algı, temel özelliği şekliyle budur.

“Her ne kadar giderek zayıflıyorsa da 'eşitlik' mitosunun zorbalığından el aman dediğimiz her yanda her şeyin eşit olduğunda daha iyi olacağını sanma illetiyle karşılaştığımız böyle bir çağda az önce söylediğim şey çoğu kişiyi kızdıracaktır. Ama öfke kesin görüş garantisini vermez. Kadının karşısında biz erkekler hemen insanlığın bulunduğu düzeyde bizimkinden biraz aşağıda bir yaşam basamağında yer alan bir varlıkla karşılaştığımız sezisine kapılırız. Bu çifte koşulu sergileyen başka bir varlık yoktur. İnsan olmak ama erkekten daha az olmak.”⁴⁶

⁴⁶Ortega Y. Gasset, **İnsan ve Herkes**, Çev.: Gül Işık, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s.128

Arkeik toplumda ve tarihsel süreçte “erkeğin hasta hali”, düşük ve zayıf olarak görülen kadın bir günah keçisi ve kurban olarak haksız yere suç atmanın en rahatsız edici örneklerinden bir tanesidir.

Ortaçağdaki ve sonrasındaki cadı avları zayıf olana haksız yere suç atmanın en görkemli örneğidir. Avrupa’da büyük bir günah keçisi bulma dalgası yayılmış ve bunun sonucunda on binlerce kadın cadı olmakla suçlanmış, yakılmış, asılmış ya da boğulmuştu. Büyücülük yeni bir korku değildi. Bu kadın düşmanlığının gerçek sebebi daha çok derinlerde saklı ilk mitolojilerde, yaratılış hikayelerinde yatıyordu. Eskiler başlarda bir saflık içinde Var olduğumuza inanırlardı. Bazıları için bu saflık kadınsız bir dünyaydı. Yunan mitolojisine göre erkekler tanrılarla yan yana acısız hastaliksız bir yaşam sürüyorlardı. Kadın İncil’de olduğu gibi sonradan düşünülmüş bir şeydi.

Kadın denildiğinde akla ilk gelen düşünce ya da değerlendirmelerden biri de zayıflıktır. Kadının varlığı erkeğin varlığından aşağıda gelir. Kadın erkek için vardır şeklinde de yorumlanabilir. Kadının bu ötekilik durumu, toplumda sergilediği rol insanlık düzeyinde daha aşağıda alt bir yaşam basamağında değerlendirilmesiyle ilgilidir.

“Kadının yazgısının erkeğin varlığını hesaba katarak "var olmak" olduğu söylenebilir. "Kadın" dediğimiz doğanın bir ürünü değildir; tıpkı sanat gibi tarihin bir icadıdır.”⁴⁷

Gasset kadın tartışmalarına ilişkin Aristoteles’in görüşlerine de eleştiri getirir. İletli bir erkek olarak filozofun düşünce dünyasında, bakışında tanım bulan kadına ilişkin, Gasset; bu düşünceye karşı kadının belirli dönemlerinden bahsetmediği görüşünü savunur. Direk olarak oluşumsal zayıflığından ötürü bu tanımın kullanıldığının altını çizer. Erkekten aşağıda bir yaşam basamağında anlamı taşıyan bu tanım daha alt bir düzeyi simgelerken açık bir şekilde kadının zayıf yanına vurgu yapılıyor.

⁴⁷Gasset, a.g.e., s. 128

“Ama o aşığı olma durumu, kadının erkekle bağlantılı olarak sahip olduğı özel değerin kaynağı ve kökenidir. Başka türlüde olmazdı zaten. Çünkü o zayıflık sayesinde kadın bizi mutlu eder ve kendi de mutludur. Ve kendini zayıf duydukça mutlu olur. Geçekten de erkekten daha zayıf bir varlık, erkeğın temel varlığını kökten anlamıyla onaylayabilir, erkeğın becerilerini zaferlerini başarılarını değil düpedüz kişiliğinin temel koşulunu onaylar. Yeteneklerimizin en büyük hayranı bile bizi, bize aşık olan bir kadın gibi destekleyip onaylamaz. Bunun nedeni de gerçekten yalnızca kadının sevmeyi bilmesi ve başarmasıdır, yani ötekinde yitmeyi.”⁴⁸

Mitolojik metinlerde, kadın korkusu Yunan toplumunda yaygındı. MÖ 6. Yüzyıl’da Atina’da kadınların sosyal seviyeleri çocuklarınkı ile aynıydı. Hudi kanunlarında kadın yasal olaylar için makul tanık gösterilemiyordu. (Üç İncil’e göre İsa’nın dirilişine sadece kadınlar tarafından tanıklık edilmesi ironiktir.)

Bir Atinalının başka bir Atinalıyı köle yapması söz konusu bile değildi, ancak evlenmeden bekaretini kaybetmiş kızını köle olarak satabilirdi. Aristoteles’e göre;

*“bir çocuk yalnızca erkek doğduğunda tam potansiyeline ulaşabilir, kızlar erkeklerin sakat versiyonlarıdır. Ona göre kadınlar çocuk kaldıkları için kelleşmiyorlardı ve ağızlarında daha az diş olduğu için erkeklerden daha aşağıda yer alıyordu.”*⁴⁹

“Karısına harfleri öğreten biri hastadır; yılanı biraz daha zehir veriyordur.”
(Yunan Oyun yazarı; Menandros)

Eski toplumlarda, kutsal ayinlerde her türlü eylemin dışında tutulan kadın, kurban edilebilir varlık olarak kurban sunumlarında ilk sıralarda yer alır. Genç bir kadın, yani anne olma olasılığı olan kadın, daha açık ifadeyle; hayat verme yetisi olan kadının kurban edilmesi,Dufourmantell tarafından sert bir şekilde eleştirilir. Düşünür bu konuyu; aşkın, cinselliğın alanı olan genç kızın feda edilmesi fantazmların da

⁴⁸Gasset, a.g.e., s. 129-131

⁴⁹Campbell, a.g.e., s. 77-78

gözden çıkarılması feda edilmesidir, geleceğin üzerine örtülmüş bir yaptırımdır, şeklinde yorumlar.

“Dufourmantelle’e göre “skandal içerir.” Oysa kadın kurban edilebilir ve hep edilmiştir. Neden Antik Yunan’da genç kızlar kurban edilir? Neden neslin devamını sağlayan ama doğurganlığı erkek iktidar tarafından kontrol edilen kadın, aynı zamanda ideal bir kurbandır? Neden “kadınlık” olgusu kurbanlık eylemi ile bağlantılıdır? Genç kız, henüz tam açılmamış bir kadınlığın amblematic, mükemmel imgesi, tamamlanmışlığı ile henüz tükenmemiş rüyaların, aşkın, cinselliğin, hassaslığın coşku ve sevgilerin alanıdır. Dolayısıyla bir genç kızın kurban bu yarım kalacak fantazmaların da feda edilmesi, geleceğin üzerine konulmuş bir ipotektir.”⁵⁰

İdeal kurban görevi gören kadın burada değerli bir varlık olduğu için değil erkeğin dünyasından bir düşünce, erkek için değerli bir hayal, beklenti olduğu için kurban sunumlarında değerli kurban misyonu yüklenir.

Geçmişten günümüze hakim olan söylem eril söylemdir. Buna insanlık erildir. Şeklinde yorum getiren Cudd ve Cones; Havva’nın Adem’in – Bossuet’nin ifadesiyle “fazladan bir kemiğinden yaratılışının tasviriyle simgelenir, örneğini gösterir. Aziz Thomas “kadın kusurlu bir erkektir.” Söylemini ileri sürer. Ötekiliği insan düşüncesinin temel kategorisi olarak tanımlayan ve konuya ilişkin özne olan erkektir eleştirisiyle bakan düşünürlere göre; kadın bu yüzden erkeğin ötekisidir;

“Yeni düzen erkek çocuğun babayı öldürmesi ile mümkündür, Freud’da aynı fikirdedir. Kızlar ise baba yasalarının devamı adına, özne olarak yok edilebilirler. Kız çocukları, babalarının kurduğu düzenin kurban edilebilir koruyucuları olarak toplumun ötekileridir.”⁵¹

Töre cinayetlerinde de benzer durum söz konusudur. Baba yasası devletin yasalarından daha üstündür, sürekliliği ise kızların kurban edilmesi ile mümkündür.

⁵⁰Tuğrul, a.g.e, s.129-130

⁵¹Uluç, a.g.e., 2009, s.39

Yerleşiklik durumunu erkek üzerinden yorumlayan Heidegger inşa/kurma faaliyetlerinin erkek cinsine özgü bir durum olduğunu ileri sürer. Yerleşiklik erkeğin varlığını gösterme çabası olarak değerlendirilir.

“Heidegger’e göre yerleşiklik, ancak bir inşa/kurma faaliyetiyle mümkündür. Mekanları ve şeyleri kendi etkinliklerini çevreleyecek biçimde düzenleriz böylece. Biz onları düzenledikten sonra mekanlar ve şeyler kendi aralarında ilişkiler kurar, aynı zamanda, yerleşenler de mekanlarda şeylerle birbirleriyle ilişkilendirilir. Heidegger’e göre bu inşa/kurma faaliyeti iki boyutludur. Yetiştirme/besleme ve inşa etme yani kurma ediminin bir tarzı sarıp sarmalamak korumak ve bakmaktır. Erkeği dünyanın öbür ucuna gidip maceralar yaşarken örgü örerek evi bekleyen kadın, ki adam bir eve dönebilsin.”⁵²

2.6. Mekan, Kentve Öteki

“Şöyle ya da böyle doğrudan ya da dolaylı olarak bedenlerin alanları olduklarından az çok kesin ve özel bir biçimde yerleştirilmişlerdir. Yani en azından çoğu belli mekanlara yakıştırılmıştır”.

Ortega Gasset

2.6.1. Mekan Kavramı

Mekan; gündelik dildeki anlamıyla nesnelere ve kişilerin bulunduğu yerdir. Mekanın yerleşmek ve oturmak için düzenlenmiş, açılmış, serbest bırakılmış meydan anlamına geldiğini ifade eden Heidegger’e göre;

“Mekan, yer açılmış, serbest bırakılmış, bir şeydir, yani yunanca peras karşılığı olarak bir sınır içerisinde olandır.”⁵³

“Mekan; İnsanın ve toplumun pratik yansımalarından biridir. İnsan ve toplum, belirli bir mekanda varlık kazanır, o mekan da oluşur ve dönüşür. İnsan ve toplumun

⁵²AytenAlkan, **CinsCinsMekan**, Varlık Yayınları, İstanbul, 2009, s. 64-65

⁵³Köksal Alver, **Siteril Hayatlar**, Hece Yayınları, İstanbul, 2010, s.17-18

bir yerle irtibat kurması, bir yere bağlanması bundandır. Mekan bile kimlik unsuru olduğu gibi başlı başına bir değer ve referans alanıdır.”⁵⁴

Zaman ve mekan, insanın dolayısıyla toplumun varoluşunda iki temel unsurdur. Toplum, zaman ve mekan aynasında seyredilir. İnsani eylemler bu iki unsur etrafında yani zaman ve mekan ile zamanın kaçınılmaz kesişmesinde gerçekleşir ve anlam bulur. İnsan ve zaman mekanla kurduğu ilişkide kendini konumlandırır. Tıpkı zaman gibi mekan da insanın imgesel yanına işaret eder, onu temsil eder ve gösterir.

2.6.2. Mekana Kuramsal Sosyolojiden bakmak

“Kent yalnızca yapılı bir çevreden oluşmayıp, gerçekte kapitalist gelişmenin öznesidir.”

Lefebvre

Mekansal çalışmalara ilişkin araştırma alanlarından biri olan Sosyoloji bilim dalı kapsamında mekan kavramını ve mekânsal alanları dönüştüren, değiştiren, düzenleyen toplumsal ve ekonomik pek çok etken ile birlikte analiz etmek gerekir. Aytaç; mekanı toplumsal, politik, kültürel ve düşünsel olaylarla, işaretlerle etkilenen bir yer olduğunu savunur bu açıdan bakıldığında mekanın nötr bir alan değil, tam tersi politik ve pek çok etkenin etkisi altında olan işlevsel bir araç konumundadır. Şeklinde tanımlar;

“Toplumsala dair zihinsel arketipler, bilişsel haritalar mekanlara sinmiştir ve mekânsal olan, yaşamın, tarihin, bellek ve kimliğin konfigürasyonlarıyla bizi yüzleştirir, bir bakıma zamanın ruhuna bizi tanık kılar. Toplumun tüm görüngü noktaları ya da kırsallık, kentsellik, grupsallık, aidiyet bağları, kimliksel ve törensel pratiklerin hepsi mekan içinde inşa olur. Farklı grup, cemaat, topluluk, ya da ulusal formlar doğal olarak tipik mekan tasavvurları ile gözükürler. Mekan bu açıdan sosyolojik bir formdur; tıpkı gruplar cemaatler, yaşamsal pratikler kadar sosyolojinin ilgi alanı içindedir.”⁵⁵

⁵⁴ Alver, a.g.e., s.11

⁵⁵ Ömer Aytaç, **Mekanın Sosyolojisi**, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2006, s. 881

Klasik sosyolojide mekan tartışması, pek çok düşünür açısından tartışma konusu olarak ele alınmıştır. Marx, Durkheim, Simmel, Tönnies gibi kurucu isimlerin her biri içindaha çok kent, öne çıkan mekan olarak ayrıcalıklı bir tartışma alanı olmuştur. Marx kapitalist sanayileşme açısından kentleri ele alırken; toplumsal kuram çerçevesinde mekanı tartışan diğer bir isim de Durkheim olmuştur. Weber kent çözümlemeleri ile mekan araştırmalarına ilişkin önemli çalışmalar yapmıştır.

“Durkheim; mekan ile toplumsal temsil arasında bağ kurar ve sonuçta mekânsal temsiliyetin toplumsal egemen örüntülerini yansıttığını tespit eder.”⁵⁶

Sosyolojik bir perspektifle mekan tartışmalarına ilişkin önemli çalışmaları ile farklı katkıları yapan isimlerden biri de Simmel'dir. Simmel'in özellikle 'Metropol ve Zihinsel Yaşam', 'Köprü ve Kapı', 'Mekan Sosyolojisi' başlıklı çalışmalarında mekan sosyolojisi, farklı bir boyut kazanır. Simmel'in çalışmalarında, öne çıkan başlık mekan ve insan ilişkileridir. Simmel çalışmalarında mekânsal biçimlerle hayat tarzları arasındaki bağı sorgulayarak metropolis kavramına vurgu yapar.

Onun Metropolis üzerine klasik makalesi, mekana ilişkin daha genel yazılarının bağlamı içine yerleştirilmelidir. Mekansal biçimlerin etkilediği beş temel özelliği çalışmalarından sunan Simmel boş bir mekana anlam kazandıran etkenleri bir mekanın benzersiz niteliği mekânsal olarak "sarmalanmış" bölüm ve etkinliklerine bölünebilme şekilleri; karşılıklı toplumsal ve kültürel etkileşimlerin, mekan içine yerleştirilebilme seviyesi özellikle, büyük şehirlerde yakın olma/uzak olmasevisyesive görme duyusunun etkisi; konuların değişme imkanı ve etkisi özellikle "yabancı görülen kişinin" gelişinin üretilen sonuçları. Simmel mekanı toplumsal örgütlenmenin mekandan koparılması nedeniyle giderek önemini yitirirken; Simmel metropolis ve kentte, mekan ve kente ilişkin daha özel argümanlar getiren çalışmalar geliştirir.

Birincisi; metropolisteki uyaran zenginliği nedeniyle insanlar çekingenlik ve

⁵⁶Alver, a.g.e., s. 24

duygular karşısında kayıtsızlık, tavrı geliştirmek zorundadır. Kent kişiliği çekingen, mesafeli ve bıkkındır. İkincisi; aynı zamanda kent bireylere farklı bir tür kişisel özgürlük sağlamaktadır.

Mekan, sosyal, politik, ve ekonomik etkilere bağlı olarak yeniden üretilir. Sosyolojik olarak mekan üzerine dikkat çeken diğer isimlerden biri de David Harvey'dir. İlk bakışta fiziki bir mekan olarak algılanan mekan, toplumsal olaylara sahne olması hatta, bu olay ve hallere yön ve şekil vermesi bakımından sosyolojik bir olgudur. Mekan ortaya koyulan, düzenlenen, oluşturulan bir alan olmasıyla birlikte toplumsal olayların kendi yerinde geçtiği sosyal bir alandır.

“Mekanın üretimi ve tüketimi toplumsal bir örgütlenmenin ve bu örgütlenmenin sosyo-ekonomik ve politik kriterleri çerçevesinde gerçekleşir.”⁵⁷

Amerikan sosyolojisinin en önemli oluşumlarından biri olan Chicago Okulu'nun kent üzerindeki çalışmaları, sosyolojide mekan tartışmalarının yer bulması açısından önemli bir gelişme olarak kaydedilebilir. Kent meselesine ekolojik ve sosyal psikolojik açıdan yaklaşan ve onların ustası olarak görülen Simmel'den etkilenen Chicago okulu mensupları arasında her biri ünlü sosyolog olan Park, Wirth, Burgess gibi isimler yer almaktadır.

Mekan tartışmalarında öne çıkan diğer önemli isimlerden biri de Henri Lefebvre'dir. The Production of Space adlı kitabında, mekan ve toplum ilişkisini merkeze alarak bir mekan sosyolojisi örneği ortaya koymaktadır.

Mekanın ekonomi politiği üzerine ağırlıklı bir şekilde vurgu yapan Lefebvre, mekanın üretilen ve yeniden üretilen mit olduğunu düşünmektedir. Mekan sosyal, siyasal ve ekonomik mücadelenin bir alanı haline gelmektedir. Fiziksel mekan, zihinsel mekan, ve sosyal mekan şeklinde ayırdığı mekânsal pratiğin toplumsal ilişkilerin üretilmesi açısından farklı bir alan yarattığını mekanda toplumsal ilişkinin

⁵⁷Hakkı Yırtıcı, **Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.1

varlık kazandığını ifade etmektedir.

Kapitalist ilişkilerin bağlantı noktasında önem arz eden mekan örgütlenmesinde; bu ilişkiler yenilenecek yeniden üretilebilmektedir. Kapitalist sistemin ayakta durabilmesinde başlıca unsurlardan biri de mekânsal düzenlemelerdir. Daha özet bir ifadeyle; diyalektik olarak kapitalist örgütlenme biçimleri ve toplumsallık, karşılıklı etkileşim içerisinde olan ilişkileri ile kapitalizm kendisini yeniden üretecek bir mekânı yaratır.

Lefebvresosyolojik bakış açısıyla mekânı, gündelik hayat kavramı da kullanarak onu “fikri bir şey” tanımlamasından sıyrarak, mekânı hem toplumsal ve hem de fiziksel özellikleri ile değerlendirmiştir.

“David Harvey kapitalizmin mekânsal süreçlerini, mekânın kapitalist sistem tarafından dönüştürülmesini incelemektedir. Yeni dönemlerdeki mekân ve zaman kavrayışlarını ifade etmek için zaman-mekân sıkışması kavramına başvurmuştur. Harvey ve Castells ile birlikte kentsel haklar konusunda ciddi katkılarda bulunmuştur. Kentsel yerel topluluk temelli hareketler her üç düşünürün fikirlerinin biçimlenmesinde öncü rol oynamıştır. Toplumsal hareketlerin ekonomik-politik anlamını Marksist bir anlayışla ve sınıf temelli bir çözümleme ile çalışmalarının odak noktasına yerleştirmişlerdir. Lefebvre'nin teorik çerçevesini çizdiği bakışla kentsel hak, kent kaynaklarına ulaşma ve kentsel kararlara bireysel katılım özgürlüğünden çok, kenti değiştirecek kişilerin kendilerini değiştirme perspektifinde değerlendirmektedir. Lefebvre, siyasal iktidarların kentsel örgütlenmeyi, kentsel örgütlenmenin ise insan yerleşimlerini belirleyebileceğini düşünmektedir.”⁵⁸

Uzun yıllar sosyolojinin mekana ilgisizliğini sorgulan JhonUrry mekân ile toplumsal hayat arasında doğrudan ilişki kurmaktadır. Toplumsal hayatın anlaşılmasında mekânın merkezi rolü üzerinde durmaktadır. Aynı zamanda mekânın çok boyutlu incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre mekânsal olan, toplumsal olandan ayrılamaz.

⁵⁸Alver, a.g.e., s. 25

Mekânı temel referans alanlarından biri olarak değerlendiren, güç ve iktidar kavramları ile mekânı ilişkilendiren ve tartışan Foucault'a göre mekân; zamanı ve tarihi yaşarken kendimizi oluşturduğumuz, izler bıraktığımız gücün kurumsallaşmış inşa edilmiş görünümüdür.

“Foucault’un ‘Büyük kapatma’ metaforu mekânla üniyetisini ele verir. Hapishane okul, akıl hastanesi mezarlık bağlamında bir analiz gerçekleştirir, mekânı toplumsal düzenimizdeki indirgenemez olarak ele alır çünkü baskı, toplumsallaşma, disiplin altına alma ve cezalandırma güçleri bu mekânlar üzerinden uygulanır.”⁵⁹

Virilio; mekânın fiziksel hacmiyle etkenliğinin teknolojik hızlanmayla bir nevi içeri doğru patladığını ve görsel işitsel hacmin altında ezildiğini, fiziksel ve zamansal mesafesizliği ya da daha iyimser bir ifadeyle sıkışmanın temel belirleyen olmasına koşut olarak, kent mekânın da bir vites kutusuna dönüştüğüne dikkat çekerken, Baudrillard'a göre mekân ayrıcalık ve prestij skalasını çizen tüketim malların dolaşımı ve ritmiyle düzenlenip meta panayırlarında kent yaşantısını benzetleyen bir nitelik kazandı ve zamanla kendi de bir tüketim nesnesi haline geldi. Mekânın yeni Kantçı ideal ya da maddi perspektife dayalı ya da geometrik kavranışının daha baştan zihinsel haritalara dayanan psişik kavranışıyla (Freud, Lacan, Burgin) karşılıklı ve bütünüyle iç içe geçen bir kültürel tarihselliğe sahip olduğuna işaret edildi.

Modeller aracılığıyla türetilen gerçekliği öne sürerek, gerçekçilikten yoksun, yaratılan yeni gerçeklik düzlemleri ile toplumun dönüştürüldüğü savını destekleyen ‘Simülasyon Kuramı’ ile mekânı tartışan, Baudrillard’;

“Mekânsal üretimler sanal bir gerçekçilik yaratarak yeni bir toplumsal durum ortaya koyduğunu iddia etmektedir. Bir mekânsal örgütlenme biçimleri olarak ortaya çıkan hipermarket, vitrin, otoyol, disneylad gibi örnekler onun mekân ve toplum ilişkisini kurmaya çalıştığı yeni toplumsallık biçiminin gelişmekte olduğu

⁵⁹ Alver, a.g.e., s. 25

mekanlardır.”⁶⁰

Tartışmalarına katkı sağlayan, mekan üstüne düşünen Zygmunt Bauman; toplumsal mekanların, basit bir mesele olmadığını, aksine açılıma ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Bauman’a göre; sosyal mekan, zihinsel, estetik ve etik mekanlaştırmaların ve bütün bu etkenlerin, karmaşık bir etkileşimidir. Her biri toplumsal mekan bir yönünü temsil etse de bu üç mekansallaştırma yaratıcı mekanizma edim bilgileri ve sonuçları açısından farklıdır. Bauman toplumsal mekanın asıl olarak bilişsel bir süreç olarak kurulması ve sürdürülmesinde duyguların öne çıktığını bunun da mekan oluşturmada bazı sıkıntılara yol açtığını varsayar.

18 ve 19 yüzyılların sanayi kentlerinde olduğu gibi, 20 yüzyıl sonlarının küresel kentinde iki kutupta cinsiyetlendirilmiş bir mekan olarak ideolojik ve pratik düzeylerde inşa edilmiştir.

Her iki dönemde de erkeklerle ve kadınlara farklı alanlar ve görevler atfeden cinsiyetlendirilmiş bir iş bölümü söz konusudur. Aile ve ev idealleri her şeyden önce anne ve eş ile özdeşleştirilmiş ev dünyasının temsilcileridir. Hanenin erkek reisleri için bu dünya ‘dışarıda’ kapitalist ekonomide hüküm süren rekabetin baskısına sığınabilecekleri huzurlu bir yerdir.

Görünüşe göre ayırım pratik değerini büyük oranda kaybederken, mekana göre ayırım önem kazanmıştır. Büyük kentlerdeki ortak kullanım bütün diğer çeşitler arasından çoğunlukla bir tür insanın var olabileceği ya da belirli gruba ait veya belirli türe ait insanların yaşayabileceği yerlere bölünmeye başlamıştır. Bu nedenleyanlış olanağı büyük ölçüde eksilmiştir. Belirli türden özellikler ile tanımlanmış kişilerin girebileceği bu yerlerde bile kişi hala arasındadır ama en azından artık yabancıların alabama bir sınıfa ait olduğunu görüşüne hakimdir. Bu nedenle bölünmeye, parçalanmaya, ayrılmaya aityerlerin uyumlu hale gelmeleri ancak dışlama tutumları ,

⁶⁰Alver, a.g.e., s. 32

seçimi ve bu etkenle sınırlı kabul davranış biçimleri ile sağlanabilir.

“Mekan aynı anda toplumsal ve coğrafidir: “Mafya muntıkaları”, “imarı bölgeleri”, “mahalleler” hepsi kent olduğu kadar toplumda olan karmaşık bir ekoloji oluşturur. Bir “alt kültür” kuramı oluşturmak için mükemmel koşullar. Bu durumda güvenlik olgusunu gün yüzüne çıkarır.”⁶¹

Dışlama uygulaması olarak görülen kontrol noktası, resepsiyon, güvenlik görevlileri gibi simge ve araçların mevcudiyeti denetledikleri bu yere sadece seçilmiş belirli kişilerin girebileceği anlamı taşır.

Girişe izin vermeme gücü, kentsel hayatın yoğun nüfuslu anonim dünyasında, seçilmiş mekanların görece homojenliğini, berraklığını sağlamaya hizmet eder.⁶²

Kent sakinlerinin bakmıyor, görmüyor, dinlemiyor kavramları ile davranış biçimlerini tartışan ‘sivil dikkatsizlik’ kurmanını, şehirde yabancılar arasında nasıl yaşanabilirin pratikleri ile ilişkilendiren Amerikalı sosyolog Erving Goffman’na göre;

“Herhangi bir yerleşim merkezinin sokakları çoğu zaman kalabalıktır. Ve sırf bir yerden başka bir yere gitmek bile çarpışmadan kaçınmak için önünde uzanan yol ile yolda dikilen ve hareket eden herşeyin dikkatle gözlenmesi gerekir, kişi bakmıyor gibi yaparak görmelidir. Bu sivil dikkatsizliğin özüdür.”⁶³

Kent yaşamındaki ilgisizliği, yabancılaşmayı sorgulayan Bauman, sorumluluk ve ahlak kavramlarını bencilikle ilişkilendirerek tartışır;

“Kent yaşamının canlı koşuşturmasıyla soğuk insan ilgisizliği ortaya çıkar. Sorumluluk bencillikten tümüyle arınmış ve koşulsuz olduğu müddetçe ahlakidir. Ben başka kişiden, sadece o bir kişi olduğu için ve dolayısıyla benim sorumluluğuma

⁶¹Jneks, a.g.e., s. 90

⁶²Jneks, a.g.e., s. 90

⁶³Bauman, a.g.e., s. 77-79

layık olduğu için sorumluyum.”⁶⁴

Herkesin yaşamını sürdürdüğü biçimsel ve toplumsal yerler olarak gerçek mekân maddi süreçler ve anlamlandırma süreçleri sonucunda üretilir. Ona göre, mekânda anlamlandırılma, tanımlanma ve değer yükleme yaşam tarzı ile iç içe gider. Yani hayatımızın tüm etkisi altına olan mekan, ayrıca gündelik yaşamın rutinleriyle kentsel gerçeklik.

2.6.3. Anlam Yüklü Mekan ve Öteki

Mekân değer yüklü ve anlamlar yüklediğimiz bir alandır. Bu nedenle mekan değerden, fikirden, yaşam tarzından ayrı olarak değerlendirilemez. Mekan; kültür, bellek, aidiyet, sosyal ilişkiler, konum gibi insan kimliğini etkileyen kimi unsurlarla ilgilidir.

“Mekan kimliğin yansımasıdır, insan ve toplum için referans alanıdır. Aynı zamanda bir politik ve ideolojik düzlemi işaret eden mekan toplumsal yaşamda yerleşen soyut iktidar ilişkilerini barındırmakta, toplumdaki güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü bir göstergesidir.”⁶⁵

Mekanın da bir kimliğe ve kişiliğe sahip olduğunu öne süren Kong ve Yeah, mekan ve kimlik kavramlarını ilişkilendirerek, bu konuda iki farklı ilişkinin olduğunu savunur;

“Bu ilişkilerden biri; insanın mekanı bir kimlik unsuru olarak görmesidir. Bu şekilde insan kendini mekana ait hisseder ve mekanla tanımlar. Böylece mekan kişiye tarihsel bir köken kazandırarak kimlik unsuru haline gelir. Mekansal kimlik tarihsel bağları olduğu gibi cemaatsel bağları da ifade eder.”⁶⁶

⁶⁴Bauman, **a.g.e.**, s. 80-81

⁶⁵Aytaç, **a.g.e.**, s. 878

⁶⁶Alver, **a.g.e.**, s. 20-21

Duyguların Kültürel Politikası isimli çalışmasıyla Sara Ahmed, öteki kavramını mekanla birlikte ele almış ve tartışmıştır. Çalışmalarında yaşanan alanda, ötekinin varlığını, fiziksel olarak yakınlığını, tehlike kavramı açısından tartışır.

“Ötekileri varlık sahamızda bir tehlike olarak, gördüğümüz alanlarda, kendimiz ve ötekiler arasındaki, toplumlar arasındaki sınırların müzakeresinde, nefret varlığını gösterir. Şehirde ötekinin yakınlığı bir olumsuzlama olarak hissedilir.”⁶⁷

Bauman’ın burada belirttiğim ötekine ilişkin görüşleri Levinas’ın öteki kavramı konusunda altını çizdiği kendini onun yerine koyma önerisi ile benzerlik taşır.

“Fiziksel mekan bir toplumda kadın ve erkeğin yaşam deneyimini bunun kapsamını ve sınırlarını belirleyen önemli bir göstergedir. Burada iki cinsin sadece somut deneyimlerini değil aynı zamanda devlet ile bireyin nasıl kurulduğunu da görmemiz mümkündür. Bu iki ilişki gerek cinsler arasındaki gerekse devlet ile birey arasındaki basit bir ilişki değildir. Toplumlara ve bireyleri biçimlendiren temel bir egemenlik ve iktidar ilişkisidir. Cinsiyet rollerinin ve ona dayalı iş bölümünün yarattığı iktidar ve otorite ilişkilerinin alanlarının kurgulanma biçimleriyle işleyişinin ortaya çıkardığı özgün ve toplumsal pratiğe işaret eder.”⁶⁸

Mekan ve beden arasındaki ilişkiye, dikkat çeken Lefebvre, “Mekanın Üretimi” adlı çalışmasında; mekanın hem sosyal sınıflandırmalar üreten hem de üretim aracı olarak işleyen özelliğine vurgu yapmıştır.

Mekanı ilk defa ilişkiselliküzerine yorumlayan Lefebvre’ın mekan anlayışına yaslanan çalışmalar, mekanı nesnel ve maddi bir alan ilişkilerinin ve öznelliklerin mekan üretiminde ve düzenlenmesinde ne gibi roller oynadığına dikkatleri çekti.

Bu çalışmalar beden ve mekan arasındaki ilişkiyi merkezlerine alarak iki kavram arasındaki ilişkinin durağan ya da sabit değil, fakat sürekli değişen ve birbirini

⁶⁷Sara Ahmed, **Duyguların Kültürel Politikası**, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 70

⁶⁸Alkan, **a.g.e.**, s. 76

dönüştüren, dinamik özelliğine dikkatleri çektiler. Bedenler kendilerini bir yandan mekanlara işleyip etkilerken, aynı şekilde de mekanlar tarafından da fiziksel, fikirselsel, bilişsel, kültürel ve söylemsel olarak üretiliyor.

“Benjamin bir mekanda yaşamak orada izler bırakmaktır der. Mekanla iletişime geçmek hayatı mekan etrafında örmek, doğrudan kimlik oluşumuna etki eder. Kişinin hayata baktığı temel gösterge olan kimlik, mekan tarafından şekillendirilir. Mekan ve kimlik o derece iç içedir, ayrışmaları söz konusu edilemez. Ne mekanlar kimliklerden ne de kimlikler mekanlardan koparılabilir, bundan dolayı Urry “toplumsal kimlikle, bir komşu ülke gibi, çoğunlukla hayali bir ötekiyle karşıtlık içinde üç öğeyi, zaman, mekan ve belleği bir araya getiren belirli duygu yapılarından, hayali cemaatlerden ortaya çıkmaktadır.” derken, kimlik oluşumunda mekanın ne derece etkin olduğunu belirtmektedir.”⁶⁹

Pek çok düşünür gibi mekanı anlamla birlikte tartışan ve bu yönde çalışmalar sunan Johnston’a göre; mekanın belki başlı önemli unsurlarından biri de anlamdır. Mekanı etkisi altına alan ve karşılıklı kurdukları ilişki ile birlikte ilerleyen, yaygınlaşan kültür, mekanı bir göstergeye dönüştürür.

Mekan ve beden arasındaki ilişkide tartışılan ve bu tartışmalarda öne çıkan en önemli unsurlardan biri mekanların birer iktidar aracı olarak nasıl işlev gördüğüdür. Mekan pek çok kurallar yoluyla ve düzenlemeler etkisi ile belirli egemen biçimleri kuran ya da var olan iktidar biçimlerini güçlendiren bir araç. Özellikle de devletin kendini mekan üzerinden nasıl ürettiği, bedenleri belirli noktalara yerleştirerek, iktidarını nasıl örgütlediği üzerine düşünmek mekan ve iktidar arasındaki ilişki analizini mümkün kılmaktadır.

⁶⁹Akt. Alver, JhonUrry, **Mekanları Tüketmek**, a.g.e., s. 21

2.7. Kentin Ötekisi ve Ayrışma

“Yoksulları bir arada topluca ele geçirmek mümkün değildir. Yeryüzünde çoğunlukta olmanın yanı sıra hemen her yerdedirler ve en küçük bir olayda bile onların adı geçer. Günümüzde zenginlerin başlıca faaliyetlerinin duvar inşa etmek olması bu yüzdendir. Beton duvarlar, elektronik gözlem aygıtları, füzelere karşı manialar, mayın tarlaları, sınır denetimler ve puslu medya ekranları.”

John Berger, Kıymetini Bil Herşeyin

Dönem ve koşullara göre değişiklik gösteren mekanlar; insanın tarihsel süreç içerisinde biçimsel, işlevsel, yapısal farklılıkların etkisiyle oluşturduğu yaşam alanlarıdır. İnsan hayatını devam ettirmek ve güvende olmak için bu dönem farklı yapılardan oluşan mekanları kurar. Oluşturduğu mekanlara göre de örneğin, köy veya kent gibi farklı yaşam deneyimleri edinir ve kültürler oluşturur.

“Mekanı bu denli dönüştürüp toplumsal bir unsur haline getiren faktör kültürdür. Her mekânsal organizasyon için geçerli olan husus kentin için de geçerlidir. Kent toplum meselesi olarak anlaşılmalı ve toplumla bağı irdelemelidir.”⁷⁰

Pek çok yaratıcının etkisiyle kent imgesinin oluştuğunu orta koyan Lynch' e göre şehir; pek çok grup, sınıf ve huya sahip milyonlarca insan aracılığıyla algılanabilen ve hatta keyif alınan bir araç olmanın da ötesinde, düzenini, şeklini, yapısını kendilerince etkenlere göre devamlı geliştiren yüzlerce yaratıcının ürünüdür.

“Bir yaşam alanı olarak kent insanın ürettiği en önemli ve aynı zamanda karmaşık mekânsal biçimlerdendir. Binalar, yollar, kavşaklar, köşeler, anıtlar, kaldırımlar, çarşılar, eğlence ve spor alanları, sanat merkezleri, müzeler gibi sayısız mekanla

⁷⁰Alver, a.g.e., s. 35

donanan kent kendi imgesinin temel elemanları ile var olur.”⁷¹

Kent fiziksel gerçekliğinin yanı sıra toplumsal ve kültürel bir öze sahiptir. Kenti var eden aslında bu kültürel ve toplumsal özdür. Kentlileşme ve kentlilik gibi söylemler kentsel hayat tarzını tanımlayan unsurlardır. Kentsel yaşam tanımının belirgin nitelikleri örneğin; birincil ilişkilerin yerini, ikincil ilişkilerin alması, akrabalık ya da komşuluk bağlarının zayıf olması hatta kaybolması, toplumsal dayanışmanın azalması olarak sayılabilir.

“Yeni bir ortamda hayatını devam ettiren kentliler, yaşamsal gereksinimlerinin karşılanması için, kırsal yörelerde yaşayanlara göre, daha çok sayıda insana gereksinim duyarlar. Kentte kurulan ilişkiler gerçekte yüz yüze olabilir, ama bu ilişkiler yine de kişisel, yapay, geçici ve parçacıdır.”⁷²

Kent birbirinden değişik bireyleri bir araya getirir, sosyal yaşamın karmaşıklığını yoğunlaştırır. Bireyleri birbirlerine yabancı olarak tanımlar ve sunar. Kentsel yaşamı belirleyen en önemli unsurlardan birinin ‘yabancı’ olduğunu ileri sürer Sennett, kent yabancı insanların bir araya geldikleri insani bir yerleşim yeridir. Kent heterojen bir nüfus yapısına sahiptir. O halde kentteki yabancılaşmanın kaynağı pek çok farklı kimliğe, kültüre ait insanın kendi kültür ve kimlikleri çerçevesinde kendilerine yakın gördükleri ile iletişime geçerek, diğer tarafları dışlaması ile başlar öteki olgusu.

Kent farklı grupların dayanışma, çatışma, yardımlaşma gibi toplumsal ilişkiler ağındaki kendi konumlarını belirledikleri bir alandır.

“Kentlerin çeşitlilik ve farklılık boyutlarına farklı anlamlar getiren Calvino’ya göre kentler; bir çok şeyin bir araya gelmesidir: Anıların, arzuların, bir dilin işaretlerinin.”⁷³

⁷¹Kevin Lynch, **Kent İmgesi**, Çev.: İrem Başaran, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 2

⁷²Louis Wirth, “**Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme**”, makale, derleyen: Bülent Duru, Ayten Alkan, İmge Kitap Evi, Ankara, s. 37

⁷³İtaloCalvino, **Görünmez Kentler**, Çev.: Işıl Saatçioğlu, YKY Yayınları, İstanbul, 2002, s.13

Pek çok etkenin etkisi altına olan sürekli değişen, dönüşen, farklılaşan mekan, aynı zamanda bir kimlik imgesidir ve dinamik bir yapıya sahiptir. Toplumsal süreçlerce yeniden üretilen mekan, biçim ve içerik bakımından daima değişme halindedir. Hayat tarzlarında ve toplumsal değerlerde meydana gelen değişimler mekanın farklılaşmasını beraberinde getirerek mekânsal ayrışmayı besler. Mekânsal parçalanma, bölünme; toplumsal düzendekideğişikliklerin, bölünmelerin ve kategoriye ayrılmanın bir işareti olarak öne çıkmaktadır. Mekansal parçalanma, ekonomik, sosyal, kültürel, dini, ideolojik vb. faktörlerle iç içededir. Burada belirtilen her bir unsur, mekânsalparçalanmayı değiştirmekte, mekânsal ayrışmanın meydana gelmesinde etkin bir biçimde yer almaktadır. Toplumsal yapının yadsınamaz bir gerçeği haline gelen mekânsal ayrışma, farklı mekânsal üretimler ve mekânsal organizasyonlar çerçevesinde somutlaşmaktadır.

Farklı hayat tarzını tanımlayan mahalle, semt, getto gibi tanımlar ayrışmayı simgelemektedir. İki farklı toplumsal çevreyi temsil eden örneğin apartman ve gecekonduunun mekânsal ayrışma aynı ortamda farklılaştırıcı bir etki yaratabilmektedir.

“Maddi durumu iyi olan orta sınıf ailelerin, artan bir hızla kendilerini daha alt sınıflara mensup olan insanlardan iyice ayırabilecekleri onlarla ilişki kurmaktan kaçınabilecekleri, istediği kişilerle görüşüp, istemediklerini kolayca yaşamlarından çıkarabilecekleri konut alanlarına taşınmaları ve böylece kentin sınıflar ve kültürler arasında tahayyül edilen farkların sosyal ve mekânsal sınırlar olarak yerleştiği bir çok yerel muhite bölünmesi , kirlilikten ve suçtan arınmış bir ortam isteği, kentin parçalanması, farklı toplumsal kesimler arasındaki, gerilimlerin, şüphe duygularının ve ayrımcılığın ve saldırıya uğrama korkusunun giderek artması.” Bu ölçütlerin da açıkça gösterdiği üzere kapalı yerleşim ve ayrışma amacıyla kurulan siteler veya prestij konut alanı tek sosyal sınıflı bir yerleşim alanıdır.”⁷⁴

Düzensizlikten, kirlenmeden ve suçtan arınmış kentsel mekanlar yaratma çabası genelde kent planlamasında soylulaştırma uygulamalarında ve uydu/bahçe kent mantığında tekrar edilen kabul ve beklentilerin başında yer alıyor.

⁷⁴Sencer Ayata, “Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı”, Akt, Alev Erkilet, “Düzgün Aileler Yeni Gelenlere Karşı”, makale, derleyen: Ayşe Çavdar, Pelin Tan, Müstesna Şehrin İstisna Hali, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.75-83

Bugünün kentsel pratiklerinde özellikle sınıfları, statüleri, grupları, hayat tarzlarını ayırma gibi bir işlevi üstlenen kapılar, duvarlar, surlar, esasen geçmişten günümüze kentin ana unsurları arasında yer almaktadır. Klasik dönem kenti genelde sur içi kentidir. Burada hem ikamet hem de savunma birimi olan kalede ayrıca önem arz etmektedir.

Güvenlik ve emniyet savunma amacıyla inşa surlar ve kapılar kentin sınırlarını da göstermektedir, der Pirenne.Sennett'e göre kent tarihinde sabit sınırlar anlamına gelen duvarlar kimi zaman daha aktif kenar çizgilerini de dönüştürmüştür.

Dışarıda tutma metaforu olan duvar, aynı zamanda ayrışma, bölme, uzak tutma simgesidir. Kapanmayı amaçlayan duvar; ayrıca kendi içinde bir kültürü ve kimliği inşa eder.

“Hayat tarzları, toplumsal pratikler, toplumsal ilişki dünyasında olduğu kadar, siyasal iletişim açısından da aşılmaz sınırlara işaret etmektedir. Çin Seddi, Mısır'ın Gazze sınırlarına ördüğü çelik duvar, Berlin Duvarı, İsrail'in Filistinlileri ablukaya almak için ördüğü ve bir toplumu, bir kenti, bir hayatı ve hatırayı bölmeye niyetli duvar, gene Hindistan'ın Keşmir'de ördüğü duvar örneklerinde görüldüğü gibi duvar, tüm anlam ve boyutlarıyla dünden bugüne ne kadar etkin olduğunu belgelemektedir.”⁷⁵

Kentsel ayrışma temelde bir eşitlik/eşitsizlik meselesidir. Kentsel ayrışma, kimlik ve kimlik politikaları bağlamında da değerlendirilmelidir. Kent aynı mekanda farklı kimlikler arasında ilişki ve gerilime işaret etmektedir. Kimlikler, mekan organizasyonu ve mekan seçiminde belirgin bir faktördür. Dini kimlik, etnik kimlik, kültürel kimlik gibi kimlik yapıları, mekânsal ayrışmanın nedeni olabilmektedir.

“Kentte ilişkin makalesinde Hatice Kurtuluş'un belirttiği; yeni alt kentlerin kentin göreceli olarak birbirleriyle temas halindeki toplumsal sınıfların temasını ortadan

⁷⁵Alver, a.g.e., s. 45

kaldırarak biçimde tasarlanmakta ve gerçekleştirilmektedir.”⁷⁶

“Özellikle yerinden etme meselesi üzerinden baktığımızda soylulaştırmanın gerilemiş bir semtin veya mahallenin iyileştirilmesinden öte bir süreç olduğunu görmek mümkündür. Gerilemiş eski kent içi alanların yoksul marjinal grupların kurtarılması biçiminde destek gören soylulaştırma, var olan sorunlara yönelik bir politika önerisinden yoksun oluşu ile aslında marjinalleştirmeyi artıran bir etkiye sahiptir.”⁷⁷

Mekan ayrışması, kent için kapalı alanlar veya soylulaştırma kavramları üzerinden irdelenen kent bölünmeleri; kamusal alanın parçalanması olarak da değerlendirilebilir.

Üst sınıf olarak değerlendirilen tabakanın, canlarını ve mallarını koruma arzu ve çabasına dönüşen ayrışma, temelinde korkuyu barındırmaktadır. Öte yandan yoksullara karşı duyulan bu korkunun, yoksullarında, yoksullardan korkması biçimini aldığı dikkat çekicidir.

“Kendilerinden uzak durulan ötekiler; Davis’in tabiriyle giderek kriminalleştiriliyor. Bu nokta da artık kemer Country’in şehirden gelebilecek saldırılardan korunması refleksi yerini, “mahalle”nin “sokağın” kendileri de orada yaşayan “ötekilerden” korunması refleksine bırakıyor.”⁷⁸

Bu türden ayrıştırmanın, güvenlik gerekçesiyle sıradan kent insanının zihninde de meşruiyet kazanma eğiliminde olması. Güvenleştirme risk taşıyan toplumsal gruplarda arındırma ve beraberinde gelen tek sınıflılık-kalınan mahalle içinde de, gidilen yerleşim alanı içinde aynı şekilde söz konusudur. İstanbul için sulukule bu tür ayrıştırmacı yönelimlerin gelişimine ve meşrulaştırmasına dair iyi bir örnek oluşturuyor, geçmişte ve bugün Sulukule’nin suça açık bir yerleşim alanı olduğu

⁷⁶HaticeKurtuluş, **“Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir”**, derleyen: Ayşe Çavdar, Pelin Tan, Müstesna Şehrin İstisna Hali, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013 s. 45

⁷⁷Akt. Erkilet, Besime Şen, **“Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi”**, makale, derleyen: Ayşe Çavdar Pelin Tan, Müstesna Şehrin İstisna Hali, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013, a.g.e., s. 133

⁷⁸Ayşe Çavdar, Pelin Tan, **İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.96

düşüncesi sunulan önemli dayanaklardan olmuştur.

“Tahliyeler ‘‘tahliye edilenlerin’’ kalanlar üzerinde yarattığı korku ve tehditle temellendiriliyor ve daha da önemlisi bu süreç, yoksulların birbirlerine karşı da korku duymalarına sebep oluyor. Kapalı yerleşmelere çekilmiş, üst sınıf kentsoyluların kalabalık ve farklılaşmış kent ortamlarından korkmalarından çok daha ironi ve paradoksal bir nitelik arz eden bu korku alabildiğine gerçek ve yerleşmekte eğiliminde. Süleymani’ye ve Küçükpazar’dagerçekleştirdiğimiz derinlemesine mülakatlarda, yoksul mahallerin yoksul bireylerinin ‘‘öteki yoksulları’’ (kürt, alevi, çok yoksul, bekar odasında kalan, doğulu vs.) nasıl ‘‘ötekileştirdiklerine’’ ve onlara dair korku siyasetlerinin üretilmesine ve yayılmasına nasıl katkıda bulduklarına dair çarpıcı ip uçlarına ulaştık. Küçükpazar’da ‘‘asa-yiş sorunu’’ ve ‘‘korku siyaseti’’ ile ilişkilenen iki kategori göze çarpıyor ve ne türden bir ötekileştirme düzeneği içerdiğini de ortaya koyuyor.’’⁷⁹

Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder göre; yeni kentsel yoksulluk, salt aritmetik bir mesele değil toplumla ilgili boyutları da içeren ‘‘dışlanma’’ ‘‘sınıflar altı olma’’, marjinallik gibi durum ve kavramlarla birlikte ele alınması gereken bir olgudur. Söz gelimi sınıf altı olma durumu daha önceleri sistemin içinde örneğin; işçi olarak var olan bireylerindüzeninfarklılaşmasındansebeple artık aynı şartlara sahip olmamaları, sosyal düzenlerisebebiyle artık bir toplumsal katman, grup olarak değil, sınıflar altı bir tabaka olarak kendi hayatalanlarında daha doğru bir tabirle gettolarında hayatlarını devam ettirmelerini ifade eder. Dışlama olgusu da tek boyutlu değil, ekonomik, kültürel, siyasal ve mekânsal boyutlar içeren bir olgudur.

‘‘Ülker Sokak olaylarına çok benzer şekilde, 2006 yılında, Ankara’nın Eryaman semtinde ikamet eden travesti ve transseksüel kadınlara, yine semtin ‘‘mahalle sakinleri’’ tarafından bir linç ve def etme kampanyası başlatılmasıdır. ‘‘Mahalle sakinleri’’ saldırılarını, travesti ve transseksüel kadınlara bedenselsaldırı uygulama, zarar verme, mallarına saldırı, yaşam alanlarına hücum edip, kapısını kırıp içeridekileri kurşunlama boyutuna giderken, güvenlik güçleri, olayları izlemekle kalmıştır. Trans cinsiyetli bireylere yönelik tüm bu saldırı olaylarında devlet, trans cinsiyetli vatandaşlara hukuka aykırı biçimde saldırı oluşumları kendisi organize etmemiştir ama aslında yasaya aykırı olduğu için edememiştir. Ne var ki bunu illegal alana kendi arka bahçesine havale ederek, bu şiddetin gerçekleşmesi olayına seyirci kalmayı tercih etmiştir.

⁷⁹Erkilet, a.g.e., s.136-137

Devlet dışlamak istediklerine bizzat kendi eliyle saldırmamış ya da saldırıyı finanse etmemiştir. Ama devleti ataerkil ve heteroseksüel olmayan, hoşlanmadıkları “anormal” kabul ettikleri vatandaşlara şiddet uygulama görevini gönüllü olarak üstlenmişlerdir. Bu dışlama mekanizması, devlet eliyle örgütlenmektedir.”⁸⁰

“Farklılıklara önem atfetmek sürdürüldükçe, kimliklerin kategorizasyonu ve kimlikler arasındaki hiyerarşi de bir şekilde sürüyor. Bu nedenle kimliklerin kategorik ve hegemonik bir hale gelmesini reddetmek önemli bir yaklaşım. Queer yoldaşlığı hegemonik olmayan kimlikleri sahiplenmeyi, lezbiyenlik, travestilik, transseksüellik gibi, ya da örneğin; Ermenilik, Kürtlük, Rumluk gibi kimliklere sahip çıkmayı, ancak bunun yeni hegemonik ilişkiler kurulmasını reddeden bir biçimde işlenmesini önerir. Queer yoldaşlığının yalnızca travesti, transseksüel ve eşcinsel bireyler için heteroseksist hegemonyaya karşı değil, her türden hegemonik kimlik kategorilerine karşı çıkma anlamında da değerlendirilebilecek bir yöntem olduğunu düşünüyorum. Ataerkillik, kapitalizm, milliyetçilik, militarizm ve heteroseksizm, pek çok farklı kimliği ezen bir yapının dinamikleri.”⁸¹

Butler’in konuya ilişkin tartışmaları ile queer yoldaşlığı üzerine düşüncelerini belirten Berfu Şeker; dışlama pratiklerini sorgulamakta ve çözüm önerileri sunmaktadır.

“Butler’in konuşmasında işaret ettiği gibi, “Hangi bedenin beden sayılıp” hangisinin değersiz bir ‘şey’ olarak görüleceğini, kimin ölümünün yasının tutulabileceğini belirleyen, ötekileştiren, ezen, dışlayıcı, baskıcı normların üretimine ve yeniden üretimine hep birlikte “hayır” diyecek tüm kesimleri bir araya getirebilecek bir queer yoldaşlığı, yalnızca bir toplumsal cinsiyet üzerinden değil, her türlü toplumsal dinamikle işleyen dışlama pratiklerine karşı koyma ve direniş üzerinden geliştirilecek “kemikleştirmeyen bir ittifak oluşturmak”, bir çıkış yolu imkanı yaratabilir.”⁸²

⁸⁰Berfu Şeker, **Başkaldıran Bedenler**, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 205

⁸¹Şeker, **a.g.e.**, s. 207

⁸²Şeker, **a.g.e.**, s. 209

2.8. Kamusal Alan Olarak Bir Mekan: Sokak

Şu anki süreçte kamu kavramının literatürdeki anlamını incelediğimizde; Türk Dil Kurumu sözlüğünde “özele karşıt, topluma ve halka ait olan” şeklinde bir tanım karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel süreç göz önüne alındığında, kavram, gösterdiği değişik tanımlar ışığında ilk kez, uyumlu insanların birlikte paylaştığı çıkarları yönünde bir araya gelmeleri olarak tanımlanmıştır. Kamusal alana; Aydınlanma dönemi, 18. Yüzyıl itibarıyla de ‘ortak alan’ ve ‘toplumsal katılım’ anlamları yüklenmiştir. Modernleşme ve kapitalizmin dinamik etkileri ile birlikte, kentin yapısını değiştiren, düzenleyen ve yansıtan kamusal alan, kentin yapısını dönüştürmek ve değiştirmek için müdahale edilen bir alanı oluşturmuştur.

Sennett’in ifade ettiği üzere; İngilizce dilinde kamu sözcüğünün ilk ifade şekli, toplumun ortak çıkarı ile bir tutmaktır. Bu tanımlandırma yüzyıl içinde “genel gözleme açık, ortada olan” şeklinde ifadeler bulmuştur.

Özbek’in değerlendirmelerine göre kamu ve/veya kamusal, 17 yüzyıldan sonra batı tarihinde burjuva toplumuna özgü modern bir fenomen kavramdır

Habermas ise meta değişimini ve toplumsal emeğin alanını göz önünde bulundurarak, kamusal alanın kendi yasaları çerçevesinde kurumlaşan burjuva toplumunun sahip olduğu kamusal sıfatından anlam bulduğunu savunur.

Bir çok düşünürün ve araştırmacının sonuçlarından ortaya çıkan en genel tanım ise kamu kavramını bireylerin ortak çıkar, görüş,düşünce tarzı, bakış açıskapsamında birleşmesi ile bir araya gelmesidir. Kamusal ise özel olmayanın karşısına konur. Yani halka açık olma anlamı taşır, bireyin özel alanının dışına çıkmasını simgeler.

Bauman kamusal alanın bir arada olma biçimlerini ayrıştırarak, farklı kamusal alanlara dikkat çeker. Plansız birlikteliklerin oluşturduğu alanlar, belirli amaçlar doğrultusunda bir araya gelenlerin oluşturduğu kamusal alan, kısa karşılaşmaların normatif olarak düzenlediği bir arada olma durumları.

Kalaycı kamusal alana ilişkin doktora tez çalışmasında pek çok düşünürün kamusal alana ilişkin tartışmalarını belirtir. Marx kamusal alan ile emek sermaye ilişkisini, Negt kamusal alan ile toplumsal deneyim ve örgütlenmeyi, Kant kamusal alan ile kamusal alan ilkesini, Arendt kamusal alan ile uyum ilişkisini ve Habermas kamusal alan ile devlet –toplum ilişkisini tartışmaktadır.

“Kamusal alanı emek, sınıf mücadelesi, deneyim, üretim kavramları ile ilişkilendiren Negt ve Kluge göre, kamusal alanı kendi içinde toplumsal deneyimi örgütleyebiliyorsa bir değere sahiptir. Kant’a göre kamusal alanın eyleyenlerin değil, onların izleyicilerinin alanı olduğu; kamusal alan ilkesinin de eylemi değerlendirmenin ilkesi olarak yargı yetisiyle ilgili olduğu anlamına gelmektedir. Habermas’a göre; bir toplum, topluluk içindeki müzakere alanı olan kamusal alan, aynı zamanda akılcı ve eleştirel düşüncelere dayanan bir iletişim ortamıdır. Kamusal alanı ‘ortak ilgi alanı’ olarak paylaşılan yer şeklinde ifadelendiren Arendt; kamusal alan; insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri, herkes tarafından erişilebilir ve kullanılabilir alanlar olması gerektiğini savunmaktadır.”⁸³

Kent alanını kamusal bir alan olarak değerlendiren Aristoteles’e göre şehir eşit ve bir birine benzeyen bireylerin ortak paydada bulunduğu çıkarları kapsamında bir araya gelmelerinden ortaya çıkar. Sokak kavramını mimarideki sokak olarak değil dışarıya yani kamusal alan olarak ele alacağız. Bir sokak olarak kamusal alan; farklılıkların deneyimlendiği, özgür ya da özgür olmayan, yaratıcı ya da taklit içeren, üretici ya da tüketici olan, sosyal, politik ve ekonomik farklılıkları ile bireylerin deneyimlediği, sosyal, ekonomik, politik bir alandır. Kamusal alanın sosyolojik tanımlamalarına bakıldığında; bu kavram ilk kez özel ile kamusal arasındaki zıt ilişkiden anlam edinerek oluşmuştur. İlk ortaya çıktığı süreçte kavram, grupların mekân, evharicinde birbirleriyle oluşturduğu ilişkilerin kapsamında sorgulanmaktadır.

⁸³N.Kalaycı, “**Kamusal Ala Kavramı Üzerine Bir İnceleme**” Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Ankara, 2007

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HABERLERDE SOKAK KARŞITI SÖYLEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı anlamın inşa edildiği haber dilini sorgulamaktır. Kavramsal olarak haber dili bize sadece bilgilerin ve/veya görüntülerin sunulduğu bir ortam değildir. Aynı zamanda metin ya da fotoğraf karşısında kendimizi, bilincimizi konumlandırdığımız, kimliklerimizi verilene göre tanımladığımız, anlamı inşa ettiğimiz, öteki kişi ya da öteki yer ile ilgili korkularımızı, tedirginliklerimizi, düşüncelerimizi, istediğimiz veya istemediğimiz şeyin ne olduğunu kodladığımız, ötekileştirme sorunsalına direk sebep olan bir mecradır.

“Seyirci olayları ilk elden değil algılama ile yaşantılar. Algıladığı şey, kimliğin doğasını kaçınılmaz olarak bireysel bir tepki doğuracaktır. Dünyanın dayattığı ile aklın talep ettiği, aldığı ve şekillendirdiği arasında hayati bir bağlantı vardır. Ekranda gördüğümüz her şey kendimiz hakkında bir şeyler de söyler. Bize tepki göstermek, gördüğümüzü kendimizle ilişkilendirmek için fırsat yaratır. Kendi kimliğimizi geçerli kılmaya zorlar.”⁸⁴

Siyasal, düşünsel, toplumsal, ekonomik, dinsel, pek çok kavramın ve sistemin egemenliği altında kurgulanan haber dili bize sadece ne olduğu hakkında bilgi vermenin yanında, nasıl olması gereklidir, ne hissetmeliyiz, nasıl düşünmeliyiz bilincini de dayatmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde, egemen olan merkez değişse bile, egemenlik sisteminin etkileri ile kurbanlık sistemlerinin oluşumu ve uygulanış unsurları doğrudan bağlantılıdır. Tarihsel süreçte kurbanlaştırılan, öteki üzerinden kurulan egemenliğin,

⁸⁴David Morley, KevinRobins, **Kimlik Mekanları**, Çev.: Emrah Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 184

bir benzeri olan günümüz egemenlik sistemlerinin yarattığı öteki ve kurban, yine egemen yapının etkisi ile oluşturulan ve kurbanlaştırılan beden üzerinden ötekileştiren haber dilinin tartışılmasını mümkün kılmaktadır.

Bu egemenlik anlayışının hem etkisi altında kalan hem de kurucusu olan haber dilinin, ötekileştirdiği olgulardan biri de bir kamusal alan olarak sokaktır. Günümüzde sokak kavramının geçtiği pek çok haber genel olarak, merkez ve benzeri söylemlerle, sokağın örtük/kapalı anlamla ötekileştirildiği görülmektedir. Bu araştırmada sokak karşıtı söylemde haber metinlerinin nasıl dille etkin hale geldiği ve sokağı nasıl gösterdiği, sokağa ilişkin ötekileştiren söylemlerin geçtiği haberler örneklem olarak seçilmiş, bu araştırmanın amacını desteklemesi amacıyla analiz edilmiştir. Sokağın ötekinin kurban sunumuyla nasıl korku mekanı olarak gösterildiğine, haber metinlerinin nasıl bir dille bu süreci etkinleştirdiğine varılmak için sokak kavramının geçtiği haberler öteki üzerinden ele alınmıştır. Kurbanların ve ötekilerin yeniden yeniden üretiminde, sokakta şiddet karşısında kalan kişilerin kurbanlaştırılarak sunulduğu haber dili örneklem olarak seçilen olaylar ile sorgulanmıştır.

Haber metinlerinin hedef kitle ile kurmayı amaçladığı duygusal ilişki ya da duygusal sömürde habere konu olan kişilerin nasıl kurbanlaştırıldığı dikkat çekicidir. Bu çalışmada haber metinlerinde ve söylemde kurbanlaştırılan öteki üzerinden sokağın tehlikeli olduğu algısı inşa edilmiştir düşüncesi öne sürülmüş ve çeşitli araştırmalar kapsamında, bu araştırmaya ilişkin olarak sınırlandırılarak seçilen bazı haberler ile analiz metodu kullanılarak kuramsal çerçevede desteklenmiştir.

Haberlerde sokak karşıtı söylemi destekleyen, sokağa karşı haber dilinin oluşumunda belirli olaylar, sokakta cinayete, tecavüze maruz kalan kişilerin şiddet karşısında kurbanlaştırılarak sunulduğu görülmektedir. Bu nedenle ilk bölümde mitolojik, tarihsel, dinsel açıdan ele aldığım kurban sunumları bu bölüm için referans niteliğindedir. Eski toplumlardaki kurban ritüelleri ve günah keçisi olarak seçilen kişinin cezalandırılması günümüzde ise haberde kişinin kurbanlaştırılarak söyleme yansması daha örtük olsa da benzerlikler taşımaktadır. Daha çok ötekinin (köle,

kadın, sakat, deli, homoseksüel) ilkel toplumlarda kurban olarak seçildiği kişiler günümüz toplumlarında yine öteki olan kişidir, (kadın, travesti gibi) dolayısıyla sokakta olay ile karşı karşıya kalan ve şiddet gören kişi öteki olduğu için ikinci bölümde de öteki ve ötekileştirme söylemleri tartışılmıştır. Sokağın da bir kamusal alan olarak dahil olduğu, kent ve mekan kavramı da öteki ile ilişkilendirilerek sorgulanmıştır. Özellikle kadın cinayetlerinin örneklem olarak seçildiği haber metinlerinde sokağın kadın için bir dışlama alanı olduğu, kadın için daha çok ötekileştirilen bir mekan olduğu görülmektedir. Bu çözümlemeye referans olması nedeniyle dışlama kavramı mekan ve öteki kavramları ile bağlantılı olarak çalışılmıştır.

Kurban mekanizmalarının tarihsel sürecine bakıldığında, o dönemin egemenlik sisteminin etkisiyle, kutsal ve kutsallıkla ilgili her türlü ayinin dışında tutulan kadın, kurban sunumu söz konusu olduğunda, kurban edilebilirler arasında ilk sıralarda yer alır. Günümüzde var olan egemenlik mekanizmalarının etkileri ile her dönem toplumun ötekisi olarak görülen kadın, sokakta da en çok şiddete uğrayan kişidir. Analiz için örneklem oluşturan olayların pek çoğunda kadının kurbanlaştırılarak sunulduğu ve sokağın özellikle kadın için ötekileştirildiği, korku mekanını temsil ettiği görülmektedir. Bu nedenle sokakta kadın cinayetleri haberleri de örneklem olarak seçilmiş ve eleştirel söylem analizi yöntemi ile egemenin kadın üzerindeki etkisi gösterilmeye çalışılmıştır.

Kadınlar ideal kurbanlardır; bir insan olarak değer taşıdıklarından değil, erkekler dünyasında bir fantazm olarak değerli olduklarından kurban edilebilirler. Genellikle sokakta kocası ya da erkek olan aile büyükleri tarafından öldürülen kadın üzerinden ki erkeğin egemenliğini gösteren cinayet haberlerinde kadın cinayetleri haberleri daha dikkat çekicidir. Burada olaya tersinden bakmak aslında kadın üzerinde egemen olan erkeğin de egemen görüşün kurbanı olduğu düşüncesine varılması mümkün görünmektedir. Sokakta kadının da erkeğinde kurbanlaştırıldığı ve örneklem olarak seçilen olayların analizinde haber metinlerinin egemen görüşün hem kurucusu hem de etkisi altında kalarak bir destekleyicisi olduğu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Öteki günah keçisidir. Geçmiş toplumlarda kurbanların genelde toplumun ötekilerinden oluştuğu görülmektedir. Egemenlik anlayışı doğrultusunda günümüzde de kurbanlaştırılarak sunulan bedenlerin toplumdaki dışlanan kişiler olduğu görüşünü desteklemek için ele aldığım örneklerde kurbanlaştırılan kişiler (Kadın cinayeti, travesti cinayeti) toplumun ötekileridir.

İlk bölümde, araştırma ve analiz için belirlenen, örnek olaylara referans olması sebebiyle Girard'ın kuramsal bakış açısıyla kurbanlık sunumları açıklanmıştır. Rene Girard kuramında tarihsel bakış açısından mitsel toplumlardan beribir çokaldırı olayını ve hikayesini değerlendirir. Hemen tüm mitolojilerde görülen kurban vererek karmaşadan kurtulmayı öngören bir toplumsal, sosyal kural bakışı vardır. Kurtuluş için suçluyu keşfetmek ve cezalandırmak gerekir. Burada kıyım yapanlar şiddet eylemlerinin haklılığından emindir.

“Girard önemli bir noktaya dikkat çeker: Kürtler, kadınlar, trans bireyler, Romanlar, Ermeniler, Aleviler, deliler, engelliler, eski mahkumlar vs. Kurban işaretleri taşıyan ötekileridir toplumun. Ve günah keçisi olmaya son derece uygun gruplardır. Yakın tarihin şiddet içeren olaylarına bakmak bizim toplumumuzun günah keçilerini görmek için yeterlidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde kurbanların suçsuzluğunu, onları hedef alan kolektif bir kutup oluşmasını ve bu kutup oluşturan insanların kolektif erekselliği ifade eder.”⁸⁵

İkinci bölümde çalışılan öteki kavramına ilişkin olarak alt başlıklarda değerlendirilen mekan kavramı da öteki ile ilişkilendirilmiştir. Mekanın nasıl ötekileştirildiği ve bazı alanların nasıl korku mekanına dönüştürülerek, iktidar ve egemenlik merkezleri paralelinde nasıl dışlandığına ve mekana anlam yüklendiğine özellikle dikkat çekilmiştir. Bir mekan olan sokağın haber dili ile nasıl ötekileştirildiğine ilişkin analizde; kuramsal zemini oluşturması sebebiyle; kent, mekan, ayrışma, anlam ve ötekileştirme kavramları, birbirleri ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda araştırma ve analiz alanı olarak seçilen ve haberlere konu

⁸⁵ Asuman Susam, “Tepenin Ardında Kimse Yok”, Duvar, Edebiyat Dergisi, Nisan 2013, s. 41

olan olaylarda “sokak çocuğu”, “sokak kadını”, “çıkılmaz sokak”, “arka sokaklar”, “sokağın ortasında”, “sokağa çıkma yasağı”, “sokağa terk edilen”, “sokağa atıldı”, “sokakta kaldı” gibi söz öbeklerinin geçtiği ulusal gazete ve internet haberleriörnek olay olarak incelenmiş ve haber dilinin, taciz, tecavüz, cinayet ve şiddet ile ilişkilendirilerek aslında sokağın toplumun kurbanları olarak işaret edilen; ötekiler üzerinden nasıl korku mekanlarına dönüştürüldüğü, nasıl ötekileştirdiği analiz edilmiştir.

Bu doğrultuda kullanılan haber dilinin sokak kavramı ile bir araya gelen temaların sokak karşıtı bir söylem oluşturduğu, sokağın bilinç altında nasıl kötü, korkunç, güvensiz, tekin olamayan bir kamusal alan, bir yer olarak kodlandığı örnekler bağlamında sunulmuştur.

3.2.AraştırmaYöntemi

Tez kapsamında, üçüncü Bölümde sokak kavramının geçtiği haberler incelenirken, araştırma yöntemi olarak söylem analizi kullanılmıştır. Gazetelerde sokak kavramın geçtiği haberlerin manşet, başlık, haber metni, fotoğraf taraması yapılırken eleştirel söylem analizi ve Van Dijk ‘in haber söylem analizi yöntemi dikkate alınmıştır. Haber başlıkları, girişleri, ana metin sunum, neden ve sonuç ilişkisi, sokak kavramı ile birlikte kullanılan söylemler Dijk ‘in söylem analizi yöntemine bağlı kalınarak sorgulanmıştır. Bu ötekileştirici söylemin ne şekilde oluşturulduğu analiz edilmiş ve örnek olaylar ile birlikte sunulmuştur.

3.2.1. Eleştirel Söylem Analizi

Linguistikle olan ilişkisinin yanı sıra, ondan daha ötede bağımsız bir temayla tanımlanmayabaşlanan söylem analizi, 1960’lı yıllardan sonra disiplinlerarası bir çalışma alanınadönüştürmüştür. Birçokfarklı disiplinin bir araya getirdiği bir içerik oluşturmaya başlayan bu yaklaşım,metodolojik bir analiz çerçevesi göstermesinden de öte, sosyal, kültürel ve siyasaliçerik değerlendirmelerini de kapsayarak, başlı

başına teorik bir perspektifedönüşümüştür.

RogerFowler, GunterKress, BobHodge çalışmaları; 1970’li yıllarla birlikte söylem analizi eleştirel boyutuyla ele alan çalışmaların kapsamında yer almıştır. Söylem çalışmalarına ilişkin, eleştirel bağlamda öncülük eden çalışma ise TonyTrew’in, 1979 tarihli Language and Control isimli eseridir.

Bu tarihsel süreçte söylem konusunda ileriye götürülen pek çok çalışmanın hem metodolojik çerçevesi hem de uygulama sahası çeşitlenmiştir. Bu dönemde öne çıkan kavramlar; güç, iktidar ve tahakküm gibi temaların yanı sıra sınıf eşitsizlikleri, ırk, sosyal adaletsizlik kavramları masaya yatırılmıştır. Bu kavramlar genel anlamda, konuşma ve ayrıca metin çalışmaları üzerinden okunmuş ve incelenmeye, irdelenmeye geçilmiştir. Çağdaş eleştirel söylem kuramlarının ışığının yanmaya başladığı bu süreçte, söylem kuramı da metodolojik ve kuramsal olarak alanı belirlenmiş ve çerçevesi oluşturulmuştur. Hem siyasal hem de sosyal kuram içerisinde özellikle yer edinen eleştirel söylem analizi; kuramsal olarak Norman Fairclough, RuthWodak ve Teun Van Dijk gibi düşünürler tarafından şekli belirlenmiş ve metodolojik çerçeveye alınmıştır.

Önemli bir metodolojik kapsam olarak kendini daha güçlü göstermeye başlayan söylem analizi; söylem ve eylem arasındaki ilişkiye bakar. Bu söylemin perde arkasındaki hegomonik ilişkilerin, güç ve iktidar kavramlarının yaklaşım üzerindeki eleştirel sahnesini yansıtır.

Konusu, varsayımları göz önüne alındığında eklektik bir niteliğe sahip, disiplinlerarası bir araştırma ve analiz etme yöntemi ile eleştirel söylem analizi siyasal ve toplumsal teoride yerini konumlandırılmasında, anlamın söylem üzerinden inşa edilmesinde ön plana çıkar. Burada söylem kapsamını netleştiren hem yapısal hem de işlevsel temellerle ilişkisi söylemin tarihsel bir şekilde de konumlandırılmasıdır.

Kimliğin hem bireysel hem de sosyal alanda biçimlendirilmesinde toplumlar,

bireyler arası iletişimdeki rolü evrensel özellik taşıyan dilin fonksiyonel olan niteliğinin ne kadar etkin olduğu çalışmalar kapsamında yer alır. Araç olarak var olan dilin, kurulan söylemle olan ilişkisi kimliğin işlevsel olan niteliği ile de ilişkilidir. Diğer bir taraftan ise dil ile söylem topluma özgü kültürel, siyasal, toplumsal yapının da bir parçasıdır. Burada dilin söyleme yansıyan ve anlamı inşa eden yapısı kendine özgü bu yapıyla da bağlantılı ve anlam yüklüdür. Bu özelliği ile söylem iki aşamalı bir özellik taşır. Yapısal niteliklidir ve kimliğe ilişkin kurucu aktifliği ile fonksiyonel de içerik taşır. Bu fonksiyonel ve yapısal karakteri bir arada değerlendirmek eleştirel söylem analizinin çalışmaları kapsamında öncelikle yer alır. Ön plana çıkan bir diğer özellik anlamın söylem üzerinden sistematikleştirilmesidir.

Vienna okulu olarak isimlendirilen yaklaşımlara bakıldığında, tarihsel bağlamın söyleme ilişkin kuruculuğuna dikkat çekilirken, özellikle vurgulanan; söyleme tema olan kalıpların, önyargıların, zihinsel stereotiplerin tarihsel biçimlendiğidir. Irkçılık ve antisemitizm eleştirel söylem analizinin çalışmaları kapsamında öne çıkan kavramlardır. Burada bu kuramın referans noktası kimlik ve farklılık özelliklerinin oluşmasında kültürel ve tarihsel bağlamın rolü ön plandadır. Bazı toplumlarda belirli topluluk ya da grupların toplumsal, kültürel ya da politik olarak dışlanmalarının temelinde yatan söylemsel sebepler tarihsel olarak ilişkilendirilip, analize ulaşılması eleştiren söylem çalışmalarının kapsamına girer.

Kimliğe ilişkin farklılıkların incelenmesinde önemli bir gösterge olan eleştirel söylem analizi çalışmalarıdır.

Eleştirel söylem analizinin en belirgin araştırma konusu dildir. Dil fonksiyonel bir araç değil, aynı zamanda biçimdir. Kuram söylemsel gücü ile yola çıkarsa da söylemin disiplinlerarası bakış açısı gerektiren bağlama özellikle vurgu yapar.

Eleştirel söylem çalışmaları; söylem, ideoloji ve güç ilişkisini sorgularken Foucault ve Habermas etkisi altındadır. Ayrıca eleştirel söylem analizine çalışmalar, hiyerarşi, medya, ırk, cinsiyet kavramlarına ilişkin çalışmaları da kapsar.

Sosyal problemlerin analizinde, dil, birey ve toplum arasındaki ilişkinin çözümlenmesinde, anlam inşasının, kuramsal dayanağa yaslanılarak açıklanmasında, eleştirel söylem analizi büyük önem taşır. Birden fazla disiplinli çalışmalara kuramsal ve metodolojik çerçeve olan eleştirel söylem analizi; bu tez çalışması kapsamında çalışmanın, ana düşüncesini belirleyen üçüncü bölüm çalışmasında kuramsal dayanağı oluşturmuştur. Sokak karşıtı söylemin, haber metinlerine nasıl oluşturulduğuna ve çeşitli boyutlarla değerlendirilmesinde eleştirel söylem analizi yöntemi önemli referans olmuştur. Öteki algısının oluşması belirli bir söylem çerçevesinde gerçekleşir. Eleştirel söylem analizinin ana teması olan “söylem” burada incelenmiş ana konudur.

Öncelikle söylem; politik, kültürel, toplumsal güç ilişkilerinin ana temasıdır. O nedenle bu 3 ana güç dengeleri söylemin analizinde öncelikli ve önemlidir. Hegemonya konusun öne çıktığı gücün politik süreçlerinin incelenmesinde eleştirel söylem analizi hegemonya kavramını atlamaz.

Söylem yaklaşımı, eleştirel söylem analizi için önemli bir referans noktası olma özelliği taşıırken; güç, dil ve söylem arasındaki ilişkilerin analiz edilmesinde başlıca çalışma kuramı eleştirel kuramdır. Dil, hegemonya kurmanın bir aracıdır ve sosyal bir güçtür. Organize güç ilişkilerininmeşrulaştırılmasında kullanılır, ayrıca dil ideolojiktir.

Söylemin taraflarına ilişkin, ilişki üzerinde incelemeler yapan eleştirel söylem analizi arka sahnede yer alan kişi ve yorumları etkisi altına alacak psikolojik, ekonomik, politik, toplumsal şartları da gözden kaçırmaz. Burada öne çıkan en temel kilit kavram “güç”tür. Kuram gücün sahibi kişilerin söylemlerini analiz ederken amaç olarak eşitsizliklerin sebebine, temeline inilmesi, bu eşitsizliği ortaya çıkaran ana karakter gücü elinde tutanın söylemin incelenmesini temel alır. Burada temel esas elinde gücü bulunduran,hegemonik tarafın dili araçsallaştırdığı, kuramın ileri sürdüğü noktalardan biridir. Söylem güç ilişkileri üzerinden üstünlük kurma çabasıdır.

Eleştirel söylem analizi kapsamında, Wodak'a göre değerlendirilmesi gereken asıl nokta; 'söylemin gücü' ve 'söylem üzerindeki güçtür.'

Sözen, dışlanan grupları, etnik yapıları, dini cemaatleri, yapay kimlikleri milliyetçi oluşumları söylemlerin bir ürünü olarak değerlendirir. Bunlar üzerinden yapılan çalışmalar ve yorumlar, araştırmalarda kullanılan yöntemi söylem analizi olarak işaret eder. Güç ilişkilerinin belirli bir söylem etrafında nasıl değişim gösterdiğine dikkat çeker.

“Söylem analizinin ana teması, çalışma alanı metinlerdir. Amaç ise bu metinleri, ilgili metinleri çözümlenektir. Hangi şartların ve sürecin etkin olduğu, üretilen söylemin yönlendiği kişi, ne dediği, yarattığı etki, nasıl oluştuğu başlıca araştırma konu başlıkları arasında yer almaktadır.”⁸⁶

Bir söylem çözümlenmesi sadece bir çözümlenme asla olamaz; aynı zamanda olası anlamın bir inşası ve yaratıcı bir yansımasıdır.⁸⁷

3.2.2. Van Dijk ve Haber Söylemi

Haberin yapısal özelliğini ve ideolojik sunumunun analiz edilmesi ve tartışılması açısından, önem arz eden Van Dijk söylem çözümlenme yöntemi haber dilinin çözümlenmesine ilişkin kullanılacak analiz yöntemidir. Öncelikle haber söylemi olmak üzere diğer söylem çalışmalarına ilişkin Hollandalı analizci ve dilbilimci olan Van Dijk; metni anlama ve üretim düzeylerini dikkate alır. Metni anlama ve üretim düzeylerini dikkate alarak söylem kurmanın yaslanan bu söylem analizi yöntemi haber metinlerinin anlam inşasının çözümlenmesinde başlıca başvuru ana çalışma yöntemlerinden biridir. 1980 döneminde Avrupa'da haberler üzerinden inşa edilen ırkçılık, ön yargı ve ötekileştirme gibi kavramlar bu kurama dayanan analiz yönteminin temel konularından olmuştur.

⁸⁶Serpil Sancar, **İdeolojinin Serüveni**, Ankara, İmge Kitap Evi, 2008, s. 106

⁸⁷Çiler Dursun, **Tv Haberlerinde İdeoloji**, Ankara, İmge Kitap Evi, 2001, s. 68

Söylem analizini iki farklı yaklaşım olarak ele alan Dijk eleştirel ve ideolojik olarak ayrımlar. Bu çalışma yönteminde dilin sunduğu olanaklarla üretilen iktidar ilişkileri, biz ve onlar ayrımının yapılabilmesi, dışlama stratejileri ana çalışma kapsamının temel başlıklarıdır.

“Van Dijk’in söylem analizinin diğer söylem analizlerinden farkı, onun söylemi; sosyo-kognitif bir yaklaşımla açıklamasından doğar. Bu sebeple de çeşitli düzeylerde irdelenen haber metni ya da söylemi nihai olarak kognitif ya da zihni şemalanmaya benzer bir özellikle değerlendirilir. Üst şema denilen bu türden yapılanma, hikaye etmeye; olayı anlatmaya ve haber raporlarından oluşan hiyerarşik bir şema izlemeye dayanır. Şema ana başlık, üst başlık, ana olaylar, bağlam, tarih sözlü tepki ve yorumlardan oluşur.”⁸⁸

“Sözen’e göre; Van Dijk, sağ kanat batı basınının mülteci ve azınlıklara olumsuz bir yaklaşım sergileyen dilin ötekileştirici olduğuna dikkat çeker. Olumsuz imajların üretildiğini ifade eder.”⁸⁹

Söylem içinde marjinalleştirilen; kadınlar, etnik azınlıklar, yoksullar bu çalışma yönetiminde alt başlıklar arasında yer alır. Ulusal gazete haber metinlerinde yer alan sokak karşıtı söyleme ilişkin analizde bu alt başlıklar ilgili bölümleri oluşturmuştur.

“Scollon’u kaynak alan Devran ise eleştirel söylem analizini şu başlıklar altında özetler: Söylem, toplumsal eylemin bir biçimidir. Eleştirel söylem çözümlemesi sosyal sorunlara odaklanır. Güç ilişkileri söylemseldir. Söylem, kültürü ve toplumu inşa eder. Söylem ideolojik bir işleve sahiptir. Söylem tarihseldir. Metin ve toplum arasındaki ilişki, aracılı bir ilişkidir. Söylem çözümlemesi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır.”⁹⁰

Haber metni analizi: Dünya hakkında ne olup bittiğine dair sosyal ve politik inançların veya bilgilerin çoğu, gündelik haberlerden gelir. Haberlere dair gündelik ve sosyal politik konuşmalarımız birer söylem pratiğidir.

⁸⁸ Edibe Sözen, **Söylem**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 126

⁸⁹ Edibe Sözen, **a.g.e.** s. 129

⁹⁰ Yusuf Devran, **Haber, Söylem, İdeoloji**, Başlık Yayınları, İstanbul, 2010, s. 62

“**Metnin anlambilimi:** Hem haberi kaleme alan muhabir, hem de okuyan okur ve söylem analizcisi öncelikli olarak haber metni ve görüntünün anlamı ile ilgilidir. Metin ne hakkındadır, ne demek istemektedir, dil kullanıcıları için ne tür etkilere sahiptir? bu tür soruların bir kısmına bu bölüm içinde cevap verilir. **Yerel ve küresel tutarlılık:** zaman, durum, sebep ve sonuç arasında bağlantılar kurulur.”⁹¹

*“Eleştirel haber analizinde en güçlü anlam nosyonlarından biri, imadır. Kelimeler ve cümleler bilginin haberdeki temelini gösteren kavramları veya önermeleri, ima eder. Analiz ile gerçekten neyin söylendiği açığa çıkarılabilir.”*⁹²

Dijk tarafından makro ve mikro yapılar olarak iki ayrılan haber metinlerinde, başlık, sözcük seçimi, iknayı arttıran alıntı, inandırıcılık özelliğini yücelten sayısal veri ve fotoğraf, grafik haberin anlamına ilişkindir.

1. Makro yapılar: Tematik çözümlene ve şematik çözümlene başlıkları ile ele alınır:

Tematik Çözümlene: Haberde özet görevi, üst başlık, alt başlık, spot üzerinden gerçekleşir. Bu durumda bir hiyerarşi dikkat çekicidir. Ne daha önemli veya ne daha önemsiz mesajını verir.

Şematik Çözümlene: Özelliği ve nesneliliği belirler. Ana tema ve ana temaya ilişkin olayda geçen tanıkların görüşleri önemlidir. Durumsal ve yorumsal bütünlük söz konusudur.

2. Mikro Yapılar: Haberin inandırıcılığına ilişkin retorik öğeler, haberin mikro yapısı olarak değerlendirilir. Haber metinde yer alan sözcük seçimi, diziliş biçimi, cümle yapısı, etkenlik ve edilgenlik fotoğraf, grafik, retorik öğelerdir. Bu yöntemle göre konu başlık ve giriş bölümünde belirgin olarak verilir. Dijk’a göre; öznel olarak değerlendirilen haber başlığı ve ilk giriş metnidir.

⁹¹Sözen, a.g.e. s. 125

⁹²Sözen, a.g.e.s.126

3.3. Makro Yapıya İlişkin Tematik Analiz

3.3.1. Başlıklar

Ulusal gazetelerde ve bazı internet sayfalarında yer alan sokak kavramının geçtiği haber örnekleri incelediğinde dışarı olarak sokağın öteki yer, tekin olmayan, tehlikeli mekan olarak konumlandırıldığı dikkat çekicidir.

“Sokağa terk edildi.” (9 Ağustos 2015 / Milliyet)

“Cidde sokaklarında kadına tacize tepki” (9 Ağustos 2015 / Milliyet)

“Pompalıyla sokak ortasında cinayet” (13 Ağustos 2015 / Milliyet)

“Sokaklarda tuzak yasağı” (17 Ağustos 2015/ Milliyet)

“Sokağa çıkma yasağı” (17 Ağustos 2015/ Milliyet)

“PKK sokakları mayın tarlasına çevirdi.” (17 Ağustos 2015/ Milliyet)

“1 Mayıs manzaraları / göstericiler ara sokaklara kaçtı” (17 Ağustos 2015/ Milliyet)

“Polis geçit vermedi / Eli sopalılar sokaklarda” 2 Mayıs 2015 / Milliyet

“Türkiye çıkmaz sokağa girer” 15 Şubat 2016 / Gerçek Gündem Haber Sitesi

“Benim annem sokak kadını mı?” 5 Şubat 2016 / Oda Tv Haber Sitesi

“Sokak çocuğu gibi büyüyen iyi aile çocukları” 16 Şubat 2016/ Posta Gazetesi

Haber Sitesi

“Eski eşi tarafından sokakta öldürülen Seda Camgöz cinayeti karara kaldı” 16 Şubat 2016/ Posta Gazetesi Haber Sitesi

“Sur halkı 3. Kez sokakta kaldı.” 3 Şubat 2016/ Doğru Haber Sitesi

“Öldürüp sokağa attılar” 17 Eylül 2014 / Acunn.com

“Torununu sokakta buldu” 18 Şubat 2016 / Takvim Gazetesi Sitesi

“Yozgat'ta evi yanan kimsesiz vatandaş sokakta kaldı” 26 Ocak 2016 / Milliyet Web Sayfası

“İdil'de sokağa çıkma yasağı ilan edildi.” 16 Şubat 2016 / Habertürk, Web Sayfası

Sokak kavramı her başlıkta kullanılmıştır. Sokak kavramı bir araya geldiği sözcükler olumsuzdur. Sokak haber başlıklarında; örneğin: terk etmek, taciz, mayın, sopa, kaçmak yasak, cinayet, çıkmaz gibi olumsuzluk özelliği taşıyan kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Sokağın şiddeti tetikleyen ortam olduğu algısı yaratılmıştır. Sokakların tekin olmadığı ve tehlikeli olduğu anlamı dolaylı ve örtük olarak inşa edilmiştir. Hayatını kaybeden veya tecavüze uğrayan kişi sayısı haber içeriğinde verilirken, olayı sokakta yaşayan kişi de kurbanlaştırılmıştır. Ölü sayısı veya tecavüze uğrayan kişi sayısı başlıklarda verilmemiştir. Toplumun ötekisi kadın başlıkta kullanılması sokağı kadın için daha fazla ötekileştirdiğini göstermektedir. Kadın için sokak daha tehlikelidir algısı yaratılmıştır. Sokak kavramı ile birlikte kullanılan, tuzak, pompalı, PKK, mayın sözcükleri sokakların tehlikeli olduğu anlamını güçlendirmiştir.

Haberde özellikle yer verdiğim sokak kadını söylemi ötekileştirmede en uç boyuttur. Öteki olan kadın ve sokak kavramı bir araya gelerek, ötekileştirme farklı boyutlarda etkinleştirilmiştir. Türk dil kurumunda anlamı “kötü yola düşmüş kadın” olarak ifade

edilen bu söylemde sokak kötü bir yoldur, hele ki kadın için daha kötüdür, şeklinde yorumlamaya açık ifadedir. Örnek haber de ise sokak kadını ifadesi aşağı bir duruma işaret etmektedir. Haber başlıklarında kullanılan “Sokak kadını” ve “sokak çocuğu” söylemleri olumsuzluk yüklediği için özellikle kullanılmıştır, iyi bir şeyin karşısında olumsuz, kötü örneklem olarak kullanılan bu söylemler olumsuzluğu pekiştirmiştir. Sokağa ilişkin başlıklarda kadın mağdur olarak sunulmuş ve kurbanlaştırılmıştır. Kadın ya eski eşi ya da eski sevgilisi ya da akrabaları tarafından öldürülmüştür. Öldüren kişi bilgisi bazı başlıklarda yer alırken, bazı haberler de içerikte ayrıntılandırılmıştır. Bu başlıklarda kadın için sokağın daha tehlikeli olduğu algısı yaratılmıştır.

“Sokak çocuğu” söylemi ise aile karşısında kodlanmış, aileye iyi anlam yüklenirken, sokak çocuğu tabiri ile kötü kavramı kapalı anlam olarak sunulmuştur.

Haber başlıklarında kullanılanlardan biri olan siyasi haber içeriğinde öne çıkan “çıkamaz sokak” söylemi ise yine olumsuzluk, çözümsüzlük sunduğu için sokağa kötü anlam yükleyen diğer haber örneğidir.

“Sokakta kaldı” söyleminin yer aldığı diğer haber ise kalmak, çaresizlik anlamında olumsuzluk olarak kullanılmış, sokak yine ötekileştirilmiştir.

“Sokağa attılar” söyleminin yer aldığı haberde yine bu söylem üzerinden sokak öteki mekandır.

“Sokakta buldu” şeklindeki sokağı ötekileyen söylemlere örnek olan ifadenin yer aldığı haberde ise kayıp kavramının karşılığı aranan yer sokaktır. Buldu kelimesi olumlu anlam içerse de alt metninde kayıp olmak mesajı yer almaktadır.

“Sokakta kaldı” şeklinde haberde kullanılan ve sokağı ötekileştiren söylemlerden biri de “*kimsesiz vatandaş sokakta kaldı*” şeklinde başlıkta yer almıştır. Bu başlık kimsesizlik kavramı ile mağdur gösterilen kişinin çaresizliği yine sokağa ilişkin kullanılan bu şekildeki söylem ile sokağı ötekileştirmiştir.

3.3.2. Haber Girişleri

Haber başlığı ve haber girişleri haberin ana şemasını oluşturur. Merak uyandırıcı anlamı ile ön plana çıkan haber başlıklarının ardından, haber girişleri ana olayın özetini sunan nitelikte kurgulanır. Okuyucuya ya da izleyiciye bu bölümde olayın ana fikri sunulur.

Milliyet gazetesi, posta gazetesinde yer alan örnek olarak seçtiğim haberlerde ve haber sitelerinde yer alan diğer örnek haberlerde; haber girişlerine baktığımızda olaya ilişkin kişi ve yer açısından bilgiler verilmiştir. Haber girişlerinde sokakta olayı yaşayan kişi yani mağdur durumdaki kurbanlaştırılmış “öteki” olarak sunulanın ve olaya sebep olan kişi veya kişilerin yaş bilgisi sayı olarak verildiği görülmektedir. Başlıkta sadece sokak kelimesi kullanılırken haber girişinde adres bilgisi il veya semt olarak açıkça belirtmiştir. Yine isimler haber girişlerinde ad ve soyad olarak verilmiştir. Bazı haberlerde devlet yetkililerinin de bildirimleri verilerek, haberdeki yasal yetkinin devlet kontrolünde olduğu vurgulanmıştır. Bazı haberlerde “*eli sopalılar sokaklarda*” şeklinde alt başlıklar haber girişlerinden sonra kullanılmıştır.

3.3.3. Görüntü

Haberde yer alan olaya ilişkin kullanılan fotoğraflar, haberin meşrulaştırılmasında önemli öğelerin başında gelmektedir. Haberin içeriğini destekleyen görüntüler kanıt niteliğindedir. Sokakta kişi veya kişilerin maruz kaldığı şiddeti örneklemektedir. Fotoğraflarda daha çok olay anı, olayın geçtiği yer kişilerle birlikte kullanılmıştır. Haberin doğrulanması ve anlamın güçlendirilmesi açısından görüntüler dikkat çekicidir.

1 Mayıs haberlerine ilişkin fotoğraflarda, kaçan veya yerde yatan göstericiler

(kişiler), polis, silah, sopa fotoğraflardaki temel öğelerdir. Fotoğrafta genel ve detay görüntülerde verilen sokakta kalabalık, kaçışan veya yerde yatan insanlar ağırlıktadır. Sokağın tehlikeli olduğu algısı hakimdir. Bir fotoğrafta göstericilere uzanan silah fotoğrafın temel öğesi olarak şiddeti meşrulaştırmıştır. Polise karşı mücadele eden göstericiler ya kaçışmakta ya da karşı koymaktadır. Göstericileri, polisin diğer tabirle devletin karşısında konumlandırılan görüntülerde, bu kişiler ile tehlikeli algısı yaratılmaktadır. Bu tehlike kavramının göstericiler üzerinden kodlandığı kişiler “*eli sopalılar sokakta*” veya “*göstericiler ara sokaklara kaçtı*” gibi söylemler, sokağı da örtük ve dolaylı şekilde tehlikeli göstermekte ve sokak ötekileştirilmektedir, bu nitelendirmeler de, sokak karşıtı söylemin önemli örnekleri arasında yer almaktadır.

“*Aile içi şiddete vatandaş öfkesi*” başlıklı haber: Sokakta işlenen cinayetlere ilişkin örnek olarak seçilen haberlerden boşanma davası açtığı için, eşini bıçaklayarak yaralayan olaydır, bu haberin görüntüleri dikkat çekicidir. İçerikten ziyade fotoğraflar ön plandadır. Olay anı tüm görüntüler ile kaydedilmiştir. Sokakta bıçaklama anı görüntülenmiş ve gazetede iki ayrı bıçaklama görüntüsü verilmiştir. Bu fotoğraflar sokağın özellikle kadınlar için tehlikeli olduğu kapalı anlamını taşıırken, bir sonraki fotoğrafta kadını sokaktan geçen başka bir erkeğin kurtardığını belgeleyen görüntü ise kadını kurtaranın erkek olduğu, erkekten ziyade sokağın kadın için tehlikeli olduğu anlamını pekiştirmiştir. Kadını erkek karşısında güçsüz gösteren görüntü, aynı zamanda kadını, erkek karşısında da öteki olarak kodlamıştır.

“*Sokağa terk edildi*” söyleminin ötekileştirdiği örnek haberde ise, elinde bebeği tutan kadın görüntüsü fotoğrafın en temel öğesidir. İç mekan ve anne üzerinden kodlanan güvenlik algısı kadın kucağı ile pekiştirilmiştir. Bu iç mekan fotoğrafı yer olarak sokağın karşısında bir görüntü sunmaktadır. Yine sokağın tehlikeli bir mekan olduğu mesajını vermektedir.

“*sokakta kadına taciz*” söylemi üzerinden yapılan diğer bir örnek haberde ise haberin asıl içeriği olan kadın haklarının gündeme gelmesi ana teması ile ters orantılıdır. Haberin ana konusu ile ilgili bir fotoğraf değil kadına taciz anlatan görüntü hakimdir. Dış mekanda bir kaç erkeğin arasında kalan endişeli tek kadın

fotoğrafin ana objesidir. Kadın için sokağın tehlikeli olduğu algısı yaratılmaktadır. Sokak karşıtı söylem hem fotoğraf, hem de başlık ile kadın üzerinden verilmektedir.

“Sokak ortasında cinayet” başlığına ilişkin sokağı ötekileştiren diğer haberde ise olayın faili, kollarında kelepçe ile objektife poz verir görünümündedir. Beden dili bakışları ve kelepçe ile tehlike, şiddet kodlanmıştır. Dış mekanda çekilen fotoğrafta kişinin ön planda olması, sokaklarda tehlikeli kişi “erkek” olarak verilmiştir. Sokak ve katil birlikteliğini meşrulaştıran görüntü ile sokağın tekin olmadığı kodlanarak sokak karşıtı söylem fotoğraf ile güçlendirilmiştir. Diğer bir fotoğrafta ise elinde pompalı tüfeği tutan polis görüntüsü, sokağın yine tehlikeli olduğunu polis üzerinden kodlamıştır.

“sokak düğününü bastılar: 10 yaralı” başlıklı haberde ise sedyede taşınan yaralı kadın fotoğrafı dikkat çekicidir.

“İstanbul Teksas’a döndü” başlıklı travesti cinayetinin geçtiği örnek diğer bir haberde de, travesti şahsın gülen mutlu bir fotoğrafı verilirken, olay daha fazla dramatize edilmiştir. Hemen yanında ise yaralı sedyede taşınan diğer bir travesti görüntüsü kullanılmıştır. Üçüncü fotoğrafta ise olaya karşı sokağa çıkan ve sokakta kadın protestosuna yer verilmiştir.

“Sur halkı 3. Kezsokakta kaldı.” Başlıklı sokağa çıkma yasağı çerçevesinde ele alınan haberde mağdur olmak anlamı ön plandadır. Fotoğrafta sokak ve mağdur vatandaş görüntüsü hakimdir. Çaresizliğin göstergesi ise yaşamları için temel ihtiyaç olan eşyalarını kendi imkanları ile taşımaya çalışan insan görüntüleridir. Sokak yine yaşanılmaz, bir yerden bir yere geçiş alanı olarak gösterilen, olumsuz bir mekan görünümündedir.

“Öldürüpsokağa attılar” başlıklı haberde yerde yatan kadın fotoğrafı dikkat çekicidir. Cinayet haberinde kadın mağdur ve kurban konumundadır. Sokakta yatan ölü bedeni içeren görüntüde sokak yine kadın için tehlikeli bir mekandır.

“Torununu sokakta buldu” görüntüye bulurlanmış çocuk görüntüsü ve kollarına giren polis ön plandadır. Polis burada yine tehlikeli bir duruma çözüm yaratmış kahraman görünümündedir. Güvenlik algısı polisle kurgulanırken, güvensizlik sokak kavramı ile ilişkilendirilmiştir.

*“Yozgat’ta evi yanan kimsesiz vatandaş sokakta kaldı”*Dışarda oturan kötü görünümlü ifadeye sahip vatandaş fotoğrafın ana temasıdır. Çaresizlik anlamı üzerine kurulmuş bu görüntü, sokağı çaresizlikle ilişkilendirdiği için sokak karşıtı söylem sunan bir haberdır.

“İdil’de sokağı çıkma yasağı ilan edildi.” Başlıklı haberde boş sokak ve barikatlar gerisinde duran asker aracı ve polis panzeri güvensizlik kavramını ön plana çıkararak, sokakların güvensiz olduğu üzerinden sokağı ötekileştiren bir görüntüdür.

3.4. Makro Yapıya İlişkin Şematik Analiz

3.4.1. Ana Olay ve Sunum

Haberlere ilişkin başlıkların hepsinde yer olan sokak kelimesinin tam tersine haber girişlerinde sokak kelimesinden ziyade adres bilgisi verilmesi dikkat çekicidir. Yine haber girişlerinde sayısal veriler kullanıldığı görülmektedir. Sayısal veriler hayatını kaybeden kişi veya kişilere aynı zamanda yaş, adres bilgisine ilişkindir.

Haberlerin hepsinde dolayı/örtük ya da kapalı olarak sokağı olumsuzlayan içerik ve görüntü hakimdir. Ana olay sunumunda dikkat çeken diğeri bir konu ise sokağın daha çok öteki üzerinden olumsuzlanmasıdır. Bu öteki kimi haberde kadın, kimi haberde sokak çocuğı, kimi haberde sokak kadını, kimi haberde katil, kimi haberde trans bireydir. Devlet yetkilileri haberde diğeri kişi olarak şiddete karşı önlemi yasallaştırırken, kurban olarak sokakta ölen ya da tecavüz edilen kişinin karşısına

polis kahraman olarak konumlandırılmıştır. Sokağa çıkma yasağı haberlerinde ise tehlikenin ana aktörü PKK olarak gösterilmiştir. PKK burada sokağın tehlikeli olması anlamını güçlendiren sunumla verilmiştir.

Haber sunumlarında sokak yanına geldiği sözcükle birlikte büyük veya farklı renkte yazılması olumsuzlamayı güçlendiren bir sunumdur. Ana olay sunumunda aralarda kullanılan alt başlıklarda yine sokak kelimesinin kullanılması ötekileştirmeyi pekiştirmiştir.

3.4.2. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Ardalan bilgisi haberde geçen olayın politik ve sosyal yönüne odaklanır. Olayların ilişkili olduğu diğer bağlamlar bu bölümde ön plana çıkmaktadır.

Bu bölümün ana teması üzerinden sokağa ilişkin haberlere baktığımızda neden kavramının ön plana çıktığı bu yöntemde haberin metni açısından “neden” sorusunun yanıtızsız kaldığı görülmektedir. Burada okuyucu veya izleyicide ardalan bağlamının eksik olduğu haber metni karşısında yer alan okuyucu ve/veya izleyici haberin genelde sonucuna odaklanmaktadır. Sokakta kim öldü, nerede öldü, nasıl öldü, neden öldü soruları yanıt bulurken katilin neden öldürdüğü yer almamaktadır. Dikkat çekici bölüm kim kimi nerede öldürdüğüne yöneliktir. Sokağın yer olduğu haberde, yer kavramı başlıkta da yer aldığı için okuyucuya sunulan temel bilgidir. Bu temel bilginin işareti sokağı göstermekte, sokak göze sokulurken arka planda kalan pek çok soru yanıtızsız bırakılmıştır. Sokak burada katliamın olduğu ana adres olarak kodlanmış ve sokak karşıtı söylemi başlık içerik ve görüntü desteklemektedir.

Bağlam bilgisine ilişkin sokakta kurbanı veya karşı tarafında konumlandırılan olayın sebebi kişiye devlet veya temsili polisin, devlet veya temsili kişi hemşirenin davranış biçimi olumlu atıf biçiminde hem içerikte hem de görüntüde sunulmuştur. Bu sunum da bağlam bilgisine ilişkin olarak analiz edilebilir.

3.4.3. Haber Kaynakları

Haberlerin hemen hemen hepsinde kaynak gösterilmiştir. Haberin kaynağı genelde haber ajansları gösterilirken, bazı haberlerde ise Muhabir ismi gazete kaynağı olarak verilmiştir.

“Eli sopalılar sokakta” veya **“göstericiler ara sokaklara kaçtı”** haberinde kaynak: Gazete Haber servisi ve Muhabir ve Fotoğrafçı

“Sokağa terk edildi” haberinde kaynak: Haber Ajansı/Anadolu Ajansı, AA

“sokakta kadına taciz” haberinde kaynak: Haber Merkezi Dış haberler Servisi

“Sokak ortasında cinayet” haberinde kaynak: Haber Ajansı/ Doğan Haber Ajansı / DHA

“Sokakta tuzak yasağı” **“sokağa çıkma yasağı”** haberinde kaynak: Haber Ajansı/ Doğan Haber Ajansı / MUŞ, DHA

“sokağa çıkma yasağı” haberinde kaynak: Köşe Yazarı/ Tolga Şardan

Sokağa ilişkin kullanılan örnek haberlerde kaynak gösteriminde; devlet yetkilisinin bildirimlerine, polisin olaya ilişkin bilgilerine ayrıca suçlu kişinin tırnak içinde görüşlerine yer verilerek kaynak kullanımı güçlendirilmiştir. Kaynak kullanımında sokağın karşısında bir söylem kullanıldığı fikrini sergilediği örtük ve kapalı anlam

olarak dikkat çekicidir. Görgü tanıklarının ifadeleri de kaynak kullanımına örnek gösterilebilir.

3.5. Mikro Yapıya İlişkin Analiz

Mikro yapıda sentaktik çözümlene, kelime seçimi ve haberin retorik başlıkları hakimdir.

3.5.1. Sentaktik Analiz

Gazetenin, haber ajansının, haberin aktörlerinin, muhabirin, fotoğrafçının veya köşe yazarının habere ilişkin tutumunu ve/veya duruşunun analiz edildiği yöntem Sentaktik Analiz yöntemi olarak isimlendirilmiştir. Burada etkenlik/edilgenlik, uzunluk/kısalık, basitlik/karmaşıklık şeklinde cümle yapıları sınıflandırılmıştır. Bu yöntemde cümle yapıları önem verilen noktadır. Cümle yapılarının aktif ve pasif, kısa ve uzun, basit ve karmaşık yapısına dikkat edilmektedir.

“Özere göre ise; bir cümlenin anlamının farklı olmasında aktif veya pasif kullanım etkilidir.”⁹³

Sokakta geçen olayla ilgili haber metnini oluşturan, cümle yapılarına bakıldığında; daha çok aktif yapıda cümlelerin hakim olduğu gözlenmektedir. Haberlerde kullanılan cümle biçiminin etken olduğu görülmektedir. Haberde kişilerin bilgi ve görüşleri, görgü tanıklarının ve suçlu kişinin ifadeleri etken yapı cümlesi ile sunulmaktadır.

“Adana’da Turhan Fidan, kendisini dolandırmakla suçladığı Remziye Tüdeşi pompalı tüfekte öldürdü.”

⁹³Özer Ö., **Eleştirel Haber Çözümlenmeleri**, Anadolu Üniv. Yay., Eskişehir, 2009, s. 91

“Muğla'nın Fethiye ilçesinde sokağa terk edilmiş 2 günlük erkek bebek bulundu.”

“eli sopalılar sokaklarda, polis geçit vermedi.”

“Yolda yürürken kör kurşunla hayatını kaybetme, ev basıp adam öldürme, sokak ortasında döner bıçaklı gasp dehşeti derken önceki gece bir cinayet daha işlendi”

Bu haber içeriklerinde giriş bölümünde haber metinlerini oluşturan cümleler etken cümle yapısı ile verilirken haber başlıkları ise daha çok edilgen cümle yapısı kullanılarak sunulmuştur.

Haber metinlerinde yer alan etken cümle kullanımı dikkat çekicidir. İfade ve görüşlerin yine etken bir biçimde sunulması kaynağın görüşlerinin olumlu olarak değerlendirilebilir.

Ya da kişilerin ifadelerinin tırnak içinde verildiği cümlelerde aktif yapı söz konusudur.

Haber başlıklarının bazılarının etken, bazılarının ise edilgen biçimde kullanıldığı görülmektedir. Edilgen kullanılan başlıkların sokağı daha çok ötekileştirdiği ve sokağa daha çok vurgu yapıldığı söylenebilir. Söylenilenin somutlanmasına ilişkin aşağıdaki haber başlıkları örnek gösterilebilir;

“Pompalıyla sokak ortasında cinayet”

“Sokakta kadına tacize tepki”

“Sokaklarda tuzak yasağı”

“Sokak düğününü bastılar: 10 yaralı”

“İstanbul Teksas’a döndü”

“Aile içi şiddete vatandaş öfkesi”

“Sokak ortasında tek kurşun”

“Akhisar’da sokak ortasında dehşet”

“Sokak ortasında av tüfeği ile öldürüldü”

“Sokak ortasında tecavüz”

bu cümlelerde anlam kapalı olarak verilmiştir. Cinayeti, tacizi, tuzağı öznesi belli değildir.

İncelenen haberlerde başlıklarda daha çok edilgen yapı söz konusuysen, haber metinleri ise etken cümle yapısı ile sunulmuştur.

3.5.2. Bölgesel Uyum

Bu bölümde önemli olan metin içinde arka arkaya gelen ifadelerin nasıl kurgulandığıdır. 3 tür ilişkiden söz etmek mümkündür. Nedensel, işlevsel, kavramsal ilişki. Nedensel ilişkide dikkat edilen nedensel bağdır. İşlevsel ilişkide genel olarak sunulan bir cümlenin hemen arkasından gelen cümlede açıklamasının olup, olmadığına dikkat edilir. İdeolojik bulguların varlığına dikkat çeken kavramsal ilişkide ise kavramın ardından kurulan cümlede kayıp bağın kurulup kurulmadığının aranmasıdır.

Sokak ortasında işlenen cinayeti konu alan haber metinlerini bu bölüm bilgilerini dikkate alarak incelediğimizde neden ilişkisinin kurulmadığını görmekteyiz. Haberin genel metninde nedensel ilişki kurulmazken, suçu işleyen kişinin tırnak içerisinde

verdiği ifadede nedensel ilişki kurulmuştur. Burada haber metninde bu ilişkinin kurulmaması okuyucunun güvenini olumsuz etkilemektedir.

Sokak karşıtı söylemin örneklerinden olan ara sokaklara kaçtılar söyleminin yer aldığı 1 Mayıs haber örneğinde ise haber metninde nedensellik ilişkisinin kurulduğu görülmektedir. Burada kurulan nedensellik ilişkisi, okuyucuya; polisin göstericiye karşı tutumunun haklılığını gösterir nitelikte sunulmuştur. Yine Sokağa çıkma yasağına ilişkin örnek haberde de nedensellik ilişkisi kurulmuş, burada da terörist etiketi ile kodlanan PKK örgütü devletin karşısında olumsuz gösterilerek yasağın gerekli olduğu kapalı anlam olarak verilmiştir.

İşlevsel ilişki ise haberde kullanılan diğer bir biçimdir. Örnek haberlerin tümünde genel olarak verilen bir cümle bir sonraki cümlede ayrıntılı bilgileri içeren özellikle sayısal veriler kullanılarak detaylandırıldığı görülmektedir.

Kavramsal ilişkide ise sokakla birlikte kullanılan PKK, polis, devlet, hemşire, eylemci, terörist ideolojik olarak kurgulanmış, haber metinlerinin genelinde olayın karşı tarafı yani devlet, polis okuyucuya kahraman olarak sunulmuş, diğerleri ise ya terörist ya da kurban olarak küçültülmüştür, yine burada da kapalı anlam söz konusudur.

Diğer bir açıdan kavramsal ilişkide güvenlik gibi noktalara da gönderim yapılmıştır. Burada sokak, oluşturulan güvenlik algısı ile ötekileştirilmektedir. PKK karşısında konumlandırılan, haklılığını somutlayan kapalı anlam taşıyan kavramsal ilişki de devlet yaptıklarında haklı gösterilmekte, ideolojik anlamın yanında sokağın yasaklanarak oraya gitmemek normalleştirilmektedir. Bu metinsel biçimin verdiği kapalı ideolojik anlamda sokağın ötekileştirilmesini, okuyucunun gözünde farkında olmadan ötekileştirmesini desteklemekte ve normalleştirmektedir.

3.5.3. Kelime Seçimleri

Analiz yönetiminde en temel yapılardan biri de hiç kuşkusuz metinde yer alan kelimelerin seçimidir. Bu seçim Dijk'ın görüşüne göre; ideolojik tutuma götürür. Haberin kurgulandığı egemen söylemde, dil yani cümle ve bu cümleleri oluşturan kelimeler haberin aktörlerinin olumlanmasını, desteklenmesini ya da sorgulanmasını belirler. Burada destekleyen görüşünü somutlaştırırsak; ifade etti, açıkladı, söyledi, belirtti, vurguladı şeklinde kelimelerle bitirilen cümleler destekleyen anlamını taşır. Sorgulanmasını ise açığa çıkaran kelimeler, savundu, iddia etti, öne sürdü, ileri sürdü, gibi kelimeler ile biten haber cümleleridir. Haber çözümlemelerinde en önemli bir gösterge olan kelimelerin nasıl kullanıldığı, analiz açısından da en somut örneklerdendir. Kelime seçimlerinde bir grubu nitelemek örneğin; göstericiler, eylemciler, eli sopalılar, teröristler şeklinde etiketlemek de ideolojik durumu gösterir somutlardır. Veya kullanılan sözcüklerin yermesi veya tam tersi övmesi de yine kelime seçimleri ile mümkün olmaktadır. Bu kelime seçimleri de dramatik bir metinsel yapıyı ortaya koymaktadır.

Sokak konusunda derlediğim haber metinlerine baktığımızda, kurban, tuzak, yasak, kadın, taciz, cinayet ortasında, şiddet, terörist, tehlike, saldırgan vb kelimeler dikkat çekicidir. Bu kelimelerin kullanılması olayın okuyucu bilincinde veya bilinç altında tanımlayıcı, yorumlayıcı, dramatik bir anlama sebep olabilmektedir. Aynı zamanda bu cümleler örtük olarak sokağın medyada temsil biçimini de sunmaktadır. Sokağa ilişkin bütün haberlerde bu görüş somutlaşmıştır.

Haber dilinde yer alan ve destekleyici grupta yer alan belirtildi şeklindeki sözcükler haber metninde genel kullanılmaktadır. Kurbanı veya katilin ifadelerinde ise sorgulayıcı grupta yer alan ileri sürdü iddia etti kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir.

Ara sokaklara kaçtılar ifadesinin somutlaşması amacı ile 1 Mayıs haberlerinin seçildiği metinlerde kullanılan

“Bayram gününde ölü bir şehir”“sert müdahale” alt başlıkları dramatik bir anlatı sunumunun varlığını göstermektedir.

Travesti cinayetinin işlendiği haberde ise alt başlıkta kullanılan kelimelere bakıldığında diğer benzer olaylarda sunularak, birleşik cümle yapısı kullanılmış olay içeriği haber metninde şiddet olgusu ön plana çıkarılarak pekiştirilmiştir.

“Yolda yu□ru□rken kör kurşunla hayatını kaybetme, ev basıp adam öldü□rme, sokak ortasında döner bıçaklı gasp dehşeti derken önceki gece bir cinayet daha işlendi”

Toplumun ötekisi olarak dışlanan trans bireyler arasında yer alan travestinin ölüm haberinde travesti kurbanlaştırılarak sunulmuştur. Olay evde geçtiği halde haberin alt başlığında, sokak ortasında kavramı kullanılarak diğer ölümler üzerinden şiddet pekiştirilmiştir. Ötekinin bedeninin kurban olarak sunulduğu bu haber metninde de sokak yine tehlikeli olarak konumlandırılmıştır.

Travestinin ötekileştirilmesi ve kurban beden olarak sunulmasını Girard’ın yorumları üzerinden değerlendirilirse; her kişi, ötekiyle ilişkisi içinde beni kurar. Ben, bu ilişkiler ağı içinde kendini anlamlandırır, farklı anlamlarla yeniden inşa eder.

3.5.4. Haberin Retoriği

İkna, inanmak, dikkat çekmek gibi kavramların ön plana çıktığı bu analiz yöntemi kapsamında alıntılar önemli öğedir. Burada bir olayın nasıl ifade edildiği, nasıl söylendiği haberin retoriği olarak tanımlanır. Burada hedef kitlenin yönlendirilmek istediği açığa çıkarılır.

Haber içinde yer alan alıntılar retorik olarak ikna edicilik kapsamında önemli bulgulardır. Alıntılarının yanında sayısal verilerde ikna ediciliği, inancı güçlendiren öğeler olarak dikkat çekmektedir. Karşılaştırma, abartı, zıtlık, gibi kurgularda destekleyen diğer öğeler olarak gösterilebilir.

Sokağa ilişkin haber metinlerine baktığımızda inandırıcılığı destekleyen sayısal veriler kullanılmıştır. Polisin olayı anlatımı, olayı kanıtlayan belgelerin haberde sunulması, ifadeler, devlet yetkililerinin görüşleri inandırıcılığı destekleyen öğeler olarak seçilen örnek haberlerde yer almaktadır.

Haberin retoriğinde, mağdur abartı sözcükler kullanılarak anlatılırken, kurbanlaştırılmaktasokağın ötekileştirmesi bu dramatik anlatımla daha etkin yapılmaktadır.

Haberlerde genelde ya olayın suçlusu ya da mağduru ifadeleri ile olayın gözlemcisi polisin anlatımları doğrudan birinci ağızdan alıntılar olarak kullanılmıştır.

1 Mayıs haberlerinde ise olayı izleyen muhabirlerin günlük gözlemleri ön plandadır.

Haber metinlerinde inandırıcılığın pekiştirilmesi açısından sayısal veriler ve haberin aktörlerinin ifadeleri önemlidir.

“Sokak düğününü bastılar: 10 yaralı”

Fotoğraf 1.1: 1 Mayıs Manzaraları

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 2 Mayıs 2015, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1.2: Eli Sopalılar Sokakta

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 2 Mayıs 2015, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1.3: Sokaklarda Tuzak Yasası

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 17 Ağustos 2015, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1.4: Sokağa Terk Edildi

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 9 Ağustos 2015, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1.5: Sokak Ortasında Cinayet

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 12 Ağustos 2015, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1.6: Sokaklarda Tuzak Yasağı

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 17 Ağustos 2015, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1.7: Sokak Ortasında Döner Bıçaklı Gasp

Kaynak: Sözcü Gazetesi, 8 Mart 2015, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1.8: Sokakta Kadına Tacize Tepki

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 9 Ağustos 2015, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1. 9: Sokak Düğününü Bastılar

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 2 Mayıs 2010, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1.10: Sokak Ortasında Bıçaklı Saldırı

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 12 Ağustos 2014, Basın Müzesi Arşivi

Fotoğraf 1.11: Çıkmaz Sokak

GERÇEK GÜNDEM Çin (Guzhen) Uluslararası Aydınlatma Fuarı

15 Şubat 2016 13:29

CHP'li Özel: Türkiye çıkmaz sokağa girer

HP Grup başkanvekili Özgür Özel, "Angajman urallarını ileri sürerek Suriye'ye yönelik tasarımları ürürlüğe koymak ürkiye'yi çıkmaz okağa sokar" dedi.

NKARA (ANKA)- Özel, 3MM'de düzenlediği basın toplantısında Suriye sınırında yaşanan gelişmeleri değerlendirerek, "Savaşsız bir ülke İlyonuz" dedi.

HP SOMA DAVASINI TAKİP EDECEK

ının Soma Davası'nın 6. Birleşimi başlayacağını belirten Özel, yarıncı jruşmaya CHP olarak İ Güvenliği ve İş Kazalarını Önleme Komisyonu'nun referinin de görevli olarak davayı takip edeceklerini söyledi.

HP HÜKÜMETTEN BİLGİLENDİRME İSTEDİ

ürkiye sınırında yaşanan son gelişmelere İlgilin hükümetten yarıncı Meclis'e İglendirme yapmasını isteyen Özel, şöyle dedi:

Hükümetten bilgi istiyonuz. Meclis'in açılışında bilgi sunmasını talep ediyonuz. İer hükümet Meclis'ten bilgi saktlamaya devam ederse CHP Grubu olarak İizük'ün 102. Maddesine göre Meclis'te bir genel görüşme yapılmasını talep meyi ve bu konunun enine boyuna müzakere edilmesi gerektiğini İğünüyonuz.

ürkiye Cumhuriyetinin Başbakanı, İçişleri Bakanı, İçişleri Müsteşarı, MIT İsteşarı, Genelkurmay Başkanı böyle bir gündemde siyasi parti gruplarını yaret etmeyecek, siyasi partilerinin deİerleri genel başkanlarına bilgi İmmeyecek, konu hakkında onların İnerlerini almayacaksa ne zaman alacaklar. İ twitter üzerinden İç ve dİş politikaya yürütülmesine İddette katıyoruz."

"LÜM SESSİZLİĞİ VAR"

Kaynak: Gerçek Gündem Haber Sitesi,15 Şubat 2016

<http://www.gercekgundem.com/siyaset/189985/chpli-ozel-turkiye-cikmaz-sokaga-girer>

Fotoğraf 1.12: Öldürüp Sokağa Attılar

Öldürüp sokağa attılar!

Korkunç cinayet...

Alınan bilgiye göre, merkez Eyyübiye ilçesi Yenice Mahallesi'nde bir kadının sokakta yattığını gören vatandaşlar, durumu polise bildirdi. Haber verilmesi üzerine olay yerine gelen sağlık ekipleri, üzerinden kimlik çıkmayan 30 yaşlarındaki kadının öldüğünü belirledi. Boynunda ip izine rastlanan kadının, boğularak öldürülmüş olabileceği şüphesiyle soruşturma başlatıldı. Ceset, otopsi için Şanlıurfa Adli Tıp Kurumuna kaldırıldı. (AA)

Kaynak: Acun Medya Haber Sitesi,17 Eylül 2014,

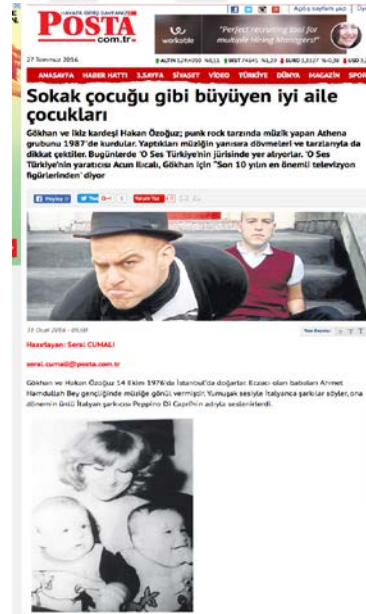
<http://www.acunn.com/haber/sanliufada-oldurup-sokaga-attilar-159172-haber>

Fotoğraf 1.13: Sokak Kadını

Kaynak: Oda TV Haber Sitesi, 27 Temmuz 2016, <http://odatv.com/benim-annem-sokak-kadini-mi-0502161200.html>

Fotoğraf 1.14: Sokak Çocuğu

Kaynak: Posta Haber Sitesi, 27 Temmuz 2016, <http://www.posta.com.tr/PostaKarnaval/HaberDetay/Sokak-cocugu-gibi-buyuyen-iyi-aile-cocuklari.htm?ArticleID=323878>

Fotoğraf 1.15: Sokakta Kaldı

Kaynak: Hürriyet Haber Sitesi, 26 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/yo-zgat-haberleri/yo-zgat-ta-evi-yanan-kimsesiz-vatandas-sokakta-k-233832/>

Fotoğraf 1.16: Sokağa Çıkma Yasağı

Kaynak: Habertürk İnternet Sitesi, 16 Şubat, 2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1196331-idealde-sokaga-cikma-yasagi-ilan-edildi>

SONUÇ

Dil, bilinçli veya bilinçsiz yaptığımız eylemlerdeki zihinsel tercihlerimizi meydana getiren bir olgudur.

Haber metinlerinde öne çıkan önemli unsurlardan biri de ne dendiği değil ne demek istendiğidir. Bu noktada Van Dijk'ın konuya ilişkin düşüncesine bakıldığında; haber metinlerinin içerisinde sözcükler, satırlar, kurulan cümleler, metinsel ifade biçimleri, arka plan bilgisi kapsamında dayanak noktası, çıkarım ortaya koyabilecek, içerikleri ya da iddiaları, ima aracıyla da ortaya koyabilir. 'Söylenmeyen'in analizi, kimi zaman metinde özellikle ifade edilen üzerine çalışmaktan daha açıklayıcı olabilir.

Çalışmanın hedefi, üzerinde durulan, sokağın ötekileştirilmesinde, sokağa ilişkin kullanılan haber metinlerinin ima olarak nereye ulaştıkları, haber metninin ne demek istediği ile ilgilidir. öncelikle kamusal mekan olarak sokağın medyada temsil biçimi, gazetelerden ve bazı web sitelerinden örnek haberlerle ele alınarak incelenmiş ve ötekileştirildiğine dair farklı görüş ve örneklerle bulgular elde edilmiştir.

Farklı haber biçimleri ve içerikleri ile iletişim ve etkileşim sürecinde ötekileşen sokağın ne üzerinden, nasıl ötekileştirildiğine dair unsurlar ayrıntılı ele alınmıştır. Ortaya koyulan fikir bu örnek argümanlar üzerinden savunulmuştur.

Sokak karşıtı söylemi oluşturan unsurların belirli olaylar üzerinden nasıl şekillendiği, kitle iletişim araçlarından gazetelerde nasıl görsel ve yazınsal olarak kurgulandığı kamusal dolaşıma nasıl sokulduğunu gösteren bu çalışma, sokak ve öteki kavramına farklı bir bakış açısı ile bakılarak, ötekilik algısı, gündelik hayatta dilimizden düşüremediğimiz ötekilenen bir mekan olan "sokak" ile ilişkilendirilmiştir.

Barthes'ın deyisiyle, "söyleni tanımlayan da anlamlı biçim arasındaki bu sonu

gelmez saklambaç oyunudur”⁹⁴ Barthes için “anlamlama” söylenin kendisidir. Sokak kavramına ilişkin, olumsuz anlamın inşasına ilişkin öteki ve ötekileştirmeye giden süreçte, “sokak ortasında vahşet”, ara sokaklara kaçtılar”, “sokağa terk edildi” “sokaklara döküldüler” “sokak kadını”, “sokak çocuğu” “sokağa çıkma yasağı” “sokağa atıldı”, “sokakta bulundu”, gibi haberde yer bulan ifade biçimleri, sokağa karşı merkez söylem olarak işlev görmektedir. Burada dikkat çekici diğer bir durum ise haber karşısındaki hedef kitlenin yorumsayıcı bakış açısidir. Burada da ötekileştirme sürecinde özellikle sokağın tekin olmadığı ve korku mekanına dönüştüğü anlamında, merkezde yer alan ifade biçimi de; “bu saate o kadının ve/veya o kişinin sokakta ne işi vardı” şeklindeki yorum biçimidir. Söz konusu haberin dilinde vurgu, sıfatlandırma, sunuş biçimi, örtük , dolaylı ötekileştirme dili, sokağı evin karşısında olumsuz olarak kodlamaktadır. Burada dilin kullanımı sokak karşıtı söylemin oluşmasına sebep teşkil eden bir nitelik taşımaktadır. Gerçek hayattaki kamusal alan, mahremiyet alanında kadının öteki ya da eril düşünceye göre daha az özgür olduğu düşünülürse sokak özellikle kadının karşısında sunulmakta ve kadın kimliği için daha fazla ötekileştirilmektedir.

İfadede yer alan söylem biçimlerinde ya da yorumlarda sokak kadın için daha tehlikelidir anlamı ağır basmaktadır. Bu nedenle özellikle örnek haberlerde sokakta meydana gelen, kadın cinayetlerine ayrıcalıklı yer verilmiştir. Bu durumda “kadın” sokağın ötekileştirilmesi açısından daha çok pekiştirici olan unsur olarak öne çıkmaktadır.

Diğer taraftan toplumda dışlanan, ötekilerin başında gelen trans bireylerin cinayeti de örnek haber olarak özellikle seçilmiştir. Çoğu zaman şiddetle karşı karşıya kalan trans bireylerin haber dilinde de örtük olarak “kurbanlaştırılan” ifadeyle yer aldığı görülmektedir. Bu haber de ; öteki, kurban, şiddet ve sokak kavramları travesti ile

⁹⁴ Roland BARTHES, **Göstergebilimsel Serüven**, Çev.: Mehmet Rıfat, Sema Rıfat, Yapı Kredi Yayınları, 1993,s.187

ilişkilendirilerek, ötekileştirmenin önemli unsurları bir arada bulunduran, örnek haber olarak ele alınmıştır.

Diğer bir nokta ise Türk Dil Kurumunda “kötü yola düşmüş kadın olarak” tanımlanan “sokak kadını” söylemine farklı açıdan bakılmıştır. Bu ifade biçimine

göre ima edilen; o halde sokak da kötü bir yol mudur? Şeklinde bir varsayım çıkabileceği anlamı dikkat çekicidir. Aynı şekilde sokak çocuğu söylemi üzerinden de sokağın ötekileştirildiğine dair fikirler sunulmuştur.

Buradan amaç haber dilinde sokağın nasıl ötekileştirildiğine, olumsuzlandığına ve korku mekanına nasıl dönüştürüldüğüne ilişkin toplumsal ve bireysel farkındalık yaratmaktır.

Bu çalışmanın ana temasını “ötekileştirilen sokak” konusu oluşturmaktadır. Dolaylı ve örtük olarak haber dilinde bir araya getirilen kavramlarla birlikte sokağın ötekileştirildiğine ilişkin haber dili eleştirel söylem analizi metodu ile analiz edilmiştir.

Sokak ve öteki arasındaki ilişkide, sokakta olaya maruz kalan kişinin haber dilinde kurbanlaştırıldığına da dikkat çekerek, kurban mekanizmaları da tarihsel ve mitsel bağlamda ele alınmıştır. Yine öteki kavramı ve ötekileştirme sürecine de Levinas perspektifi ile kuramsal çerçevede anlatılmıştır.

Eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında yayın politikası açısından farklı yerlerde duran bazı gazetelerden derlenen haberin ifadede yer alış biçimine bakıldığında, habere konu olan olayın haber dilinin kurgulanmasında ağırlıklı olarak benzer söylem içinde olması önemli bir noktadır. Sokakta işlenen cinayet, tecavüz, dayak şiddet gibi olaylarda genellikle, “sokak ortasında” her gazetede ve çoğu zaman başlıklarda kullanıldığı, ötekileştirmenin örtük ve dolaylı anlamın pekiştirilmesi

açısından önemli bir nokta olarak göze çarpmaktadır. Gazete veya internet her iki mecrada da yayın politikaları farklı olsa da pek çoğunda sokağa ilişkin aynı dil söz konusudur.

Bu araştırma kapsamında ortaya koyulan fikir ve onun destekleyicisi bulgular izinde sokak kelimesinin haberde kullanılırken örtülü biçimde ötekileştirildiği görülmektedir. Burada zihniyet, algı ve temsil sorunu öne çıkan temel unsurlardır. Medyanın burada ötekileştirmede de önemli bir konumu olduğu yadsınamaz bir

gerçektir. Sokağa ilişkin olumsuz anlamın oluşmasında kilit rolü haber başlıkları, haber metni ve görüntüler oluşturmaktadır. Tarihsel süreçte, din, gelenek, tutum, inanç, toplumsal öğrenme gibi daha pek çok etkenin etkilediği sokağa ya da kamusal alana olumsuz/korkulu bakış açısının yanında haberde yer alan olayların, gelişmelerin, söz ve söylemlerin önyargıları yeniden yeniden üreten önemli gönderim unsurları olduğu temel bir gerçektir. Burada asıl problem medya mensuplarının bu haber dilini içselleştirmeleridir. Sokak kelimesinin geçtiği pek çok haberde, sokak karşıtı söylem örtük/gömülü/kapalı bir şekilde genelde yerleştirilmiştir. İçselleştirilen sokak karşıtı söylem, bakış açısı, zihniyet, algı, anlamlandırma ve temsil problemi olarak karşımızda durmaktadır. Bu ötekileyen dil sadece gazete haberlerinde ya da internet haberlerinde değil, köşe yazıları, tv haberleri gibi daha pek çok mecrada yer almaktadır. Bu noktada sokağın nasıl temsil edildiği ile ilgili olarak medyanın konumu ve rolü son derece bir kritik yerde durmaktadır.

Haber sunumunun değişiminde medyanın nasıl bir rol oynayacağı ya da daha doğru bir ifadeyle medyanın rolünün nasıl değiştirilebileceği kilit noktadır. Üniversitelerin ilgili bölümleri, medyaya ilişkin sivil toplum kuruluşları vb ilgili kurumlar ortaklaşa düzenleyeceği pek çok etkinlik ve sunumlarla konuya ilişkin yapılacak her türlü çalışma, ötekileştiren değil, daha sağlıklı haber metinlerinin, söylemlerinin oluşmasına olumlu katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

AGAMBEN, Giorgio:

Kutsal İnsan, Egemen İktidar ve Yalın Hayat, Çev.: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001

AHMED, Sara:

Duyguların Kültürel Politikası, Çev.: Sultan Komut, Sel Yayınları, İstanbul, 2015

ALKAN, Ayten:

Cins Cins Mekan, Varlık Yayınları, İstanbul, 2009

ALVER, Köksal:

Siteril Hayatlar, Hece Yayınları, İstanbul, 2010

ARMSTRON, Karen:

Tanrının Tarihi, Çev.: H.Koyukan, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1999

AYATA, Sencer:

“Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı”, aktaran:Alev Erkilet,
“Düzgün Aileler Yeni Gelenlere Karşı” Makale, derleyen: Ayşe Çavdar,
Pelin Tan, Müstesna Şehrin İstisna Hali,Sel Yayınları, İstanbul, 2013

APAYDIN, Ebru:

“Levinas Felsefesinde Öznellik ve ÖtekilikProblemi”Yükseklisans Tezi,
Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı,
Ankara, 2006

AYTAÇ, Ömer:

Mekanın Sosyolojisi, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2006

BAŞARAN, Melih:

Kurbansal Sunu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,2005

BAUMAN, Zygmunt:

Sosyolojik düşünmek, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2015

BARTHES, Roland:

Göstergebilimsel Serüven, Çev.: Mehmet Rıfat, Sema Rıfat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993

BENJAMİN, Walter:

Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Çev.: F. Dellaloğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2005

BUĞRA Ayşe, Çağlar Keyder:

“Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Düzeyi”, makale, derleyen: Ayşe Çavdar, Pelin Tan, Müstesna Şehrin İstisna Hali, Sel Yayınları, İstanbul, 2013

BUTLER, J.:

Kırılğan Hayat, Çev.: Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2005

CALVİNO, İtalo:

Görünmez Kentler, Çev.: Işıl Saatçioğlu, YKY Yayınları, İstanbul, 2002

CAMPBELL, Charlie:

Günah Keçisi, Çev.: Gizem Kastamonulu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003

CHAMBERS, Iain:

Göç, Kültür, Kimlik, Çev.: İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005

ÇAVDAR, Ayşe, TAN Pelin:

Müstesna Şehrin İstisna Hali, Sel Yayınları, İstanbul, 2013

DEVİRAN, Yusuf:

Haber, Söylem, İdeoloji, Başlık Yayınları, İstanbul, 2010

DİJK, Van Teun A.:

Söylem ve İdeoloji, Çev.: Nurcan Ateş, Su Yayınları, İstanbul, 2003

DURSUN, Çiler:

Tv Haberlerinde İdeoloji, İmge Kitap Evi, Ankara, 2001

ERKİLET, Alev:

“Bir Ütopya olarak Bahçeşehir”, makale, derleyen: Ayşe Çavdar, Pelin Tan, Müstesna Şehrin İstisna Hali, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013

GASSET, Ortega:

İnsan ve Herkes, Çev.: Neyyire Gül Işık, Metis Yayınları, İstanbul, 2011

GİRARD, Rene:

Şiddet ve Kutsal, Çev.: Necmiye Alpay, Kanat Yayıncılık, İstanbul, 2003

GİRARD, Rene:

Romantik Yalan ve Romansal Hakikat, Çev.: Arzu Etensel İldem, Metis Yayınları, İstanbul, 2007

JENKS, Chris:

Altkültür, Toplumsallığın

Parçalanışı, Çev.:

Nihal

Demirkol, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005

KALAYCI, N.:

“Kamusal Alan Kavramı Üzerine Bir İnceleme” Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Ankara, 2007

KURTULUŞ, Hatice:

“Bir Ütopya olarak Bahçeşehir”

Aktaran: Alev Erkilet, **“Kamusal Alan Kavramı Üzerine Bir İnceleme”**, makale: Müstesna Şehrin İstisna Hali, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013

LEVİNAS, E.:

Sonsuza Tanıklık:Levinas'tan Seçme Yazılar, Haz.: Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, Metis Yayınları, İstanbul, 2003

LYNCH, Kevin:

Kent İmgesi, Çev.: İrem Başaran, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014

MORLEY, David:

Kimlik Mekanları,Çev.: Emrah Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011

ÖZER, Ö.:

Eleştirel Haber Çözümlenmeleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2009

PALMER, Bryan:

Karanlığın Kültürleri,Çev.: Şebnem Kaptan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011

SAİD, Edward, :

Şarkiyatçılık, Çev.: Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul 2003

SANCAR, Serpil:

İdeolojinin Serüveni, İmge Kitap Evi,
Ankara, 2008

SÖZEN, Edibe:

Söylem, Paradigma Yayınları, İstanbul,
1999

SUSAM, Asuman:

“Tepenin Ardında Kimse Yok”,
makale, Duvar Edebiyat Dergisi, 2013

ŞEKER, Berfu:

Başkaldıran Bedenler, Metis Yayınları,
İstanbul, 2010

ŞEN, Besime:

**“Soylulaştırma: Kentsel Mekanda
Yeni Bir Ayrışma Biçimi”**, Makale,
derleyen: Ayşe Çavdar, Pelin Tan,
Müstesna Şehrin İstisna Hali, Sel
Yayıncılık, İstanbul, 2013

TEMİZKAN, Ömer:

“Öteki Tartışmaları”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2011

TUĞRUL, Saime:

Ebedi Kutsal, Ezeli Kurban, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010

TÜRK, Duygu:

Öteki, Düşman, Olay, Levinas, Schmitt ve Badiou, Metis Yayınları, İstanbul, 2013

ULUÇ, Güliz:

Medya ve Oryantalizm, Anahtar Kitapları Yayınları, İstanbul, 2009

URRY, Jhon:

Mekanları Tüketmek, Çev.: Rahmi Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998

YEĐENOĐLU, Melda:

Sömürgeci Fantaziler, Metis Yayınları,
İstanbul 2003

YIRTICI, Hakkı:

**Çağdaş Kapitalizmin Mekansal
Örgütlenmesi**, İstanbul Bilgi
Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005

WAGNER, Petek:

Modernliğin Sosyolojisi, Çev.:
Mehmet Küçük, Ayrıntı
yayınları, İstanbul, 2005